శ్రీ శంకరసద్గురు
ప్రబోధసుధాకరము

అనువాదకురాలు:
కీ. శే. కాళ్లకూరి మహాలక్ష్మీసుందరాంబ
ఎం. ఏ., (డబుల్) యల్. టి.

ప్రకాశకులు:
శ్రీనివాస త్రిలింగ మహావిద్యాపీఠము,
బెజవాడ.

1942

ప్రబోధసుధాకరము

(తెలుఁగు)

[illegible] గ్రంథమాల

[illegible]

శ్రీమతి కాళ్లకూరి మహాలక్ష్మీసుందరమ్మ
ఎం. ఏ., (ఆనర్సు) యల్. టి.

వెల 0-8-0

ఆంధ్రగ్రంథాలయ ప్రెస్,
బెజవాడలో
కుంచా లక్ష్మీనరసయ్యగారిచే
ముద్రింపఁబడినది.

కీ. శే. శ్రీమతి కాళ్ళకూరి మహాలక్ష్మీసుందరాంబ,

డబుల్ ఎం. ఏ. యల్. టీ.

శ్లో॥ శ్రుతౌ రక్తిః పతౌ భక్తి రాసక్తి ర్గురుసూక్తిషు ।
విరక్తి రింద్రియార్థేషు మహాలక్ష్మ్యా మహాగుణాః ॥

శ్రీ ప్రబోధసుధాకరము

ప్రకాశకుల ప్రకటనము

ఈ గ్రంథమందుఁ బ్రధానమగు విషయము శ్రీశంకర భగవత్పాదవిరచితం బగు "ప్రబోధసుధాకరం"బను భక్తి కావ్యము. ఇం దాచార్యులవారు సగుణనిర్గుణభక్తుల కైక్యము నిరూపించియుండుటచే నిది గొప్ప సమన్వయశాస్త్రమన వచ్చును. శ్రీమద్భాగవత ప్రతిపాదితమైన కృష్ణతత్త్వము కర తలామలకముగాఁ బ్రబోధసుధాకరంబునఁ బ్రతిపాదింపఁబడినది. అద్వైతము గురుదేవభక్తిసాధ్య మని యింత లలితముగా నెందును నిరూపింపఁబడలేదు.

కీ. శే. మహాలక్ష్మీసుందరాంబగా రీ గ్రంథరాజమును సుకుమారబుద్ధులకు శ్రద్ధాభక్తియుక్తులగు ముగ్ధలకుఁ దారక ముగా నెంచి యథామతిఁ జక్కని త్రిలింగపదబంధమునఁ గూర్చిరి. ఆంధ్రదేశమున నాచార్యులవారిఖండగ్రంథములంతగా బ్రచారములో లేవు. వివేకచూడామణిమాత్రము సువిదితముగా నున్నది. ప్రశ్నోత్తరరత్నమాలయు గీర్వాణవ్యాఖ్యతో నాంధ్రవివరణముతోఁ గొంత ప్రచారములో నున్నది. వాదోప వాదములతో నిండినభాష్యగ్రంథములు పండితులకుఁ బ్రమోద ప్రదములైనను శంకరులవారి ఖండగ్రంథములు భక్తబృంద మునకుఁ గైవల్యనవనీతఖండములై విలసిల్లు. శ్రీ సుందరాంబ శాంకరఖండగ్రంథముల నన్నింటినిఁ ద్రిలింగభాషలోని కనువ

దింప సమకట్టియుఁ బ్రబోధసుధాకరము - స్వాత్మప్రకాశిక - అద్వైతానుభూతి - సదాచారానుసంధానముమాత్ర మాంధ్రమున రచించి తన భౌతికశరీరమును విడిచి, బ్రహ్మానస్తువుతో నద్వైతసిద్ధిఁగాంచె. ప్రకృత మీగ్రంథమునందుఁ బ్రబోధసుధాకర మొక్కటియే ప్రచురింపఁబడియె. తక్కినవి వీలువెంట నచిరకాలములో వెలువడఁగలవు. మఱియు నీయమచే ధర్మ ప్రచారమునకై రచియింపఁబడిన "మహిళా మర్యాద"యను స్త్రీ ధర్మశాస్త్రగ్రంథము, కొంతవఱకే యిందుఁ బొందుపఱచఁబడియె. ఆ గ్రంథము శ్రీమతి కవితిలక కవితావిశారద కాంచనపల్లి కనకాంబగారి యాంధ్రవివరణముతోఁ బ్రత్యేక ప్రతిగాఁ బ్రచురింపఁబడును. సత్పుపస్థుని యాగమున కనిర్వచనీయమైన రాజసూయాధికమైన మహాఫలము చేకూరి నట్లు లీ సుందరాంబగారి చిన్ని పొత్తములకుఁగూడ పరమేశ్వరానుగ్రహంబున నఖండఫలము చేకూరుఁగాక! ఆసాధ్వీమణి ధర్మోత్సాహము మహిళాలోకమున కాదర్శప్రాయమై భారతవర్షమున ధర్మబీజసంరక్షణ మొనరించుఁగాక !

శ్రీ సుందరాంబగారి భర్త మహారాజశ్రీ కాళ్లకూరి శేషయ్యపంతులు, బి. ఏ., గారు (కర్నూలు మునిసిపల్ మేనేజరు) రచించిన "నా ధర్మపత్ని- దైవఘటన" యను సుపోద్ఘాతమున గల విశేషములు సహృదయు లెఱుంగఁగలరు. సాధ్వీమణికిఁ బతిమన్ననఁబొందుటకంటె నుత్తమఫలముకలదా! శ్రీ మహాలక్ష్మీసుందరాంబగారి జీవితము సర్వథా ధన్యము. విద్వాన్ కవితిలక కవితావిశారద కాంచనపల్లి కనకాంబ

గారిచే రచింపఁబడిన శ్రీ మహాలక్ష్మీ సుందరాంబాస్మృతి కరుణరసమున కావలియొడ్డు ముట్టినది. తన తరువాత తన యంతవారై మహిళాలోకమున జ్ఞానప్రచారము చేయఁగల శ్రీ సుందరాంబగారిపై జీవిత మంతయు నాధారము చేసికొన్న సాధ్వీమణి యగుటచేఁ దల్లియగు శేషమాంబగారికంటెఁగూడ నిప్పట్ల కనకాంబగారి సంతాప మధిక మేమోయని శంకింపఁదగి యున్నది.

కవయిత్రీమణి శ్రీ పులగుర్త లక్ష్మీనరసమాంబగారు శ్రీమతి ఆదుర్తి భాస్కరమ్మగారు మొదలగు సాధ్వీమణులు రచించిన సానుభూతిపద్యములు, వచనములు సహజ ప్రేమ భరితము లగుటచే వానిపై నభిప్రాయరచన మనవసరము.

శ్రీ పీఠజయంతిలో బ్రహ్మశ్రీ సర్వతంత్ర స్వతంత్ర పండితరాజ రాజేశ్వరశాస్త్రి(కాశి)గా రధ్యక్షు లయి యున్న మహాసభలో శ్రీ త్రిలింగపీఠ శిష్యురాలుగా శ్రీమతి కాళ్ళకూరి సుందరమ్మగారొసంగిన సంస్కృతోపన్యాసము నేటికిని విన్నవారి మనంబుల హత్తుకొని యున్నది.

"నేటివిద్యాలయంబుల చేటు లెటఁగి" యని కనకాంబ గారు రచించిన పద్యమునందలి యభిప్రాయము శ్రీమహాలక్ష్మీ సుందరాంబగారు బాగుగ గురుతించిరి. స్త్రీ పురుషులేకస్థలమున లౌకికోపాధ్యాయుల యొద్ద లౌకికవిద్య లభ్యసించుటలోఁగల సహస్రదోషములు తనప్రజ్ఞాబలమునఁ బరిహరించి యాంగ్ల విద్యలోఁగల విజ్ఞానము మాత్రము స్వీకరించి, యాంగ్లనాగర

కతలోని కీడు నుజ్జగించిన మహాలక్ష్మీసుందరాంబగారి వివేకము కొనియాడఁదగినది.

ఆంగ్లవిద్య నవలంబించు సోదరీమణులకై శ్రీ సుందరాంబగారు "Danger Zones of Young Women" "యౌవనాపదపదములు" అను గ్రంథము నాంగ్లమున రచించియున్నారు. అదియుఁ బ్రచురణ కాఁదగినదియే. అమృతసందేశపత్రికలో నీ యమ రచించిన వ్యాసములయం దామె ధర్మాసక్తి ప్రకటిత మగుచున్నది.

ఆంధ్రదేశపురంధ్రీరత్న మనఁదగు నీమహాలక్ష్మీసుందరాంబగారి గ్రంథము లాంధ్రలోక మాదరించి యాలాభమును బొందునుగాక.

ఇట్లు

ప్రకాశకులు,

శ్రీ త్రిలింగమహావిద్యాపీఠపరిషత్.

శ్రీభాస్యాయనమః

నా ధర్మపత్ని — దైవఘటన.

[శ్రీ కాళ్లకూరి శేషయ్య పంతులుగారు, బి. ఏ.,]

మదరాసు రాజధానిలో ముఖ్యముగ నాంధ్రమండల మందు శ్రీ బాలాంతరపు సుందరరామయ్య శేషమాంబగార్ల నెఱుంగనివారు లేరు. శ్రీ సుందరరామయ్యగారు గోదావరి జిల్లాబోర్డు హెడ్ గుమాస్తాగాఁ బనిజేసి విరమించి రెండేండ్ల క్రింద పరమపదించిరి. శేషమాంబగారు హిందూసుందరి యను మాసపత్రిక ముప్పదియేండ్లనుండి నిర్వహించి, విద్యార్థినీ సమాజము, మహిళావిద్యాలయ మను సంస్థలు నడపి విరమించి రను విషయము లోకప్రఖ్యాతము. వీరు తూర్పుగోదావరిజిల్లా కాకినాడ రామారావుపేట వాస్తవ్యులు. అసమాన గౌరవ ప్రతిష్ఠల నొకరికంటె నొకరెక్కుడుగ సంపాదించి యనేకుల బీదసాదలఁ బోషించి వన్నెకెక్కిన యీ దంపతులకుఁ బరమేశ్వరుఁడు చిరకాలమునకుఁగాని సంతానభాగ్యము కలుగఁ జేయలేదు. శ్రీ శేషమాంబగారికి నలుబది వర్షముల ప్రాయమున నొక పుత్త్రికమాత్రము ప్రసాదింపఁబడెను.

ఆనందనామ సంవత్సర కార్తికబహుళ విదియ మహాలక్ష్మీసుందరాంబ జన్మదినము. చెన్నపురి ప్రసూతి వైద్యశాలలోఁ బుట్టిన యాబిడ్డ యుండవలసిన తూకమునకు మూఁడు

పోనులు తగ్గియుండుటచే గాజుపెట్టెలో నుంచి దానిలోనికి గాలి విడుచుచు మెత్తనిపానుపుపై గొన్ని మాసములు పెంచిరి

తల్లియైన శేషాంబగారి బహిఃప్రాణ మగు సతి మూడభూషి చూడమ్మ గారీ పసిపాప నతిప్రీతితోఁ గన్న తల్లికంటె నెక్కుడుగాఁ బదిసంవత్సరములు పెంచెను.

మాటలు వచ్చినప్పటి నుండి తమ తల్లిగారికిఁ బర మాప్తురాలైన కాంచనపల్లి కనకాంబగారి సూచనపై బొమ్మలు చూపి రామాయణ భారత భాగవత కథ లన్నియు నీ బిడ్డకు చూడమ్మగారు చెప్పి మజల నామెచేఁ జెప్పించు చుండెడివారు.

చెన్నపురిలో నీబిడ్డ పుట్టిన పదునెనిమిదవనాడే తలి దండ్రులు బిడ్డతోఁ గాకినాడ వచ్చిరి. ఇంతకాలమునకు వచ్చిన కానుపగుటచే శేషమ్మగారి చెలికత్తెలు వందలుగా నామెను బహుమతులతోఁ జూడవచ్చిరి. బిడ్డకు నాలుగవయేడు వచ్చి నంతనే సుందరరామయ్యగారు తిరిగి చెన్నపురములో తమ కాపురమును బెట్టిరి.

బాల్యమందు వచ్చిన పలురకముల ఘోరములకు నపుడు చెన్నపురిలో ఘనవైద్యము సేయుచుఁ బ్రతిష్ఠగా నున్న డాక్టరు దంటు సుబ్బావధానిగారు తమ యమృత హాస్తముతోఁ బ్రతిక్రియలు సేయుచుండిరి.

తమ ముద్దుపట్టిచే గొప్ప చదువుఁ జదివింపవలె నను కోరికతోఁ దల్లిదండ్రులు మహావిదుషీమణియుఁ గవయిత్రియు

యోగినియు నగు శ్రీకాంచనపల్లి కనకాంబగారిచేఁ దమబాల కక్షరాభ్యాసము సేయించిరి.

కనకాంబగారి సోదరీమణి పంగనామముల యమ్మ ణ్ణమ్మగారి యొద్ద లేడీవిల్లింగ్డన్ హైస్కూలులో సుందరి మూఁడవ తరగతి వఱకుఁ జదివెను.

తొమ్మిదేండ్ల ప్రాయమున 1923 కాకినాడ కాంగ్రెసు మండపమునఁ బ్రథమ ప్రార్థనచేయు బాలిక లందఱిలో లీలగాఁ బాడుచు సంతోషమున బంతివలె నెగురుచు నీ బాలిక తల్లి గారిచే స్థాపింపఁబడిన విద్యార్థినీ సమాజమునకు, సంస్కృతపాఠ శాలకు దాదాపు రు 50 ఏబది రూపాయ లచట సమావేశమైన ప్రతినిధులవలన వసూలుచేసినది.

ఈ యేకపుత్రికయే సుగుణవతియు సౌందర్యరాశియు నిరాడంబర నిరభిమానజీవియు నైన కాళ్లకూరి మహాలక్ష్మీ సుందరీ దేవి. తలిదండ్రులు విద్యాభిలాషులు, సంస్కృతాభి మానులగుటచేఁ దమ కుమార్తెను చిన్ననాటనుండియు, విద్యా సక్తగాఁ జేసి సద్యశస్కను జేసిరి. మాతండ్రిగారు నన్ను విద్యా భ్యాసమునకై కాకినాడ బాలాంతరపు వారియింటికిఁ బంపిరి. శేషమ్మగారు మాయమ్మగారి మేనత్తకూతురు. నేను వారింట నుండియే, ఎఫ్. ఏ. బి. ఏ; చదివితిని. అప్పటికి నా వయస్సు ఇరువదివత్సరములు. శ్రీమతి మహాలక్ష్మీసుందరమ్మకు పం డ్రెండు వర్షముల ప్రాయమునుండి నే నామె నెఱుంగుదును. సంపన్నులెందఱు తమ కుమారులకై తన్నడుగ వచ్చినను శ్రీమహాలక్ష్మీసుందరీ దేవి నన్నే కాని యన్యుల నొల్లక కల్యాణ

కాలమునకై ప్రతీక్షింపుచుఁ దరువాతఁ గొంతకాలమునకు నన్నే పెండ్లియాడినది. ఈ యాలస్యము తల్లిదండ్రుల సంస్కార ప్రియత్వమునకుఁ దోడుపడినది. మమ్మెఱిఁగిన వారందఱిది యాదర్శప్రాయ మగు వివాహమని కొనియాడిరి. మహాలక్ష్మీసుందరి తల్లిదండ్రుల ప్రోత్సాహమున మఱి యితర వాతావరణమున చక్కఁగా సంస్కృతము, హిందీ, ఇంగ్లీషు నభ్యసించుచుండెడిది. ఈమె సహపాఠకు రాండ్రతోఁ బాడుచు నాడుచు నుండెడిది. సహజసౌందర్యముచే పెంపొందుచున్న యీమెకు పరమేశ్వరుఁడు మంచి మేధ నొసఁగియుండెను. సంస్కృతములో మేఘదూతకావ్యమును, హిందీలో రాష్ట్రభాష గ్రంథములును, ఇంగ్లీషునం దయిదవ ఫారము పుస్తకములును చదువుచుండెడిది. ఎట్టి శ్లోకమునైన నవలీలగ చదివి యర్థముచెప్పెడిది. ఇందలి ప్రావీణ్యము కని విని మెఱింగినవా రెఱుంగదగినది. ఈమె బహుశ్రావ్యముగఁ జదువు శ్లోకములు విన్న నపరసరస్వతియా యనిపించెడిది. ఈమె 14 (పదునాలుగు) సంవత్సరముల ప్రాయమువఱకు శ్రీ కాకినాడ విద్యార్థినీ సమాజమువారిచే స్థాపింపఁబడిన మహిళా విద్యాలయమున సంస్కృతము నభ్యసించి "సాహిత్య శిరోమణి" "ఎంట్రిన్సు"[Entrance] పరీక్షపూర్తిచేసినది. హిందీలో రాష్ట్రభాష కూడ ప్యాసయినది. అనంతరము బెనారస్ యూనివర్సిటీకి ప్రైవేటుగా స్కూలుఫైనలుకు కట్టి యుత్తీర్ణురాలైనది. ఇంటరుక్లాసుకూడ కాశీ యూనివర్సిటీలో ఉత్తమ తరగతిలో నుత్తీర్ణురాలైనది. అప్పుడీమెకు తోడునీడయై

కాపాడిన మాడభూషి చూడమ్మగారికి వందనము లర్పింప కున్నఁ గృతఘ్నుఁడను.

నేను సామాన్య కుటుంబమునుండి వచ్చినవాఁడను. ఉన్నత సంబంధములు,జమీందారీలు నొల్లక ప్రాతచుట్టమును, బి. ఏ ప్యాసయినవాఁడను, తన్నుఁ బ్రేమించిన కరణము బిడ్డను. నన్ను నా భావ మెఱింగి వరించిన యీ సుందరి శీలము మిక్కిలి ప్రశంసనీయము. ఇందే యీమెయొక్క మనోధైర్యము, నిరాడంబరత్వము వెల్లడియగుచున్నవి. ఈమె యిష్టానుసారముగఁ దలిదండ్రులు నాకిచ్చి వివాహము గావించిరి. ఇందులకై బంధువులవలనఁ దన స్నేహితులవలన వచ్చిన కష్టముల నెన్నిటినో యోర్చిన శాంతఖని యగు శేషమాంబగారికిఁ జేతులు జోడించి హృదయపూర్వకముగ నమస్కరించుచుంటిని.

నేను బి. ఏ. ప్యాసయిననాటి నుండియు, వృద్ధులు నా యత్తమామలు నా యుద్యోగమునకై పడినపాట్లు దేవునికే యెఱుక. అల్పసంతోషులు వారు. మమ్మాల నిరువురను జూచి బ్రహ్మానందముఁ బొందిన వృద్ధు లిరువురయందును, నిష్కల్మష చిత్తులు, నిరాడంబరులుఁ బరోపకారపారీణులు నగు శ్రీ సుందరరామయ్య మామగారు పరమపదించిరి. నేనన్న వారి కమితానురాగము. పుత్త్రికకంటె నన్నెక్కుడుగ నాదరించెడివారు. మహాలక్ష్మీసుందరమ్మను తండ్రిగారామె బాల్యమున "నాసీ! మద్రాసు రాజధాని కాలేజిలో బి. ఏ ఆనర్సు చదువవలెనురా నీవు" అని ముద్దులాడు చుండెడివారు.

అల్లీ పితరుల యాశీర్వచనముచే నిరువది రెండువర్ష ముల ప్రాయముననే ఆనర్సుకోర్సు పూర్తి చేసినది. అందు ద్వితీయ కక్ష్యలో నుత్తీర్ణయైనది. తండ్రిగారు సంస్కృతాభి మానులగుటచే బాల్యమునుండి సంస్కృతమందు కృతపరిచయు రాలైనది. సంస్కృతము బి. ఏ. ఆనర్సునందు కృతార్థతఁ జెందిన యాంధ్రరమణీమణి వేరొకర్తు లేదు. ఈ కృతార్థత యీమెయొక్క బుద్ధివైశద్యము, విచక్షణ, సమర్థత, గ్రహణ శక్తి చాటుచున్నది. ఉపాధ్యాయులకు మిత్రులకు బంధువు లకుఁ గల విశ్వాసమును ధృవపఱచినది. అప్పటికే యీమె చరిత్రయందు మార్పుకల్గెను. బి. యే. ఆనర్సు చదువు చుండఁగా భాగ్యవశమున శ్రీ కాంచనపల్లి కనకాంబగారి సపర్య యీమెకు కల్గెను. సజ్జనసాంగత్యమునను సహజగుణ సంపదవలనను ఈమె తనవేషభాషల యందు నాచారసంపదల యందు సంఘమర్యాదావలంబనమునందు పెద్దలయెడ గౌరవముచూపుట యందు హూణవిద్యాసంపర్కము గల యితర హైందవబాలికలవలె నిర్లక్ష్యభావములు లేక,వికృతవేష ములు లేక పురాతనకాలపు పైదువరాండ్రవలె సంచ రించుచు సజ్జనలోకమునకు సన్మానపాత్రురాలయ్యెను. ఆంగ్లవిద్యాభ్యాసము, సంస్కృతపఠనము నీమెను వికృత వేష ములకుఁ ద్రిప్పలేదు. ఆ వాలుజడలు, ఆ కర్ణకంకణములు, ఆ కట్టుబొట్లు, విలాసములు, వేషభాషలు నీమె నావహింప లేదు. ఏదోయొక పల్లెటూరి సోమిదేవమ్మవలె తన చదువు ధోరణి సద్గ్రంథ కాలక్షేపములలో మున్గియుండెడిది. ఈ

విద్యాభ్యాసకాలమునందే గురుకులవాసము కూడ సలిపి కఠిన తమ పరీక్షలయం దారితేరి నెగ్గి పాత్రురాలయ్యెను. అందుగల దృఢచిత్తత భక్తివిశ్వాసములు కడుముదావహములు.

ఇట్టి యసమానచరిత గల యీమెకు భగవంతుఁ డారోగ్యమును బ్రసాదింపలేదు. సంవత్సరమున కాఱుమాసముల లెక్కఁ జొప్పున నీమె జ్వరపీడితగాని, మఱి యితర వ్యాధిపీడిత గాని యగుచుండెడిది. అయినను గార్యదీక్ష పట్టుదల శ్రద్ధాభక్తులు గలదియగుటచే నపారముగఁ జదివి విద్యాగంధమును వెదజల్ల నిశ్చయించినది. క్రీ॥ శ॥ 1937వ సం॥లో బి. ఏ., ఆనర్సు కోర్సు పూర్తియైనవెంటనే సెంటుథెరీసా గరల్సు హైస్కూలు హెడ్‌మిస్ట్రెస్‌గా నొకటిన్నర సంవత్సరములు పనిచేసి బాలికలకుఁ దోడి యుపాధ్యాయులకు మిక్కిలి ప్రీతిపాత్రియయ్యెను. ఆ సౌజన్యము సౌమనస్యము వెదకిచూచిన మఱెట్టి వారియందును గానరాదు. ఆదర్శోపాధ్యాయినియై యుండెడిది. ఆకాలమునందే యీ పిన్నవయస్సులో 1-11-38 వ తేదీన యీ యమ ఏలూరులోనున్న ప్రార్థనా సమాజవార్షికోత్సవమున కధ్యక్షురాలుగ నాహ్వానింపఁబడెను. ప్రైవేటు పాఠశాలలయందు పని చాలించి ఎల్. టి పరీక్ష యీమరుసటి వర్షమునందు అనఁగా 1938 వ సం॥లో తన శ్రేయోఽభిలాషిణియైన శ్రీ కాంచనపల్లి కనకాంబగారి ప్రోత్సాహమున నుత్తీర్ణయై మేరీరాణీ కళాశాలలో (Queen Mary's College) నాంధ్రోపన్యాసకురాలగు శ్రీ కనకాంబగారి స్థానీయురాలుగ 1940 వ సం॥ సెప్టెంబరు మొదలు ఆరుమాస

ములు పనిచేసినది. తన తండ్రి చిన్ననాఁడు "మాయమ్మాయి యే పాఠశాలయందు నుద్యోగముచేయదు. మేరీరాణి కళా శాలలోనే పనిచేయును, లేదా యింటియొద్దనుండి గ్రంథములు వ్రాయు" ననుచుండెడివారు. ఆ యాశీస్సు సఫలమైనది. కాని యీ మనోరథము నెఱవేరఁజూచుభాగ్యము తండ్రిగారికి లేక పోయెను. వారు 1939 వ సం॥ మార్చి 12 వ తేదీన తమ డెబ్బది నాలుగవయేట దివంగతులైరి. హిందీ రాష్ట్రభాష, సంస్కృత నాటకాంత సాహిత్యము, కౌముది, ప్రకరణములు, సంస్కృత ఎం. ఏ., ఎల్, టి,. డిగ్రీలతోఁ దృప్తినొందక 1940 వ సం॥రములో మఱలఁ దెలుగు ఎం. ఏ., చదివి కృతార్థతం జెందినది. ఈమెకు విద్యాపిపాస యింతింతని చెప్పనలవి కాదు. గ్రంథములలో మునిఁగి విశ్వము మఱచి పోయెడిది. ఈమెను బాల్యమాదిగఁ బెంచిన శ్రీమాడభూషి చూడమ్మగారు వ్రాసిన పద్యములు తార్కాణము.

తన గురువులను బీఠమును గూర్చి యీమె వ్రాసిన శ్లోకములు తత్త్వమూణబుద్ధి అంతఃకరణశుద్ధి దృఢవిశ్వాస మును జాటుచున్నవి.

విద్యాభ్యాసకాలమున శ్రీ కనకమ్మగారివద్ద జీవయా త్రాది గ్రంథస్థరహస్యములను నేర్చుకొనుచు (త్రిలింగ విద్యా పీఠమున) ప్రాచీనాచార పద్ధతులను సద్ధర్మాచరణమును విన మ్రతయు నలవరచుకొన్నది.

నేను పూర్వాచారపరాయణుఁడను. సంఘసంస్కార మం దంత యాదరము కలవాఁడనుగాను. అట్టి నాయాశయము

లను సుందరి యెఱుంగును. బాల్యమునుండి మే మిరువురమును సదా ప్రాచీనపద్ధతుల ఆధునికాచారములను దర్శించు చుండెడివారము. కాని మహాలక్ష్మి నాతో నేకీభవించి తన దృక్పథము మఱలించుకొనెడిది. ఇంతయేల! సజ్జనసాంగత్యమునఁ దన మాతృదేవియగు శ్రీ శేషమ్మగారిని ప్రాచీనాచార పరాయణగా మార్పఁగల్గిన దీమెయే. శేషమాంబగారు మహి ళాలోకమునకుఁ జేసినసేవ వారి సంఘసంస్కార పిపాస, లోక మునకు విదితమే. మహాలక్ష్మి సుందరి బి. ఏ ఆనర్సు చదువు చుండఁగనే సంస్కృత శ్లోకములు సునాయాసముగఁ గూర్చు చుండెడిది. తన పెంపుడు మాత యనఁదగు చూడమ్మగారు పరమపదించినపు డీమె పొందుపఱచినశ్లోకములు చదివినచో నీమె కవితాధార యసాధారణ మని తెల్లము కాఁగలదు. గద్య పద్యములు రెంటియందు నీమె కవిత్వము లోకోత్తరమైనది. శ్రీమతి, కవితిలక కాంచనపల్లి కనకాంబగారి హంస విజ యమును సంస్కృతములోని కనువదించినది. "మహిళా మర్యాదా" యను ధర్మశాస్త్రగ్రంథము దేవభాషలో రచించి నది. ఇంక ఖండగ్రంథములు గీర్వాణమున నాంధ్రమున గలవు. ఆంగ్లమందును గొన్ని స్త్రీల కుపయోగపడునవి వ్యాసములు గ్రంథములును గలవు. క్రమముగా వెలువడఁగలవు.

విద్యలలో మేటియగుటయేగాక గృహిణులకుఁ బరమా దర్శముగా మెలంగినది. "కార్యేషు మంత్రీ కరణేషు దాసీ" యను శ్లోక మీమెయం దన్వర్థమైన దనుటలో నతిశయోక్తి లేదు. గృహకృత్యములు తీరి తీరికగ నున్న వేళల జీవయాత్ర,

సీతారామాంజనేయము, వాసిష్ఠరామాయణము, శంకరాచార్య సద్గ్రంథములు చదివి యర్థయుక్తముగ వినిపించునది. ఆమె సాహచర్యమువలననే నాకుఁ బారమార్థిక చింత యెక్కుడైనది. ఆ సంస్కృతవాసనయే నా కబ్బినది. బంధువులలోను ఇరుగుపొరుగువారిలోను సద్గృహిణి యనిపించుకొనినది. ఆమె చురుకుదనము, నిర్మలత్వము, కుశాగ్రబుద్ధి, ఏకాగ్రత, కార్యనిర్వహణ శక్తిచాతుర్యము నేటికిని నాకు మఱపురావు. మఱి యవి యితరులయందుఁ గానరావు. ఆ లీలాబాలామూర్తి యంతర్హితమైనది. ఆ విలాసములు మాత్రము స్మృతిపథమున నిలిచి యెడబాయకున్నవి.

నిత్యము నుషఃకాలమున లేచి, కాల్యకృత్యములు నెరవేర్చి, స్నానజపములు నిర్వర్తించి, రెండుగంటలలో చిత్రముగ మృష్టాన్నము తయారుచేసెడిది. ఏ ప్రొద్దుచూచినను వంట శుచిగా రుచిగా మనోహరముగా నుండెడిది.

ఏమరుపాటన్నది మందునకైన నామెయందు గానరాదు. ఏ వేళను దన కృత్యములు సకాలముననే నిర్వర్తించెడిది. బంధువర్గము వీడినను నీయిల్లాలినిజేకొని యుబ్బుఁదలూఁగి విఱ్ఱవీఁగెద ననుకొన్న నేను నేటికిట్లు విధిచేత నన్యథా శాసింపఁబడితిని.

గుణముల ప్రోవు, మూర్తీభవించిన పరాశక్తియనఁదగు నీమె సన్నిపాతజ్వరముచే డి. 18--7-1941 వ సం॥ లో మదరాసులో గురుసన్నిధానమున 25 వర్షముల ప్రాయమున నకాల మరణమునకు గుఱియయ్యెను.

'పాపీ చిరాయుః సుకృతీగతాయు' వన్న లోకోక్తి కీమెయే నిదర్శనము.

నేటికి సరిగా సంవత్సరమైనది. ప్రతిజీవికిఁ బ్రయాణము తేపో మాపో సిద్ధముగా నున్నది. కాని ముందు వెన్కలు గలవు. తాను దలఁచున దొకటి, దైవతంత్రము మఱొకటి. ఇట్టి సన్మాన్యచరితను స్మరించుకొని నా కృతజ్ఞతను వెలిబుచ్చు చుంటిని.

ప్రస్తుతౌన్నత్యము బాహ్యౌన్నత్యము నాసర్వస్వము మహాలక్ష్మిసుందరిది. నా ప్రజ్ఞ యేమియులేదు. పరమార్థమే శాశ్వతము. ఎంతవారలును బొమ్మలు. కర్మసూత్రమున వచ్చుచుఁ బోవుచు నుందురు. సర్వమును బ్రహ్మమే యను నీమె సదుపదేశమునకు మిక్కిలి కృతజ్ఞుఁడను. ముప్పది సంవత్సరములకు నేటికి నాకు నాటిన దా బోధము.

ఇంకను వ్రాయుటకు దుఃఖము పొర్లి పొర్లి వచ్చుచున్నది. "చచ్చిన భార్య, భర్త యెలజవ్వని వేఱొకతెన్ గ్రహించుపో ముచ్చట దీరఁగా మఱచుఁ బూర్వసతీమణిని"

అను జనసామాన్యపు నుడి నా పట్ల విపరీతముగా నున్నది. (Charms strike the sight but merit wins the soul) అని పోపు మహాశయుఁ డనియుండెను. ఈమెనా దృష్టిని యాత్మనుగూడ జయించి హృత్పీఠము నధిష్ఠించి మఱపు రాకుండఁగఁ జేసి పరమోత్కృష్టమైన యీశ్వరధ్యానము నా కలవరచి సర్వము మిథ్యయని నిరూపించి మమ్ము ధన్యులను జేసి

పోయినది. కాలచక్ర మేగుచున్నది. సంసారచక్రముకూడ మాటిమాటికి నిస్సారమై నడచుచున్నది.

మహాలక్ష్మి సుందరీదేవికి నామె పుట్టినింటి వారికి నా జన్మాంతము కృతజ్ఞుఁడనై వ్యామోహముఁ ద్యజించి యీశ్వరుని ధ్యానించుచుంటిని. మహిళాలోకము సుందరీ దేవిగుణము గుర్తెఱింగి తమ విధులను సక్రమముగ నిర్వర్తించి పెద్దల యందు భక్తి, భగవత్సేవ, సద్వర్తన కలిగి యిట్టులనే ఆదర్శప్రాయులుగనుండి సద్యశస్సు గడించి చిరస్థాయి నొందెద రని యాసించుచున్నాను.

నా భార్యయని మోహముచే వ్రాసినవాఁడను గాను. ఆమె భక్తురాలు. 'కాంతాసమ్మితతయా ఉపదేశయుజే' అని చెప్పినట్లుగా నీ సుందరీదేవి నాకు మహాకావ్యమువలె సకల రసానుభవములు గలిగించి సదుపదేశములు మనసున కతుకున ట్లొనరించి నన్ను గురుదేవవిశ్వాసము గలవానినిగా నొనరించి నాకుఁ బరమార్థమును సూచించిపోవుటచే నామెయందుఁ గల మహాగౌరవముచే నీ వ్యాసమున నా విశ్వాసము చూపితిని. సాధువులు క్షమింతురుగాక.

ఓ మి తి శి వ మ్.

శ్రీ మహాలక్ష్మీసుందరాంబా స్మృతి

కవితిలక, కవితావిశారద

కాంచనపల్లి కనకాంబా ప్రణీతము

ఇట్టె వచ్చెను దిన మొక యేఁడు గడచె
మా మహాలక్ష్మి సుందరాంబకు నఖండ
శాశ్వత బ్రహ్మలోకవాసంబు గలిగె
నెద భరించును గద యెంత యెంతయైన. ౧

అప్పటికిఁ గొత్త మఱునాటి కగును ప్రాత
ప్రియుల యెడబా టదెంతటి ప్రీతియున్న
మా మహాలక్ష్మి యెడబాటు మా మనములు
నమలుచున్నది నాటికి నాఁడు మలఁచి. ౨

సుకవిగేయంబు సర్వాంగ సుందరంబు
శాస్త్రవిహితంబు గురుదైవ సమ్మతంబు
భక్తి భరితంబు లలితంబు పావనంబు
శేషమాంబా తనూజాత జీవనంబు.

మా మహాలక్ష్మి యాపాదమస్తకంబు
పెద్దరికమును దాల్చిన ముద్దరాలు
పసుపు కుంకుమ కాటుక పాపటయును
చెంత కాంతుల డాగు మందస్మితములు. ౪

ఎంతవినయంబు చదువది యెంతయెంతో
సంతసము శాంతమో తల్లి యెంతయెంతో
పట్టు విడుదలయెంత సంబర మదెంత
యెంతలెంతల కాయు వ దెంత నీకు.

వల్లభుని దల్లిదండ్రుల బంధువితతి
సత్పథమున నిల్వం బెట్టఁజాలు ధీర
ఆచరణచేసి చూపు పుణ్యాత్మురాలు
కోటికొక్కర్తు సుందరి సాటిలేదు.

పుట్ట రనుకొన్న తల్లికి ముదిమినెట్టో
పుట్టిపెఱిగితి వల్లారుముద్దుగాఁగ
కన్నవారికి బేబివై కరతలముల
భువనమోహానమై పొల్చు ముత్యమట్లు.

రవ్వయుగురాలఁ దామరపువ్వు పూల
బాల బాలాంతరులయింట బాలయయ్యె
అందమునఁజందమున మన సుందరాంబ
చందమామను మించిన దందు రెందు.

బొమ్మలనుజూపి చెప్పితి పూర్వకథల
నల్లిబిల్లిగఁ గట్టితి బుల్లిపాట
పద్యములఁజెప్పి యర్థ ముపన్యసించి
చెలుల నలరింతు పాటలఁ జేరఁబిలిచి.

పుట్టక యె నేర్చునావేమొ చిట్టితల్లి
తేట తెనుఁగులు గాక హిందీయు సంస్కృ
తంబు బాల్యంబునందె యాంగ్లంబు గూడ
బాలవయ్యును జదువులఁ బ్రౌఢ వైతి. ౧౦

ఈడు జోడుగఁ బెఱిగి నా యింటనేమొ
బావనే గాని యొరునిఁ జేపట్టననుచుఁ
బట్టుపట్టితి కాళ్లకూర్ శేషమంత్రి
మదినిఁ గైకొన్న వానిని మానునె సతి. ౧౧

దిక్పతులను మాని దేవేంద్రునిఁ మాని
మనుజపతినిఁ గోరె మును నొకర్తె
సిరి నెదనుధరించు శేషశాయిని మాని
శేషమాంబ పుత్రి శేషుఁ గోరె. ౧౨

సంపదలఁ జక్కదనమునఁ జదువులందు
నెక్కుడై, తాను, నన్నెంతొ మక్కువఁగను
పల్లెరంబున దినము నాకాళ్లుఁ గడిగి
ద్రావు సుందరి నా కెట్టుదక్కు ననుచు. ౧౩

నీ విభుఁడు నాఁడు దుఃఖింప గ్రావములును
గలుగు, నాప్తులు కన్నీరుఁ గార్చుటరుదె
భావములు మాఱె నీ నేటి భామలందు
దేవతలు గారె తలఁపఁ బతివ్రత లిల. ౧౪

కాకినాడ పురంబున గడపతొ౦ఱికి-
కాశికాపురమున మధ్యకక్ష్య గడచి
సత్కళా మందిరంబున స్వామిని యయి
చెన్నపురమున సుందరి చెన్నుమీఱె. ౧౫

ఆంధ్ర గీర్వాణములను విశ్వాతిశాయి
యైన విద్వత్తు గలిగి నీ వలరినావు
చదువు రానట్టి కేవల సాధ్వివోలె
వినయమును దాల్చి మెలఁగితి వనితలందు. ౧౬

నేటి విద్యాలయంబులఁ జేటులెఱిగి
కలికలుష మెల్లఁగడిగి ప్రజ్ఞాబలమున
బురదలో నుండి కమ్మని పుర్వువోలె
పాఠశాలలలో నుండి బైటఁబడితి. ౧౭

మీరబాయిని మించితి మీఱకుండఁ
జులకచేసితి సులభ నీసూక్ష్మబుద్ధి
గార్గి మించితి నీదు జిజ్ఞాసకలనఁ
గబళమైతివి బిడ్డ యీకలికి కలికి. ౧౮

మోమునను దండ్రి సుందరరాముపోల్కి-
నెమ్మదిని వెన్న తల్లి శేషమ్మమాద్రి
వినయసుందరి సుందరి కెనయె యొకతె
ఉన్నఁబోయిన నామెకు నుపమ యీమె. ౧౯

నీదు గుణగానమేఁ జేయ నిన్నుఁ జూడ
వలచు సాధ్వుల కేనేమి పలుకుదాన
సుందరీ! నీదుమోమింకుఁ జూపరాదె
నమ్మకముగల్గ నాదు పద్యమ్ములందు. ౨౦

సచ్చిదానందపద సుధాసారకలన
జీవతను బాసి తద్భావ భావనమున
నాత్మ తాదాత్మ్యమంది బ్రహ్మానుభూతి
మెఱసి మఱుఁగైతి మబ్బుల మెఱుపువోలె. ౨౧

జీవయాత్ర నరసి భావంబు బ్రహ్మంబు
నందు మోపి సర్వమదియ యంచు
సుందరాంబ ధర్మసూక్ష్మంబు నరయుచు
ధవునితోడ నింట ధన్యయయ్యె. ౨౨

అక్కరాల నేర్పుఁ డమ్ముల కదియు మీ
యంతదైనఁ జాలునంచు శేష
మాంబ నిన్ను నాకు నప్పగించిన నీకు
నింతె యాయువంచు నెఱుఁగనైతి. ౨౩

అక్షరాలు నేర్చి యక్షరతత్త్వంబు
నరసి కళలు విద్య లన్ని నేర్చి
నన్ను నిన్నుఁ జూచి నల్వురు మెచ్చు లో
పలనె మాయమైతి భావ్యమె యిది. ౨౪

అన్నియిచ్చి యొక్క యాయువు నజుఁడు నీ
కీఁడుగాక నీకు నీ డెవరిల
మాటకట్టుకొన్న ముదుసళ్ళ నటుత్రోసి
ముందదేల పోతి సుందరమ్మ! ౨౫

అల్ల కాణాద పాణినీయములు కాపి
లంబు పాతంజలంబు నాలంబమైన
సరససాహిత్య సంపదఁ బరిఢవిల్లు
నిన్ను మఱువంగవచ్చునే కన్నతల్లి! ౨౬

నాల్గుభాషలలో నీవు నాల్గుదిక్కు
లందు ధర్మంబు బోధింతు వనుచు నెంత
సంతసించితినో భగవంతుఁ డెఱుఁగు
సుందరీ! మోసమిది యని సుంతయెఱుఁగ. ౨౭

చదువుగల్గెనేని సంప్రదాయము సున్న
సంప్రదాయ మున్నఁ జదువుసున్న
రెండు నుండెనేని దండితనము సున్న
నాయువగను సున్న యన్నియున్న. ౨౮

గురుల నోటినుండి దొరలిన సూక్తుల
మౌక్తికంబు లట్ల మాలకట్టి
యఱుత దాల్చి మించి యమృతాంశురశ్మిలో
సుందరాంబ యైక్య మంది పోయె. ౨౯

శ్రీ భాష్యాయనమః

ప్రబోధసుధాకరము

శ్లో॥ దయార్ద్రపూర్ణం ప్రణయైకసారమ్
విశాలనేత్రం మహిమాభిరామమ్
శ్రీరామభక్తం శ్రితపారిజాతమ్
నమామి కృష్ణం గురుదేవమూర్తిమ్.

ఓ యాదవాధీశా! శ్రీకృష్ణా!

నీవు పుట్టుకలేనివాఁడవు. నర తిర్యగమరశరీరంబులను బురంబులుగాఁజేసి యందుఁ దారతమ్యారూపంబున నీవు నివసించుచుండుటం జేసి పురుషుం డనం బఱంగెదవు. పురుషులలోనెల్ల నుత్తముఁడవై పురుషోత్తమఖ్యాతి వహించితివి. సదాత్మకుఁడవై నిలుకడగాంచితివి. చిదాత్మకుండవై సర్వము నెఱింగెదవు. నవరసభరితంబుగా జగంబు సృజించి సర్వరసంబుల నానందంబున లయింపఁజేసి నిత్యానందస్వరూపుఁడవై యుండెదవు. దీపములకు హుతాశనునకుఁ జంద్రసూర్యులకుఁ దేజము గల్పింపఁజాలు స్వయంజ్యోతివి. అట్టిగోవిందునకు నమస్కారము.*

---

*శ్రీకృష్ణుని గురుదేవుని మూర్తిగా భజించు శంకర భగవత్పాదాచార్యులవారు వ్యంగ్యముగా యాదవాధీశుని స్మరించు మిషమున గురుస్మరణ మొనర్చినారు.

దేవా! నిన్ను వర్ణించుటకు వేదములే చాలక మూఁగ వాని వలె మౌనము దాల్చుచున్నవి. అపౌరుషేయము లగు వేదములే యట్లయిన సామాన్యులమైన మానవులము, మా వాక్కులకెట్లు నీవు గోచరుఁడవగుదువు. అట్టులయ్యు వేదాంత శాస్త్రసారమును గ్రహించి, చింతించి, కీర్తించి, బహువిధాభ్యాసంబు లొనరించి నిన్నుఁ బొగడుటకుఁ బ్రయత్నించుచుంటిమి. ఉపాసన లెన్ని చేసిన జ్ఞానభక్తియోగంబులు సాధించిన నింక నెన్నెని యుపాయము లాశ్రయించి కష్టించినను వైరాగ్యంబులేనివానికి మోక్షాధికారము కలుగ నేరదు. (కలుగనే కలుగదు)

ముక్తిసాధనంబులు మూఁడు. వైరాగ్యము, ఆత్మ బోధము, భక్తి. ఈ మూఁటిలో మొదటిది విరాగము. విరాగ మనఁగా వితృష్ణత. అనఁగా నాసలేమియే. అయ్యాశాస్వరూప మెఱుఁగుటయే దుర్ఘటము. దానిం జయించు మాటలేల? సర్వ దేహంబులయందు నహంతగా మమతగా నా తృష్ణ డాగి యున్నది. జంతువు లియ్యహంత తమ దేహములయందును, మమత, భార్య మొదలగు విషయములయందును దాల్చి యున్నవి.

ఇంతగా సకల దేహములయందును డాగియున్న యీ యహంతా మమతలను బారదోలుట యెట్లన్నచో వినుము. "ఈ తను వేమిటం బొడమె? దీని స్వరూపమేమి? విషయము లతో నీ శరీరమున కేమి సంబంధము!" అని సాధుసన్నిధిలో

శాస్త్రాభ్యాసముచే విచారణచేసిన యెడల నీ యహంతా మమతలు నివర్తించును.

అహంత యనఁగా నే ననుకొనుట. నే నింతవాఁడను, నాకు మించినవాఁ డెవఁడు, సర్వసమర్థుఁడ నను నహంభావము. మమత యనఁగా నాది యనుకొనుట. నా భార్య, నా బిడ్డలు, నా బంధులు, నా యిల్లు, యిట్లు తనవని యనుకొన్న వాని యం దొకయభిమానము కలిగించుకొనుట.

ఈ దేహం బెట్లు కలిగెననఁగా స్త్రీపురుషుల సంయోగముచే శుక్రశోణితముల మిశ్రమము కాఁగా నా రెంటి వలన నేర్పడిన బిందువులోఁ గర్మవశుఁడగు జీవుఁడు చల్లగాఁ బ్రవేశించి దేహధారి యగుచున్నాఁడు. ఇట్లు శరీరము దాల్చిన జంతువు కఫముతో మూత్రముతోఁ బురీషముతో నిండియున్న తల్లిగర్భ మను గుంటలోఁబడి తొమ్మిది మాసములు సంతతము జఠరాగ్నిచేఁ గ్రాగుచుండును. దైవయోగముచేఁ బ్రసూతి సమయమునకుఁ బిండం బడ్డముగాఁ దిరిగి సుఖప్రసవము కాని యెడల శస్త్రములచే ఖండింపఁబడి బలాత్కారముగా బయటికి లాగఁబడును. అట్లుగాక సవ్యముగాఁ బ్రబలమగు ప్రసూతి వాతములచే మాతృద్వారమునుండి పిండము బైటికి వచ్చినను దత్కాలమందలి వేదన చెప్పఁదరమా?

ఇంతకష్టపడి తల్లికడుపు వెడలివచ్చిన జీవునకుఁ బుట్టిన వెనుక నేమైన సుఖముకలదా? ఎన్ని ఘోరములు, ఎన్నిరోగములు, ఎన్ని గండములు. తనవారి నెడబాసియుఁ దఱుగని

దారిద్ర్య మనుభవించియుఁ దప్పుకొనఁ జాలని యాపదలఁ బొందియు ననుభవించు మనోవ్యథ యింతని వర్ణింప శక్యమా?

పుట్టుచు గిట్టు నీ జీవుఁడు నరుఁడై, పశువై, పక్షియై, పురుగై యెనుబదినాలుగు లక్షలయోనులందు కర్మనిబద్ధుండై పరిభ్రమించుచు యాతన ననుభవించుచున్నాఁడు. జననమరణ ప్రవాహమునుండి యెట్టకేల కీ జీవుఁడు పుట్టి స్వకులాచార పరుఁడై, వేదాచారపరుండై యుండియుఁ బండితుండై యుండియు నాత్మానాత్మవివేకం బెఱుఁగక దేహము నశించు నదే యని తెలియఁజాలక కామాదులలోఁబడి యాయువును వ్యర్థ మొనరించుచున్నాఁడు. ఇంక నీ యాయుస్సెట్టిదనఁగాఁ గడచిపోయిన క్షణములో నొక్కలవమాత్ర మేని లక్షలధనము పోసిన నెక్కడనుండియేని కొని తేరానిది. ఆయువే పోయిన నంతయుఁ బోయినదే యగును. అంతకంటె హానియున్నదా?

ఇట్లాయుఃక్షయం బొనరించుకొన్న జీవుఁడు భ్రాంతులం జిక్కి "భ్రాంతియా వైకుంఠపాళియందుఁ బెద్ద పామువోలె" యని జీవయాత్రలో వ్రాసినట్లు పతితుఁడై పశ్వాది దేహములం దాల్చి తన శరీరమే తా నెఱుంగని స్థితిలో నుండు తరుణమునఁ బరమార్థ మను మాట యెక్కడిది?

రామరామ! ఆకలితో బక్కజిక్కి యెడతెగక బరువులు మోయుచుండు నీ యెద్దులు, దున్నలు, గుఱ్ఱములు, గాడిదలు పడుకష్టము వర్ణింప వశముకాదు. రసము, రక్తము, మాంసము, క్రొవ్వు, మజ్జ, యెముకలు, శుక్రము లను సప్త ధాతువులును, వాతపిత్తశ్లేష్మంబు లనియెడి త్రిదోషంబులును

జేరి యైన దీ దేహము. పైనఁ జర్మముచేఁ గప్పఁబడిన కారణమునఁ గాకులచే భక్షింపఁబడకయుండు.

తన ముక్కున నోట వెడలు కఫంబుఁ జూచియు నపానమార్గంబున వెలువడు మలమూత్రములఁ జూచియుఁ దానే యసహ్యపడు జీవుఁడు తనలోనుండు పదార్థం బెఱుంగఁడుగదా! దారిలోఁబడియున్న యెముకనుజూచి తన కెక్కడ యంటునో యని యులికిపడి భయపడి తొలఁగిపోవు జీవుఁడు తన తనువంతయు నీ బొమికలతోఁ జేయఁబడిన బొమ్మయే యని చూడ లేఁడు. శిరస్సు మొదలు చిటికెనవ్రేలువఱకు లోన దుర్గంధపరిపూర్ణమగు నీమేనిపై నజ్జుంపు చందనాగరుకర్పూరంబులంబూసి కొని స్వాభావికంబులగు దోషంబులం గప్పిపుచ్చుచుఁబై మెఱుంగుల గుణంబులకుఁ జెలంగుచున్నాఁడు. ఈకాయమునందుఁ దగిలిన గాయమును మూఁడు దినములు మాత్రము కడుగక కట్టక విడిచిరేని యది పుచ్చి పురుగులు పడి గబ్బుకొట్టును. హంసతూలికాతల్పములపైఁ బూల పాన్పులపైఁ బవళించి నిదురించిన సుకుమారశరీరమే వెదుళ్లతోఁ దాళ్లతోఁ గట్టి తీసికొని పోఁబడి కట్టెలతోఁ గాల్చివేయఁ బడును.

సింహాసనోపవిష్టుఁడై యుండునపు డెవనిఁ జూచి లోకము ముదమొందెనో యా మహారాజాధిరాజు కాల పేరితుఁడై కొంపోవఁబడునపుడు చేయఁదగినది లేక కన్నులప్పగించి చూచుచుండ వలసినదే కదా.

ఇట్టి యతిమలినమైన క్షణభంగురమైన దేహ మెవని సత్తువచేతఁ జేతనము దాల్చి చలించుచున్నదో యా పరమే

శుని మఱచి జీవుఁ డీ యనిత్యమగు దేహమునందు నే నను నహంతను గలిగించుకొనుచున్నాఁడు. "సచ్చిదాత్మకమైన యాత్మ యెక్కడ? మాంసరుధిరాస్థి నిర్మితమైన దేహమెక్కడ" అని విచారించి యే బుద్ధిమంతుఁడు తన శరీరముపై నభిమాన ముంచుటకే సిగ్గుపడునో యాతఁడెట్టు లితరవస్తువులపై మమ కార ముంచును.

ఇంతతో దేహనిందాప్రకరణ మైనది. ఇఁక విషయ నిందాప్రకరణము వివరింపఁ బడును.

విషయనిందా ప్రకరణము

శరీరమున దోషమును సువ్యక్తముగా నిరూపించి శంకర భగవత్పాదాచార్యులవారు విషయానుభవమునం గల లోపముల నిట్లు ప్రతిపాదించుచున్నారు.

పట్టి వ్యామోహంబునఁ బురుషుఁడు బురద పూసికొను చున్నాఁడు. దురదృష్టమను వృష్టిచేఁ దాను పూసికొన్న మట్టి కరఁగి దేహమును గేహమునుగూడఁ గూలుచున్నవి.

తత్త్వశాంతిలేని జీవున కొక విధమునఁ గాదు చింత. ఒకఁడు తనభార్య కురూపి యని మనసులో దుఃఖించును. మఱి యొకఁడు తనభార్య యందకత్తె యని దుఃఖించును. మిత్రుఁడో భృత్యుఁడో, చివరకు వాకిట నిలచిన బైరాగివాఁడో తనభార్య నెక్కడ వశ మొనరించుకొనునో యని యాతఁడు కుందు చుండును. ఈ రీతిగా నందమైన భార్య చర్యలకు సదా

కోపము ననుభవించుచు భర్త లేశమైన సుఖము నొందక కున్నాఁడు. తెలివితక్కువ పెండ్లాము తనమాట మనసు నెఱుఁగ లేక యెడ్డెపనులు చేయుచు శత్రువువలె బుద్ధికి క్షోభ కలిగించును. ఇట్టి మొద్దు పరాభిలాషిణికూడ నయ్యోనేని యాగేస్తుని పాట్లు దేవుని కెఱుక. సుతులు లేనివారలకు గతులు లేవందురు. పడరాని పాట్లు బడి పుట్టకు ధనులుపోసి ప్రాణాచారములు పడి సుతునిం బడసిన వారి కా సుతుఁ డేమి చేయునో? పుట్టినవాఁడు బ్రిదుకునా యని చింత. తన కొడుకు జారుఁడగునో, చోరుఁ డగునో, లోభి యగునో, భ్రష్టుఁ డగునో, జూదమాడునో, క్రూరుఁడగునో, తల్లి దండ్రుల కన్నము పెట్టునో పెట్టఁడో యని యొక్కొక తండ్రి తన కొడుకును గూర్చి యడలుచుండును. పెత్తనము, పెట్టె తాళముచెవి తనచేతి కెప్పుడు వచ్చునా? ఎప్పు డీ ముసలివాఁడు కన్ను మూయునా? యని యొక కొడుకు చింతించును.

సర్వగుణ సంపన్నుఁడైన కొడు కెక్కడనో కాని దొరకఁడు. ఒక్కఁడట్టివాడు పుట్టినను, వాఁడు రోగి యగునో యల్పాయుష్కుఁడగునో యను చింత యుండనే యున్నది. పుత్త్రునివలన సద్గతి కలుగునని మూఢు లనుకొందురు. నూర్గురు వివేకులఁ గన్న ధృతరాష్ట్రునకు వారివలనఁ నేమి సద్గతి కలిగినది. అపుత్రకుఁడైన శుకమహర్షి కేమి సద్గతులు తప్పినవి. తలిదండ్రులు, కొడుకులు, కోడండ్రు, కూతులు, నల్లుండ్రను వారు సత్రములోని బాటసారులవలెఁ గలసి కాలానుసారముగా విడుచుచుందురు. దైవముతిన్నగాఁ జూచి పదిమందికి

నింటిలోఁ బంక్తులు సాగుచున్నంత కాలము కట్టుకొని చుట్టుకొని పోవుచుండు చుట్టము లందఱుఁ బొట్టలు నిండిన కతమున బట్టులవలెఁ బొగడుచుందురు. ఏమిచేసినను బూడని పొట్టకై లక్షలకొలఁది విత్తము సంపాదింపఁ జిత్తము ప్రవర్తించు చుండునే కాని కామము తీరదు. ఒక్క గుడ్డిగవ్వయైనఁ జిక్కదు. చిక్కినను ధనమున కెందఱవలననో యాపద. రాజులో దొంగలో శత్రులో దానిని గ్రహింతురు. పాపము లెన్నియో చేసి యుపార్జించిన రాజులసొమ్ము తాళ్ళపాలు, ఏనుఁగులపాలు, గుఱ్ఱములపాలు. ఇంతటి రాజయోగ మను భవించువారికి శాంతి యావంతయేని కానరాదు. అమాత్య భృత్యవర్గము కలసి ద్రోహ మొనరింతురనియో, పరరాజులెత్తి వత్తురనియో, రణరంగమున భంగము కలుగుననియో విసము పెట్టుదురనియో, యేమూలనుండి యేమి చేయుదురనియో రాజులు సంతతముఁ జింతనొందుచుందురు. సంపత్తువలన శాంతిలేదు. సామ్రాజ్యము వలనను శాంతి కానరాదు.

మ నో నిం దా ప్ర క ర ణ ము

ఈ మానస మొక్కప్పుడు నవ్వుచుండును. మఱొకప్పు డేడ్చుచుండు. భ్రాంతితో దశదిశలు ధావనము సేయుచుండు. సంతసించుచుఁ గోపించుచు, శిష్టవృత్తినుండుచు, దుష్టమగుచు, నిందించుచుఁ గీర్తించుచుఁ బలుగతుల నడచుచుండును. పరాప వాదము సేయుచుండును. తన్నుఁ దాఁబొగడుచుండును. ఆశతోఁ గూడెనా యీ మనసు పిశాచమగును. దంభాభిమానలోభము

లచేఁ గామక్రోధ మాత్సర్యములచే మార్గమునఁబడిన యస్థు లకై కుక్కవలె నిట్టటుఁ దిరుగుచుండును. కాఁబట్టి శుద్ధమైన విరాగముచే మనసుకోరిన పదార్థములపై నాసవిడువవలయును. కోరికలేని మానసము నిర్వ్యాపార మగును.

విషయనిగ్రహ ప్రకరణము

అపారమగు విషయవిషములతో నిండిన యీసంసార సముద్రమునందు మానవ శరీరము పడవవంటిది. ఇది కర్మ యను ననుకూల ప్రతికూల వాతములచే నిట్టటుఁ గొట్టఁబడుచుఁ దేలియాడుచుండును. ఈ పడవకుఁ దొమ్మిది రంధ్రములుగలవు. నౌకాపతి యగు జీవుఁడు మిక్కిలిసోమరిపోతు. ఈ రంధ్రములు మూయక విడిచినయెడల వానినుండి నీరోడలోఁ జేరి, దాని నడుగునకు ముంచివేయును. ఈ చిల్లులు మూసెనా యనాయాసముగా నీపడవ యావలియొడ్డు చేరఁగలదు. అనృత జడ దుఃఖాత్మకమగు నీ సంసారసాగరమును దాటుట కింద్రియ నిగ్రహముకంటె సుఖమైన మార్గములేదు. తన కందదని తెలిసి పరుని భార్యపై నాసచేసి ప్రయత్నించును? ఈ వ్యర్థప్రయత్నము వలనఁ బాపాత్ముఁడగుటకంటె మనుజున కేమిమేలున్నది. కొండెగాండ్రవలన నొరులపైఁ జాడీలు సంతత మొకఁడు చెవులు దొరబెట్టుకొని వినుచుండును. ఇట్లు వినుటవలన నరుడు చచ్చునా? నొచ్చునా? వ్యర్థముగా మనుజుఁడు పాప మనుభవించుచున్నాఁడు. అబద్ధములు నపవాదములు క్షణక్షణము నాలుక పలుకుచుండును. దాని వలన నెవరి కేమి హాని కలుగును? తాను మాత్రము పాపాత్ముఁ డగుచున్నాఁడు.

అరనిముసము తా ననుభవించిన సుఖమువలన బ్రతికి నంతకాల మాధివ్యాధు లనుభవించుచున్నాఁడు. ఆ విష యానుభవమైన తోడనే దాని బాధయే మిగులుచున్నది. కావున నేది గ్రహింపఁదగినది, యేది విడువఁదగినది యని బుద్ధిమంతుఁడు లెస్సగా విచారించి, నిశ్చయించి అల్పసుఖము లకై యాసపడి యనంతదుఃఖమునుండి తప్పఁ కొనుచున్నాఁడు.

బెస్తవాఁడు వైచిన గాలమందలి యెఱకై యాసించి చేప ప్రాణములను బోఁగొట్టుకొనుచున్నది. ఆ ప్రకారముగా నా యా సుఖము లనుభవించుచు నరుఁడు కాలాకృష్టుఁడై పతితుఁ డగుచున్నాఁడు. పామునోట సగముచిక్కిన కప్ప చెంతనున్న యీఁగల భక్షించుచుండును. అట్టులనే యాయువు చెల్లి పోవుట యెఱుంగక గ్రుడ్డివాఁడై జీవుఁడు విషయములను సంపాదించుకొనుచున్నాఁడు.

మ నో ని గ్ర హ ప్ర క ర ణ ము

తనలోనుండి పుట్టిన నీటితోనే నది నీచమార్గము పట్టుటచేత శతధా చీలి సముద్రములోఁబడి నామరూపములు లేకుండఁ బోవుచున్నది. తాను నీచమార్గమునఁ బోక తనలోఁ బుట్టిన నీటిని దాను బిగబట్టి నిల్పుకొన్న యెడల నీ నదియే యొక సముద్రము కాదా! అట్లే మనస్సు కూడఁ దనకుఁ దనకృత్యమునకు హేతువైన వస్తువును విచారణసేయుచు బైటికిఁ దలచూపక లోపలనే యుండిన యెడలఁ దానేల యాత్మత్వమును బొందదు? తప్పక తానే యాత్మ యగు ననుట.

వర్ష కాలము నందు నూతికి నిండుగ నీళ్ళుండి పెద్దపెద్ద జలలు (జలధారలు) ప్రక్కల నుండి నూయి నింపుచున్న తఱి నీరుప్పగా నుండుట ప్రసిద్ధము. మండు వేసవిలో బావులెండి పోయి యడుగున గొంచెము మిగిలిన నీరు తియ్యఁబడుటయుఁ జూచుచున్నాము. అట్లే విషయోద్రేకములతోఁ దమస్సు ప్రధానముగా నున్న మనస్సు మిక్కిలి కలఁతబారి కలుష ముగా నుండును. ఆ మనస్సే విరాగముచే శుష్క మైనపుడు మెల్లమెల్లగా సాత్త్విక మగుచుండును. ఏ విషయమును గోరి బహిరింద్రియముల ద్వారా మనస్సు పఱుగెత్తు చున్నదో యా విషయము తనకు దుర్లభ మయ్యెనేని తనదేమో పోయి నట్లుగా మిక్కిలి శోకించును.

సొరకాయ నెంత నీటిలో నదిమి పట్టినను బైకెగిరి వచ్చి నట్లు మనస్సు స్వస్వరూప మందెంత యదిమి పట్టిన నేదో నందు చూచుకొని పైకిలేచి బహిరింద్రియముల ద్వారా బయటకు దూకుచుండును. పూర్వజన్మమందు గాని యీజన్మ మందుగాని జీవుఁడు చేసికొనిన కర్మఫలము కొరకయే మనకు శుభాశుభములను గలిగించి తీరును. సందియము వలదు.

దారితప్పి పరగళ్ళ మేతలకుఁ బఱువులువారు నీ చిత్త పశువును బట్టుకొనుటకుఁ దగిన దొడ్డి వైరాగ్య మను గుది బండ బ్రహ్మదేవుఁడు కల్పించెను. ద్వారములేని యెత్తుగోడల గదిలో బంధింపఁబడిన పెద్దపులి యటునిటుఁ దిరిగి యెగిరి యెగిరి యలసి రోఁజుచు నెటులఁబడియుండునో యటులనే సర్వేంద్రియములు బంధింపఁగాఁ దానెంత పెనగులాడిన

బయటకుఁ బో వీలుపడక మనస్సు తన లోపలనే శాంతించి యుద్యమరహితం బగును.

ప్రాణాయామము చేతను దేహాదివాసనాపరిత్యాగము చేతను హరిచరణారవిందభజనము చేతను జిత్తము క్రమ క్రమముగఁ దనవేగమును వదలిపెట్టి శమించును.

వై రా గ్య ప్ర క ర ణ ము

పరునింట నిల్లాలు దనయులును సొమ్ములు నేమైనను వానియింటి లాభమైనను నష్టమైనను బైవాని కేమి ? పైవాఁ డొక్క నిముసమేని వాని సంపదకు సంతసింపఁడు. వాని కష్టమునకు వగవఁడు. దైవయోగమున నేమైన నింటనుండనీ పోనీ, యేదియో పుష్కలముగఁ గలసి రానీ, రాక పోనీ, యనుభవ మెందేని యధికముగా నుండనీ పూజ్యముగా నుండనీ, యతిథివలె గృహయజమాని సంతసింపక దుఃఖింపక యుదాసీనుండై యుండఁదగు.

మమతాభిమానశూన్యుండును, విషయవిముఖుండు నగు పురుషుండు నిజగృహమునఁ గాపురము సేయుచుండియుఁ గర్మ బాధలం బొందఁడు. అట్లుకాని నా డరణ్యప్రదేశంబున సమమైన పచ్చని పచ్చిక నేలపై సుఖంబుగా శయనించు పురుషునకుఁ బత్రపుష్పఫలభరితంబు లగు తరువులు సుగంధి శీతలంబు లగు వాయువులు నెల్లెడఁ గలకల కూయు శుకపికంబులు కన్నుల కింపు నింపెడు కాసారంబులు మిత్రంబు లేల కావు.

తన యునికిపట్టు మఱచి యీ ఘోరసంసారకాంతారమునఁ దిరిగి తిరిగి తాపత్రయము లను దీర్ఘ దావానలజ్వాలలచే మిక్కిలి వ్యాకులముఁ జెంది మెగురుచు దుముకుచుఁ గన్నులు జేవురింపఁ బఱువెత్తి యాశాపాశములలోఁ దగుల్కొని విషయము లను పెద్దపులులచే నన్యాయముగాఁ జంపఁ బడుచున్నాఁడు.

వైరాగ్యభాగ్యము కలవాఁడు, ప్రసన్నమైన మనస్సు కలవాఁడు, ఆశలేనివాఁడు, కోరకయే తనంత వచ్చు ఫలము ననుభవించువాఁడు నగు పురుషుం డీ జన్మమున నీ లోకము ననే కృతార్థుఁడగును.

ఆ త్మ సి ద్ధి ప్ర క ర ణ ము

గురుబోధలేని వైరాగ్యము సుఖావహముకాదు. సద్గురువుల యనుగ్రహముచేతఁగాని సుఖబోధ లభింపదు. కావునఁ దొలుదొల్త సిద్ధికాముఁడైనవాఁడు గురుపాదముల నాశ్రయింపవలెను. మహోదధియం దెంత యుదక ముండినను దత్తీర కుండగు వాయు వద్దానఁ దుంగభంగముల విలాసము కల్పించినను బిపాసాకులితమైన చాతకము మేఘోదయమునే నిరీక్షించుచుండుఁగదా. శాస్త్రవచనము గురుబోధము నాత్మవిశ్వాసము నని ప్రమాణము ముత్తెఱంగులు. బెల్లము తియ్యగా నుండునని చెప్పుటవంటిది శాస్త్రవచనము.ఎదుట దూరముగా నున్నదానిని జూపి యిదియే గుడ మని చెప్పుట వంటిది గురుప్రతీతి. తద్గుడభక్షణము వల్లఁ గలిగిన సుఖమే ఆత్మప్రతీతి.

రసాలఫలమునందలి రుచిగాని, కుసుమముల సుగంధముగాని జంత్రగాత్రముల గీతముగాని, దివ్యసుందర దేవతాస్వరూప ములుగాని, మలయానిల చందనాదుల స్పర్శసుఖముగాని మత్తి యే యితర పదార్థాదుల వలనఁ గలుగు నానందమేది దేని చేత ననుభవింపఁబడు చున్నదో బుద్ధిమంతుఁ డారయవల యును. ఈ యనుభూతి దేహమునకుఁగాని చక్షురాదీంద్రియ సమూహమునకుఁగాని లేదు. శవమునకు దేహేంద్రియ వర్గ మునకు దాహజమైన దుఃఖము తెలియుటలేదుగదా! ప్రాణ మునకే తెలివియున్నయెడల నిద్రించువానికి దొంగలవలనఁ గలుగు నుపద్రవ మేల తెలియదు? మనసునకే తెలివియున్న యెడల నొకమాఱే సకల విషయముల నేల గ్రహింపరాదు. ఆ మనస్సు పరాధీనమై యుండుటచేతఁ గదా ప్రమాదము కలు గుట ? ఈ ప్రమాదము నుండి తప్పించువాఁ డెవ్వఁడు ?

చీఁకటింటిలో నేలపైన దీపముపెట్టి, దానిమీద నయిదు చిల్లులు గల కలశమును బోర్లించి, ఆ కలశమునకు వెలిగా నన్నివైపుల రంధ్రములకు సూటిగా వీణను, గస్తురిని, రత్న మును, వ్యజనమును స్థాపింపవలెను. లోపల వెలుఁగుయొక్క యంశముచేత విడివిడిగాఁ గనఁబడు వస్తునముదాయ జ్ఞానము రంధ్రములవల్ల గలుగుచున్నదా ? కలశమువలననా ? మృత్తువలననా ? కుండవలననా ? తైలముచేతనా ? లేక వత్తి చేతనా ? పైఁ జెప్పఁబడిన వేనివలనను గాదనుట ప్రత్యక్షమే. ఈ జ్ఞానమున కంతకు దీపకాంతినే మనము శరణుఁ బొంద వలయు ననుట స్పష్టము. అట్టులే దేహమందాత్మగూడ నిలిచి

యున్నది. విజ్ఞానఘనుం డగు పరమాత్ముండు తన్నుఁదా నవలోకించుటవలననే సోఽహంనామకుఁ డయ్యెను. అందువలన భేదమునకు మూలమేర్పడియె. పతియుఁ బత్నియు రెండుగాఁ గనఁబడుదురుగదా! అందుండి క్రమముగాఁ ద్రివిధమగు నాకాశ మేర్పడియెను. (ఉద్భవించెను) ఆ యాకాశ మాత్మావలోకనంబునఁ గ్రమంబుగ మనుష్యులఁ బ్రసవించెనని యుపనిషత్తులలో యాజ్ఞవల్క్యుండు దన ప్రియపత్ని కుపదేశించెను.

చిరకాలము సుఖసుషుప్తివలెఁ బరమాత్మ యనుభవించిన పరమానందమునుండి యనిర్వాచ్యమగు నొక స్థితి కలిగెను. ఆ యవస్థనుండి స్వప్నమువలె మాయ యుద్భవించెను. ఈ మాయ సదసద్విలక్షణమైనది. అనఁగా నిదియున్నదికాదు, లేనిదికాదు. దీనికి మొదలులేదు. పరమాత్మయొక్క యునికి నాశ్రయించి యున్నది. గుణత్రయాత్మక మగు నీమాయ సచరాచరమైన యీ విశ్వము నంతను బ్రసవించు చున్నది. అది యటు లదృశ్యమగుచోఁ గార్యరూపమగు ప్రపంచము నెట్లు పుట్టించు చున్నది? కన్పడని నూలుచేత నేయఁబడిన వస్త్రము కనఁబడుచున్నదా?

అనఁగా, స్వప్నమందుఁ గలిగిన సురతానుభవముచే శుక్రస్రావము వస్త్రమందుఁ గానవచ్చుఁ గదా? రత మసృతమైనను మేలుకొను నప్పటి వస్త్రాపహాతి సత్యముకదా! స్వప్నమందు పురుషుఁడు నిజము. అంగన యసత్యము, వారిరువుర కలయిక కల్ల. అట్లులయ్యు శుక్రస్రావము సత్యమైనట్లుగాఁ బ్రకృతమైన మాయకార్యమందును దటస్థించు చున్నదని

యెఱుంగనగు. మాయ కానరానిదయ్యుఁ దత్కార్య మగు నీజగత్తును దృశ్యమగు దానిని గాంచుచున్నది. ఇట్టిగుణముల తో నున్న మాయ తనవినాశము చేత నానంద మొసఁగు చున్నది. తెల్లవారని రాత్రివలె నీ మాయ స్వభావముచేత దురంతమైయుండును. మహామునులు తేఱిపారఁజూడఁగా మెఱుపు తీఁగవలె క్షణములో నాశనమగును.

మాయ యనఁగా బ్రహ్మను బొందిన యవిద్య, జీవుల కాశ్రయముగా నిలిచి యుండును. మోక్షము కలుగు వఱకు నిమ్మాయ తెలివి మఱపులతోఁ గూడిన యక్షయమగు పీటముడివలె నుండునని యెఱుంగునది.

ఘటములో నున్నది ఘటాకాశ మనియు, మఠములో నున్నది మఠాకాశ మనియు, గోడల నడుమనున్నది కుడ్యాకాశమనియు నాయాచోటుల నున్న యాకాశ మా యా పేరులతో వ్యవహరింపఁబడినట్లుగా నవిద్యచే నావరింపఁబడిన చైతన్యము జీవసంజ్ఞచే వ్యవహరింపఁబడుచున్నది.

ఇది యెట్లు పొసఁగును. సూర్యునకు రాత్రి సంబంధమగు చీఁకటియావరణ మెన్నఁడైన గలదా? విశుద్ధమై, ప్రబుద్ధమై, స్వయంప్రకాశమగు నాత్మకు మాయావరణ మెట్లుండును? అనఁగా లోకములో దినకరుని వలనఁ బుట్టిన మేఘము లతనికే యడ్డువచ్చుటలేదా? దట్టముగాఁ గూడిన యా మేఘములచే దినమే దుర్దినమై పోవుచున్నదిగదా యని సమాధానము. అట్లే శుద్ధమైనదయ్యు నాత్మ యజ్ఞానముచే గప్పఁబడుచున్నది. ఈ ప్రాణులయందుఁ జేతనాశక్తి యావర

మాత్మని దే యని పెద్దలెఱింగి చెప్పుదురు. ఈ తత్త్వము పామరు లెఱుఁగ లేరు.

లింగదేహాది నిరూపణ ప్రకరణము.

స్థూలములో లింగశరీరము, దానిలోఁ గారణశరీరము నద్దానిలో మహాకారణశరీర మని (తుర్యము)నాల్గవదిగా నున్నది. స్థూలమింతకు ముందు నిరూపింపఁబడినది. ఇంకసూక్ష్మము వివరింపఁబడుచున్నది. సూక్ష్మ మగు భూతాంశములు, ప్రాణ ము లైదు, నింద్రియము లైదు, నంతఃకరణముఁ జేరి లింగశరీర మయినది. దీనియొక్క వాసనాసముదాయమే కారణశరీరము. బుద్ధి నాశ్రయించిన యీ వాసనాప్రవృత్తియే తురీయమైన మహాకారణశరీరము. తత్సారభూతమైన బుద్ధియందుఁ బ్రతి ఫలించిన శుద్ధచైతన్యమే జీవుఁ డనబరఁగు. ఈ శరీరమునందు నేనని స్ఫురించునదియే యీ జీవుఁడు.

కదలుచున్న తరంగములయందు సూర్యుఁడు కదలు చున్నట్లుండును. అట్లే చైతన్యమునందుఁ జిత్తచాంచల్యముచే జాంచల్య మేర్పడినది. కాంస్యాది పాత్రలయందుఁ బ్రతిఫలిత మైన సూర్యుని తేజస్సు గృహమునఁ బ్రవేశించి యితర పదార్థ ములను బ్రకాశింపఁ జేయుటలేదా? అట్లే చిత్తుయొక్క ప్రతి బింబము బుద్ధులయందుఁ బ్రవేశించి జీవత్వమునుబొంది నేత్రా దీంద్రియముల మార్గముద్వారా బయటనుండు శబ్దాద్యర్థము లను బ్రకాశింపఁ జేయుచున్నది.

అద్వైత ప్రకరణము.

ఈ రీతిగాఁ దత్త్వముగ్రహించి యే ధన్యుఁడు పూజ్యుఁడు పాపరహితుఁడగు గురుపుత్రుఁడు "బ్రహ్మాహమస్మి" నేనే బ్రహ్మమని తెలిసికొనుచున్నాఁడో యాతఁడీ సర్వమును దానే యగుచున్నాఁడు. వాని భూతికి (ఐశ్వర్యమునకు) దేవతల సంపదయుఁ జాలదు. ఎవ్వఁడు నిజముగా నాత్మస్వరూపమైన నేను వేఱు, నేనుపాసించు దేవత వేఱునని భజించునో వాఁడు పశువుతో సమానుఁడగును. జ్ఞాని కేవల మాత్మస్వరూపుఁడే యని వేదమునందు నుపనిషత్తులయందు భగవద్గీతయందును జెప్పఁబడియున్నది. చేత నుంచుకొనిన కఱ్ఱ చక్కఁగాఁగాని వంకరగాగాని యున్నదున్నట్లు కానఁబడినను హుతాశనుని యందు దగ్ధమైనదానియందుఁ జక్కఁదనము వంకర యడఁగి యగ్నిత్వమే ప్రతిష్ఠితమైనట్లుగా నాత్మనిష్ఠుడైన పురుషుం డాత్మాకారుఁడనుటకు సందియములేదు. అతఁడు దేహధారివలెఁ గానఁబడుచున్నను నిక్కముగా నాత్మస్వరూపుఁడే. ఒక్కసూర్యుఁ డొక్కొక్క మూఁకుడులో నొక్కొక్కఁడుగాఁ గానఁబడినట్లుగా నొక్కఁడైన పరమాత్మ యనేక దేహములయం దనేకముగాఁ గానవచ్చుచున్నాఁడు. దైవయోగముచే నొకమూఁకుడు పగిలినను సూర్యుని కేమి లోపము? ప్రతిబింబములు మూఁకుళ్ళలో నీళ్ళలోఁ గదలెనేని సూర్యుఁడు చలించుచున్నాఁడా? ఒక్క సూర్యుఁడు ప్రకాశించుచుండఁగా లోకమంతయు స్వవ్యాపారము చేసికొన్నట్లే యొక్క యాత్మయొక్క సత్తా చేతనే చరాచర లోకమంతయుఁ జేష్టించుచున్నది.

అరంటి, సంపంగి, జాజి మొదలగునవి యే నీటివలనఁ బెరుగుచున్నవో యా నీటివలననే తద్వ్యతిరేక రసగంధములు గల ముల్లంగి, యుల్లి, వెల్లుల్లికూడఁ బెరుగుచున్నవి. ఒక్క సూత్రధారుఁడే తా డాగియుండి త్రాళ్ళను నిపుణముగ లాగి యొకకాలమునం దనేకములగు బొమ్మలను దెరమీఁద నాడించుచున్నాఁడు. బెల్లము కలకండ చక్కెర భిన్నములయ్యు,నొక్క చెఱకుయొక్క వికారములేకదా! కేయూరకంకణాదులు బంగారు వికారములే. అట్లే వేఱువేఱునామములు వేఱు వేఱు రూపములు వేఱువేఱు వృత్తులు కలిగి యింద్రియములకు విషయమైన యీ జగమంతయు నొక్కయాత్మచేతనే కదలి యాడుచున్నది.

భుజముమీఁదనున్న యన్నము భుజముమీఁదనే యుండఁగా నడచువానికి బడలిక యాఁకలి తగ్గదు. అన్నము తిన్న వెనుక యాఁకలిభయము బాధ యుండవు. అట్లే మనుజులందు మాతంగములందు మహిషములయందుఁ బందులయందు నను స్యూతముగా నున్న జగదీశ్వరు నెవ్వఁడు చూచునో యాతం డొక్కఁడే యద్వయానందము ననుభవించును. ప్రొద్దుపొడుచుట తోడనే జనులు తమ తమ పనులయందుఁ బ్రవర్తింతురు. వీరి పనుల నాసీరజాప్తుఁడు చేయను జేయఁడు,చేయింపను జేయింపఁడు. అట్లే యాత్మయు వ్యవహరించుచున్నాఁడు. నిప్పులోఁ గాల్చిన యినుపకడ్డీని సమ్మెటచేత బాదినను లోనున్న యగ్గికి దెబ్బల బాధలేదు. మొద్దును గొడ్డళ్లచేఁ బగులఁ గొట్టినను లోన డాగియున్న యగ్గికి దెబ్బలవలన ఖేదములేదు. శరీరసంబంధ

మగు సుఖదుఃఖములవల్ల నాత్మకు లేశము సంతాపములేదు. వేదముకూడ "అనశ్న న్నన్యోఽభిచాకశీతి" రెండవపక్షి పరమాత్మయంశమగు శుద్ధజీవుఁడు తా ననుభవింపకపోయినను బ్రకాశించుచున్నాఁడని వేదము చెప్పుచున్నది. రాత్రి యింట దీపము వెలుఁగుచుండఁగా దొంగలుపడి దోచుకొనుచున్నారు. వారి నీ దీపము వారించునా, ప్రోత్సహించునా? అట్లే జగమునం దాత్మ నిలిచియున్నది. ఇంటిలో నొకఁడు పుట్టినను మఱొకఁడు గిట్టినను దీపము సమముగా వెలుఁగునే కాని ఖేద మోదము లనుభవింపదు.

రవిచంద్రులు నగ్నిదీపములు తమ్ము నితరమును బ్రకాశింపఁజేయునవియే యైనను బరమాత్మ వీనిచేత నెందును బ్రకాశించుటలేదు. కంటిద్వారా ప్రకాశించు పరమాత్మచేతనే యీ రవిచంద్రాదిక మంతయుఁ బ్రకాశించుచున్నది. అట్లు కానిచోఁ గేవలము కంటిచేతనే యాత్మసహాయము లేకుండ నీ పదార్థములకు ప్రకాశము కలుగునెడ గ్రుడ్డివాని కేల కానరాదు. వానికిఁ గన్నుకలదుగదా? ఆత్మయుండినను బ్రకాశ మా కంటిచేతనే కలుగుచున్నది. కాని మఱియొక యింద్రియము చేతనే కలుఁగదు. గ్రుడ్డివానికి నేత్రప్రతిబంధకమున్నను వానికిఁ బదార్థ ప్రకాశము కరస్పర్శవలనఁ గలుఁగుచున్నది. దేనివలన సకలము దెలిసికొనుచున్నాఁడో యా తెలిసికొనుదానిని దేనివలనఁ దెలిసికొనుచున్నాఁడో యది యాత్మగా నెఱుంగఁదగినది.

నాదానుసంధాన ప్రకరణము

ఒక్క క్షణమో క్షణార్ధమో స్వస్వరూపానుసంధానము చేసికొనువానికి నంతలోనే దక్షిణ కర్ణమునందు శబ్దమొక్కటి యనాహతమైనది, (దేనియందుఁ గొట్టఁబడకుండఁగనే సహజముగ వినఁబడునది) వినఁబడును. భేరీ మృదంగ శంఖాద్యాహత నాదములందే మనసు క్షణము రమించుచున్నది. మధువు వలె మధురమై స్వచ్ఛమైన యనాహతనాదమునందు రమించుట వింతయా? చిత్తము విషయములనుండి యెంతగా విముఖమైపోవునో యంత నిశ్చలమగును. అంతగా వేణునాదము వంటి నాద మెడతెగకుండ వినంబడుచుండును. ఆ నాదమున నంతర్లీనమైన జ్యోతియున్నది. ఆ జ్యోతియందు మనస్సు లయము పొందెనేని మఱి మఱుపుట్టువు కలుగదు. నాదానుసంధానము కలిగిన చిత్తలయమువలనఁ బరమానందము కలుగుచున్నది. నాదానుసంధాన ముత్తమ మని యెఱింగి సాధకుఁడు నాదానుసంధానపరుండై యుండుట యొప్పు.

మనోలయ ప్రకరణము

సంసార దావానలమున మాడిమాడి నానాయోనుల యందుఁ బుట్టి చచ్చుటచే జననమరణ క్లేశ మనుభవించి యనుభవించి యున్న చిత్తమునకుఁ బరమానందము లభించెనేని మఱియొందుకడకు నెన్నఁడును జలింపదు. అద్వైతానంద పరిపూర్ణుఁడై 'ఇదియేమి? నేనెవఁడను? ఎవ్వరివాఁడను?' అను విచారముతోఁ దిరుగుడువడునో యపుడే పోలిపోవును.

చిరతరమైన యాత్మానుభవముచేతఁ జేత మాత్మాకారము నొందుచున్నది. నది నీచమార్గమునఁబోక తనయందు దా నమరియుండినఁ దానే సముద్రమగునుగదా. ఆత్మయందుఁ బ్రవేశించిన మానసము తిరిగి విషయభోగముల నపేక్షింపదు. పాలలోనుండి విడివడిన నేయి తిరిగి పాలలోఁ గలియుటలేదు గదా. దృష్టియందును ద్రష్టయందును దృశ్యమందును నేది యనుశ్రుతమై వెలుఁగుచున్నదో యందుఁ జిత్తము లయించె నేని వృత్తిరహిత మగుచున్నది.

ఆత్మావలోకనంబున దృశ్యద్రష్టృవిభేద మడంగుచున్నది. అసమ్ముఖమునందీ స్థితిరాదు. కేవల ద్రష్టగా నున్న యాపరమాత్మయందు ద్రష్ట మొదలగు త్రిపుటి యేర్పడుచున్నది. ఈ త్రిపుటి లయమొందిన పిదప నొక్క దృక్కుమాత్రము మిగులును. అద్దమునందు ముందు వెనుకలుగా ముఖమున కెదురై ప్రతిబింబము నిలిచియున్నది. అద్దము నష్టమైనను ముఖమందే ముఖముండును. అట్టులే యాత్మయుఁ దనయందుఁ దా నమరియుండును.

ప్రబోధ ప్రకరణము

బెల్లపుగడ్డయందున్న మాధుర్యము దానియొక్క సూక్ష్మాంశమైన యణుమాత్రమునందుఁగూడ గలదు. కావున గుడమునుండి మాధుర్యమును వేఱుచేయ వలనుపడదు. అట్లే కర్పూరమునకు వాసనకు భిన్నభావము లేదు. ఆత్మస్వరూపమైన మనసుగల పుణ్యాత్మునకీ జగమంతయు నాత్మమయ

మగుచున్నది. నిద్దురయొక్క మొదటను, జాగ్రత్త యొక్క చివరను గలిగిన భావానుభవము లోన స్థిరమయ్యేనేని సద్వ యానందము ప్రాప్తించును.

అతిగంభీరము నపారము నగు నానందసాగరమునందు కర్మ మను వాతముచే జీవుఁడను తరంగము స్ఫురించుచున్నది. చైతన్యసూర్యుఁడు పెద్దకాంతితో నుదయించి యెల్లెడఁ గిరణ ప్రసారము చేయుచుండఁగా నంతట జీవత్వ మను మృగతృష్ణ (యెండమావులు) నానావిధములుగా లేనిదై స్ఫురించును. దేని యందు నీ జగములు లేనివయ్యు నున్నట్లు తోఁచునో యొక్క మాటు దేనిం దర్శించుటచే ననిర్వాచ్యమైన యీ యసద్రూ పము విలయమునందునో, యట్టి పరమానందసముద్రము నందు బాహ్యాభ్యంతర పరిపూర్ణుండై యెవ్వఁడు మునుఁగునో యాతఁడు పైన లోపల నంతట జలపూర్ణమైన కలశము గంగలో నున్నట్లు తాను బ్రహ్మమందు బయటలోపల నాత్మ జ్ఞాన పరిపూర్ణుఁడై యుండును.

పూర్ణు లందఱకంటెఁ బూర్ణుఁడై శ్రేష్ఠు లందఱ కంటె శ్రేష్ఠుఁడై యొప్పి, పార మెఱుంగరానివాఁడై వీచీతరంగ విర హితమైన ప్రజ్ఞానసుధాసాగరుఁడై కోటిసూర్యప్రకాశమా నుఁడై స్వానందైకరసస్వరూపుఁడై పరుండైన హరియందు నిమగ్నమైన మనసు కల ధన్యులకు నేనని నీ వని జగత్తని విడి విడిగాఁ దోఁపదు.

ద్విధా భక్తి ప్రకరణము

చిత్తముత్పత్తియైనపుడు మెఱుపువలె బోధోదయము కలుగుచున్నది. అదియే స్థిరమగునెడలఁ జిత్తము పరిశుద్ధ మగును. చౌడుసున్నముతో నుదికినఁగాని వస్త్రము శుద్ధము కాదు. కృష్ణపదాంభోజభక్తిచేఁ గాక వేఱొంకు మార్గమున జిత్తము పరిశుద్ధముకాదు.

భస్మముచేఁ బరిశుద్ధముచేసిన యద్దమునందు ముఖము చక్కఁగఁ గానవచ్చును. అట్లే శుద్ధమైన చిత్తమునందు జ్ఞానా విర్భావము కలుగును.

శ్రీహరికి మూర్తమనియు నమూర్తమనియు రెండు రూపములని హరిభక్తిచేత జ్ఞానులయినవారు తెలిసికొను చున్నారు. ఉపనిషత్ప్రసిద్ధ మగు నీ రూపద్వయప్రాప్తికి రెండు విధములయిన భక్తిమార్గములున్నవి. ఈ రెండు మార్గముల చేతను బ్రారబ్ధానుసారముగఁ గ్లేశముచేతనో క్లేశములేకుండఁ గనో మోక్షము సిద్ధించును.

హరిభక్తి స్థూలమని సూక్ష్మమని యిరుదెఱఁగులు. తొలుత స్థూలముగా నుండి క్రమముగా నద్దానినుండి సూక్ష్మ మగును. ఆశ్రమమున కుచితమైన ధర్మాచరణము, నిత్యము శ్రీకృష్ణ ప్రతిమార్చనోత్సవము, వివిధోపచారములు సలు పుచు హరిభక్తులతో నెల్లపుడు సహవాసము, కృష్ణ కథా సంశ్రవణమునందు మహాసంతోషము, సత్యమైన వాక్కు, పరధన పరదారా పరాపవాద పరాఙ్ముఖత, పొల్లుమాటలు

వినుట యందు చెవిపోటు మొదలగు లక్షణములు, కృష్ణభక్తునియందుఁ గానఁబడుచుండును. భక్తులకుఁ దీర్థాభిగమనమునందు ప్రీతి మెండు. యదుపతి కథాశ్రవణము లేనినా డాయువు వ్యర్థముగా గడచెనుగదా యని భక్తులు చింతింతురు. ఈ లక్షణములు కలిగి భజన చేయుచుండువారికి గ్రమంబున సూక్ష్మభక్తి యుదయించును. శ్రీహరిమూర్తి పరమభక్తు లెల్లపుడు స్మరించుచుందురు. మానస పూజా పరులై యుందురు. విజననివాసమున నిచ్ఛగలవారై సంగము వర్జింతురు. సత్యవ్రతులై సమస్త జంతువులయందుఁ గృష్ణునిఁ జూచుచుందురు. ఏభూతములకేని భక్తులెన్నఁడు ద్రోహముఁ దలపెట్టరు. సమస్త భూతములయందు దయగలవారై యుం దురు. ఆయాసపడక కలుగు లాభమునకే సంతుష్టి పడు చుందురు. దారాపుత్రాదులయందు మమకారశూన్యులయి యుండుటచేఁ గ్రోధరహితులై నిరహంకారులై యుందురు.

ప్రపన్నులయిన భక్తులు చల్లగా మాటాడుచుందురు. నిజ నిందాస్తుతులయందు సమబుద్ధిగలవారై యుందురు. సుఖ దుఃఖములు శీతోష్ణములు మొదలగు ద్వంద్వములు సహిం తురు. ఆపదలయందు ధైర్యము వహింతురు. నిద్రాహారముల యం దాదరములేనివారై జనసంసర్గము నొల్లక యొక్కమాటా డుటకైన నవకాశములేనివారై కృష్ణస్మరణముచే శాంతింతురు.

వేణుగానము గాని సంగీతము గాని వినఁబడినంతనే యానందావిర్భావము సాత్త్వికభావోద్రేకము భక్తుల యందుఁ గానవచ్చును. ఆ భక్త్యుద్రేకమునందు గలిగిన పర

మానందము స్థిరమైనకొలఁది మదముచే నున్మత్తమైన దంతి దశవంటి దశ పుణ్యాత్ముఁ డనుభవించును. జంతువులయందు భగవంతుని, భగవంతునియందు భూతములను గ్రమముగాఁ జూచువాఁడై ధన్యుఁడు హరిదాసవర్యుండై పూజాభాజనుండై యుండును.

ధ్యా న వి ధి ప్ర క ర ణ ము

మనోహరమైన యమునానదీకూలమునఁ గమనీయమైన కల్పవృక్షమూల సమతలంబున వ్యత్యస్త పాదారవిందుండై నిల్వంబడియున్న గోవిందునిఁ బరమానందముగ సేవింపు మో డెందమా! నీలమేఘశ్యాముఁడు, విశ్వప్రకాశక నిజతేజోవిలాసుఁడు, పీతాంబరధారి, చందన కర్పూరలిప్త సర్వాంగుఁడు, ఆకర్ణపూర్ణ నేత్రుఁడు, కుండలయుగ మండిత శ్రవణయుగ్మఁడు మందస్మిత ముఖకమలుఁడు, కౌస్తుభోదారమణిహారుండు, నిజతేజోజ్వలితవలయాంగుళీయకాదిస్వాలంకారుండు, గళవిలులిత వనమాలుండు, కలికలుషాపహారకుఁడు ఆహా! ఎంత మధురమూర్తి! కుమారకిశోరుండు మంజులమగు శుకకోకిలారవంబులు సెవులపండువు సేయుచుండఁ గుంజాపుంజాన్వితంబైన కొండెసిగఁ దాల్చి గొల్లపిల్లవాండ్రతో భుంజానుండై కుంజాంతరమున విహరించు నా కంజాక్షుని స్మరించి ధన్యులు కృతార్థు లయ్యెదరు.

మందారపుష్ప వాసితుఁడై మందానిలుం డా పరమానందుని సేవించుచున్నాఁడు. ఎవ్వని పాదారవింద మకరందము

మందాకినియో, యమ్మహాపురుషునకు, మహానందదుండగు నందసూనున కభివందనం బాచరింపుము. ఆ చందనచర్చిత నీలకళేబరుండు,సురభీకృత దిగ్వలయుండు, సురభిశతావృతుండు, సురభీతి పరిహారకుండు ననురభీమపరాక్రముం డగు యదు వీరుని స్మరింపుము.

ఆ వాంఛితఫలప్రదుని దయాసముద్రునిఁ గందర్ప శతకోటి లావణ్యమూర్తిని శ్రీకృష్ణునిఁగాక నేత్రయుగళము నకు విషయము చేయఁదగిన వస్తు వీ లోకమునఁ గలదా? మనోఽభిరామము, పుణ్యతమము, నతిసరసము నగు హరికథా లాపము నుజ్జగించి కర్ణములు గ్రామ్యకథలు విన నిచ్ఛగించునా?

శాశ్వతమైన శ్రీకృష్ణ పరబ్రహ్మము విషయమై యుండఁగా క్షణికములు పాపహేతువులు నగు నన్యవిషయ ములపైఁ బ్రవృత్తి గలుగుట యది యింద్రియముల దౌర్భా గ్యము గాదా?

సగుణ నిర్గుణముల కైక్యము నిరూపించు ప్రకరణము

శ్రుతులయందు మహాపురాణములయందు గూఢముగా జెప్పఁబడిన సగుణ గుణాతీతైక్యము శ్రీశంకర భగవత్పాదా చార్యులు విశదమగునట్లు విపులముగా బోధింతు మని ప్రతిజ్ఞఁ జేసి కంఠోక్తిగాఁ బలుకుచున్నారు.

సకల భూతాంతర్యామి, జ్ఞానమయుఁడు, సచ్చిదానంద స్వరూపుఁడు, ప్రకృతికంటెఁ బరుండైన పరమాత్ముఁడు నొకఁ డున్నాఁడు. అతఁడే యీ యదుకులతిలకుండైన కృష్ణుండు.

అట్లైనచోఁ బరమాత్ముండు సగుణుఁడై చక్షువులకు గోచ రించుచు నొకదేశమం దొకకాలమం దెట్లుండును. ప్రాకృతుని వలె రాగదోషములతోఁ గూడినవాఁడుగ నెట్లుండును? ఈ నేత్రముల కితర పదార్థములు గోచరించుచున్నవి. జ్ఞానదృష్టికి గోచరుండగు నీశ్వరుం డీ చర్మచక్షువులకుఁ గానరాకున్నాఁడు.

విశ్వరూప ప్రదర్శనసమయమందు పార్థునకు భగవం తుండు దివ్యమైన దృష్టి ననుగ్రహించిన కారణముచేత నేపురు షోత్తముండు దృశ్యుండు కాఁడనుట తగియున్నది. దృశ్యుఁడే యైనచో నర్జునునకు "దివ్యంచక్షు ర్దదామి తే" యని యేల చెప్పవలసియుండును.

ప్రత్యక్షముగా మండలాకారముగా నొక్కచోట సూర్యుండు గానవచ్చుచుండినను విశ్వమంతయు నొక్కమాత్రే ప్రకాశించుచుండుటలేదా? సర్వజనులచే నొక్కమాత్రే చూడఁ బడుటలేదా?

ఆకారము ధరించి యదునాథుం డొక్కచో బృందావన మందు లభ్యమానుండయ్యు నా సచ్చిదానందస్వరూపుఁడు సర్వాత్ముఁడు సర్వగతుఁడునై యున్నాడు. ఒక్కఁడైన భగ వంతుఁ డొక్కకాలమందే పెక్కుగోపికలతో రమించెను.

శ్రీహరి దేవతలయందు భూదేవులయందు వేదమందు జనకాదిసిద్ధులయందు నొక్కమాత్రే ప్రకాశించుచున్నాఁడు. దుర్యోధనునకుఁ దన సైన్యమంతయుఁ గృష్ణాకృతిగాఁ గాని పించెను. ఈశ్వరుండైన హరియే యీ శ్రీకృష్ణుండు సర్వవ్యా పకుండని చెప్పవచ్చును గదా.

తన వక్షఃస్థలమందుఁ దన్నినవాఁడు కూడ శ్రీపతికి ద్వేష్యుఁడు కాఁడు. భక్తులకు రాక్షసులకు నితరులకుఁ గూడ శ్రీహరి కరస్పర్శ కలిగిన వారికి ఫలము సమానమే. మంచి మార్గములో నున్న ఫలవృక్షమువలె శ్రీహరి కెవ్వఁడు శత్రుఁడు లేఁడు. మిత్రుఁడు లేఁడు. మఱి యుదాసీనుఁడును లేఁడు.

పరుసవేది నినుపశకలములతోఁ బగులఁగొట్టఁ బ్రయత్నించినను నది లోహశకలముల నన్నింటిని బంగారుగానే చేయును. కావున నీశ్వరుని ద్వేషించినవారికిఁగూడ మోక్షమే కలిగినది.

బ్రహ్మ తన యహంకారముచే వత్సాపహరణము చేసిన సందర్భమున భగవంతుండా చతుర్ముఖునకు మోహము గలిగించుటకై వేఱు వేఱు వయస్సులు, వేఱు వేఱు వస్త్రములు వేఱువేఱు రూపములు వేఱువేఱగు నలంకారములను ధరించిన గోపబాలకులను వత్సములను దననుండి నిర్మించెను. "గాధాగ్నినుండి రవ్వలే ప్రకారము కోటిశః బయలువెడలునో" యని చెప్పిన వేదముయొక్క యర్థమును బ్రదర్శించుటకై భగవంతుఁడు తన శరీరమునుండి జీవసందోహమును గలిగించెను.

తన శరీరము నుండి యీ మందలను సృష్టించి యొకసమయమున యమున యొడ్డున నున్న పొదఱిండ్ల సమీపమున గోపాలకృష్ణుఁ డీ దూడలమందను గాయుచుండఁగా గోవులు దూరమున నున్న తమవత్సములను జూచి స్నేహముచే సంభ్రమము కలిగినవై గోపకు లెంత వారించిన నిలువక తదభిముఖముగాఁ బఱు

గెత్తుకొనివచ్చినవి. చేపులువచ్చి పొదుగులుబ్బఁగా స్తనముల వెంటఁ బాలు కారఁగా దూడలకుఁ జన్నుగుడుపుచు నాలుకలు జాపి వత్సములను నాకుచుఁ బరమానందమును బొందినవి. గోపకులు నట్టి పుత్త్రస్నేహముచేఁ జేరవచ్చి తమతమ బాలకుల నాలింగనముచేసికొని ముద్దుపెట్టికొని మూర్ధమాఘ్రాణము సేయుచు నలౌకికమైన లాభము నొకక్షణములోఁగాంచి పరమానందము నందిరి. గోపకుమారులు వత్సములు నితరులు కృష్ణాత్మకు లగుటచేఁ దలిదండ్రులకుఁ గృష్ణుని యందెంత యనురాగమో వీరలయం దంత యనురాగము ననుభవించిరి.

పుత్త్రునికంటె విత్తమునకంటె నన్యమగు సర్వస్వమునకంటె నంతరతరుఁడు ప్రియతముఁడాత్ముఁడని చెప్పఁబడిన యుపనిషదర్థము భగవంతునిచే నిప్పట్లఁ బ్రదర్శింపఁబడియె.

ఎచ్చుతగ్గులుగా నుండు నీ భూతములయందు సమముగానే హరియున్నమాట నిక్కమే ని దుర్యోధనుని యందు నర్జునునియందు నప్పరమాత్మకుఁ దరతమభావ మేల కలిగెను?

మూఁగవాండ్రు చెవిటివాండ్రు గ్రుడ్డివాండ్రు కుంటివాండ్రు పొట్టివాండ్రు పొడుగువాండ్రు చక్కనివాండ్రు నంద ఱును జతుర్ముఖునకుఁ జతుర్భుజులుగానే కానిపించినారు. దోమయందును సామజమునందును నా సర్వేశునకు సమభావమే. ఇయ్యర్థ ముపనిషత్తుల యందును బ్రతిపాదింపఁబడియున్నది. ఆత్మకు భోక్తృత్వము లేదనుచున్నారు. వాసుదేవుఁ డా యాత్మయే యనుచున్నారు. మఱి నానాకైతవ యత్నములతో నా నందనందనుండు పరరమణులతో నెట్లు రమించెను?

శ్యామసుందరుని మోముఁజూచి వామాక్షులు విమోహితలై తమ తమ మానసముల నా చక్కనయ్యను గామించి వివశలై విరహావ్యథను బొందిరి.

నిలిచినను నడచినను గృహకృత్యము లొనరించుకొనుచున్నను భుజించుచున్నను దమకంటెఁ గృష్ణుఁడుతప్ప నన్యము నా సుందరాంగు లెఱుంగరైరి.

తాళఁజాలని యీ వలరేనికాకల కా కాంతామణులు భ్రాంతలై నిజకాంతులనే కాక తరునరపశువులనుగూడ నయ్యనంగునిఁ గన్న నవమోహనాంగునిఁగా భావించి గాటంపుఁ దమిం గానవచ్చు నవియెల్ల గవుంగిలించుకొనిరి.

ఒక్కతె పూతనను నేననివచ్చియుండ మఱియొక్కతె శౌరి నేనని దానిచన్ను గుడిచెనని సాక్షాన్నారాయణుండగు వ్యాసుండు సెప్పె.

కాఁబట్టి తమతమ పతులను గృష్ణాకృతితోఁ బొందిన గోపికలకు హరి సాక్షాత్సర్వాంతర్యామి యగుట ననుభవమాయెను. తమయందుఁ బరులయందు నరులయందు బతులందుఁ బత్నులయందు నంతర్యామి యగు పరతత్త్వము సాక్షాచ్ఛ్రీహరియే.

పరమార్థముతో విచారించిన యెడల గుడముఁ దన్మాధుర్యము నను దృష్టాంతమువలన నశ్వరమగు నీదేహముగూడఁ బరమాత్మాకారతను బొందుచున్నది. ఇంక ననంతశక్తి గలిగి లీలామానుష విగ్రహము దాల్పశక్తి గల యీశ్వరుని విష

యము చెప్పవలసిన దేమున్నది? అమ్మహానీయుఁడు నిజ మాయచే నలౌకికమైన కర్మములఁ జేయుటకు సమర్థుండగుటకు సందియ మేమి?

అనుగ్రహికప్రకరణము

మన్ను దిన్నాఁడని కోపగించిన యశోదమ్మకుఁ దన నోట విశ్వమంతయుఁ జూపి యచ్చెరువు గలిగించిన సర్వశక్తి మంతుఁడు విశ్వరూపుఁడగుటకు సందియమేమి?

విషసంస్పృష్టమగు విషమ స్తనములు ధరించి చన్ను గుడుప నింటికి వచ్చిన పూతన భాగ్య మేమనవచ్చును. ఆమె దేహము కృష్ణార్పితమైనది కదా! అట్టి పుణ్యమందఱకు లభించునా? కృతాపరాధుఁడైన శకటాసురుని నికటమున కాకర్షించి కవుంగిలించుకొని సంహరించి యాతని యాసురభావము నుప సంహరించి కృష్ణుం డనుగ్రహించెను.

యమళార్జున వృక్షములను దన్ను బంధించిన యుులూ ఖలముచే భంగించి వారలకు నిజరూపము లొసంగి నిజాలయ ముల కంపించెను. ఆ నందగోపబాలకుండు నిత్యము త్రిదశ ద్వేషియైన కేశిని, మథించె. కాకాసురుని బకాసురుని శోక రహితంబైన లోకంబున కనిపె.

కృపాసింధువైన యా శ్రీకృష్ణ భగవానుండు దవా నలంబుం గబళించి యందు దగ్ధులైన ముగ్ధగోపకులకుఁ బ్రాణంబు లొసంగె. ఘోరమైన ఱాళ్ళ వాన గుఱియు తఱి

భారమైనకొండ నొక్కకేల నవలీలఁగా నెత్తి గొడుగుగాఁబట్టి గోగోప గోపికలం గాపాడె.

వాసోలోభంబునఁ(వస్త్రలోభమున) బాటిపోవు రజకుని నొక్క శిలాప్రహారంబునఁ జంపియు, వానియపరాధము సైరించి గోపాలకృష్ణుం డాతని వైకుంఠవాసునిగా నొనరించెను. వ్రేలాడు పెదవులతోఁ దొనలుబడి జారి జారిపోవు శరీరముతో మూఁడు మెలికలు తిరిగిపోయి వికారరూపముతో నున్న కుబ్జ పూసిన చందనమునకు, వైచిన పూలమాలలకుఁబ్రియపడి తన పావన హస్తములతోఁ జక్కనొత్తి ముద్దుగుమ్మ నొనరించిన పరమకరుణాళుండు గదా గోపాలుండు.

అగ్నిలో మిడుత పడినట్లుగా శ్రీహరి చరణాగ్రంబునఁ గువలయాపీడంబు పడి మాడిపోయియు నుత్తమగతిఁ జెందె. యుద్ధమిషమున శ్రీరంగని యంగసంగమప్రాప్తి గలిగి చాణూర ముష్టికులు తత్క్షణంబ మోక్షపదవి గాంచిరి. తాను జేసిన యపరాధశతంబులకు భయపడి సర్వమునందును దన్నుఁ గాంచు చుండిన కంసు నయ్యాదుకులావతంసుండు విధ్వంసం బొనరించి సాయుజ్యంబుఁ గటాక్షించె.

యదునందనునిచే మ్రిందినవా రెవ్వరును బునర్భవంబు నొందినవారుకారు. తన స్పర్శచే నపవర్గము నొసంగు శ్రీకృష్ణుం డవతారముల కన్నింటి కంతర్యామి యగు పరమాత్ముఁ డను టకు సందియములేదు.

ఎన్నో బ్రహ్మాండములు నొక్కొక్క బ్రహ్మాండమున కొక్కొక్క బ్రహ్మను, గోపకులను దూడల నశేషమయిన

విష్ణువులను జూపించిన మాహాత్మ్యము నేమని కొనియాడ వచ్చును?

ఏ మహనీయుని చరణోదకమును సాక్షాన్మృత్యుంజయుండు శిరసావహించెనో, యట్టి శ్రీ కృష్ణపరమాత్మ మూర్తిత్రయముకంటె విలక్షణమైన సచ్చిదానంద స్వరూపమైన నీలిమ యని వేత్తలు కొనియాడెదరు. త్రిపురారి,పద్మాసనుఁడు నెవ్వని కటాక్షముసకై నిరీక్షింతురో, యెవ్వని కొనగోటినుండి జారిన జలమే పవిత్రమైన జాహ్నవి యయ్యెనో, ముల్లోకముల కేలికయైన వేయిగన్నులఱేఁడును నెవ్వని హజారమున వేచియుండునో,యట్టి యదుపతి మాకుఁ గులదైవతము. ఎవరికెట్టుల గనంబడుచున్నను గృష్ణనామమునఁ బ్రతీయమాన మగుచున్న మూర్తియే మాకు మాతృమూర్తిగఁ గన్పడుచున్నది.

ఓ కృష్ణాభిధాన మాతృమూర్తీ! డింభకుఁడనైన నన్ను నీవు భరించుట మాని మోహామూలోద్భవుండనైన నన్ను నీ మహామాయ చేతిలోఁ బెట్టి యెంతకాలమునుండియో యుదాసీనభావము వహించియుంటివి. అన్నియుఁదెలిసి కరుణైక స్థానమగు నీ వొక్కసారియైన నా మోముఁ జూడనిచో నాకెట్లు శాంతి కలుగఁగలదు?

ఓతండ్రీ! నీకేమియుఁ బట్టదు. నీవచలుఁడవు, నిర్గుణుఁడవు, సంగరహితుఁడవు, నీవిట్లున్నచో మేమెట్లు బ్రదుకఁగలము? నిర్హేతుకముగా నీవు మమ్మనుగ్రహింప వేని యెన్ని జన్మములకైనను నిర్మలమైన మా స్వాంతములందు నీవు వసింపుచుండుము. నీవు లోకాధీశ్వరుఁడవై యుండఁగాఁ గృష్ణా!

నీ యాశ్రితులకు భవభయ మెట్లు కలుగఁగలదు? చండభానుఁ డుదయించుచుండగాఁ బంకజములకు సంకోచ మెట్లుండఁగలదు? పూర్వార్జితమయిన కర్మములే యిహలోకమున నరులచే నను భవింపఁ బడవలసి యుండెనేని మానుషరాక్షసు లగు క్షితి నాథుల నాశ్రయింప నేల? సత్పురుషులయొక్క భక్తివిశేష మను ప్రభంజనునిచేతఁ గొట్టుకొని దాపునకుఁ దేఁబడినదైన నిత్యా నందసుధయే నిధిగాఁ దనయందుఁ గల నీలమేఘ మద్భుత మైన విజ్ఞానామృతము నిజవాగ్ధారలచే వర్షించుచుండఁగా నో చిత్త మను చాతకమా! నీవేల వాంఛించి దానిని గడుపారఁ ద్రావి తాపోపశమనము గావించుకొనవు? ఏమి యానిద్ర? ఓ చిత్తమా! నీ చాంచల్యము మానుము. నా హితవచన మాలింపుము. సమస్తమైన విషయానందముల నొక కోటిలో శ్రీపతి చరణకమలసేవ నొక్కకోటిలోఁ బెట్టి పరిశీలింపుము. ఆలోచించిన కొలఁది నెందు చిత్తవిశ్రాంతి దొఱకునో విచా రింపుము. అనుభవముచేతను యుక్తిచేతను నెందు పరమానం దము దొరకునో యాకోటి నవలంబింపుము.

కొడుకులకంటె మనుమల మీఁద, స్వస్త్రీలకంటెఁ బర యువతుల మీఁదఁ దనధనముకంటెఁ బరధనమునందు, సమస్త భోజ్యముల యందుఁ దారతమ్య వశమున జీవుఁడు ఆశాపీడి తుఁడై పరితపించుచున్నాఁడు. అట్టి ధ్యానము విభుఁడైన యదు నాథునియం దుదయించిన నెంతపుణ్యము? సాంద్రానంద సుధార్ణవమునందు నిర్భయముగ యథేష్టముగ విహరింపఁడా? కామ్యోపాసన చేసి యనుదినముఁగొంచెపు ఫలములను గోరు

వారు కొందఱు, కించిత్స్వర్గభోగమునకై యత్యంతక్లేశసాధ్యములైన యజ్ఞముల నొనర్చువారు కొందఱు, యోగాదులచే నపవర్గము నాశించువారు కొందఱు. యదునందనాంఘ్రియుగళధ్యానావధానమును నర్థించు మాకీ లోకమేల? సాధనము లేల? రాజసేవలేల? స్వర్గాపవర్గములేల? మాకు సకలము శ్రీకృష్ణమయమే. ఆశ్రయించినమాత్రఁ బురుషునిఁ బురుషోత్తముఁడు తన కభిముఖముగా నాకర్షించుచున్నాఁడు. జడమైన కాంతపురాయిగూడ లోహము నాకర్షించుచున్నది గదా! అనుగ్రహసమయమునందు భగవంతుఁడు ఒకఁడు జాతిచేత, వయస్సుచేత, రూపముచేత, సంపదచేత, నుత్తముఁడని యెంచఁడు. అన్నుహానీయునకు శ్లాఘ్యుఁ డొకఁడని యశ్లాఘ్యుఁ డొకఁడని లేదు. అయ్యంతరాత్మ యంతస్థభావభోక్త యగుటచే నిది చండ్రయని యిది చంపక మని భేదము చేయక సమముగా వర్షించు మేఘమువలె నిరీక్షించు తన యాశ్రితుల యందఱపై సమముగఁ దన కరుణామృతవృష్టినిఁ గురియును.

కేవల మనన్యశరణులైనవారు కేవల భగవత్స్నేహము వలననే క్షీరాద్యాహారము లేకయే, కచ్ఛపశిశువులవలెఁ గరుణావలోకనము చేతనే జీవించెదరు.

ఆకాశము శూన్యమైన దయ్యు మేఘరూపమునఁ జంద్రరూపమున దృఢభావము గల చాతకములను జకోరములను బరిపూర్ణ తృప్తిగలవానినిగా నొనరించును గదా! అట్లే దృగ్వాఙ్మనస్సుల కగోచరుండైన హరి నిర్హేతుకముగా నానం

దామృతవర్షంబునఁ దాపత్రియము హరించి తనకై సకలము వర్జించి వచ్చిన వారి ననుగ్రహించును.

శ్లో॥ బాలాఽహ మబలా లోలా, లీలానీలకళేబరే
ధ్యానశీలా కృతా యేన, తం వందే గురు మన్వహమ్.

శ్లో॥ యాసా మశుల్కదాసీనాం, కృష్ణస్య పదపాంసవః
కాజేశైరపి కాంక్ష్యన్తే, తా ఈడే గోపబాలికాః.

శ్లో॥ క్వాహం ముగ్ధాఽవిదగ్ధా, క్వ శంకరోఽపరశంకరః
తత్కృతౌ మత్కృతిః కా స్యాద్దర్పణే చంద్రదర్శనమ్.

శ్లో॥ భాషితో భాషయా భక్త్యా శ్రీ పరిబోధసుధాకరః
పూజైషా శ్రీమహాలక్ష్మీసుందరీధ్యానసిద్ధయే.

— ఓమితి శివమ్ —

ప్రబోధసుధాకరము

శ్రీశంకరాచార్యవిరచితమ్

మూలమ్

శ్రీభాస్యాయనమః

ప్రబోధసుధాకరః

దేహనిందాప్రకరణమ్

శ్లో॥ నిత్యానందైకరసం సచ్చిన్మాత్రం స్వయంజ్యోతిః
పురుషోత్తమ మజ మీశం వందే శ్రీయాదవాధీశమ్. ౧

యం వర్ణయితుం సాక్షాచ్ఛ్రుతిరపి మూకేవ మౌనమాచరతి
సోఽస్మాకం మనుజానాం కిం వాచాం గోచరో భవతి. ౨

యద్యప్యేవం విదితం తథాపి పరిభాషితో భవే దేవ
అధ్యాత్మశాస్త్రసారై ర్హరిచింతన కీర్తనాభ్యాసైః. ౩

క్లృప్తైర్బహుభిరుపాయై రభ్యాసజ్ఞాన భక్త్యాద్యైః
పుంసో వినా విరాగం ముక్తే రధికారితా న స్యాత్. ౪

వైరాగ్య మాత్మబోధో భక్తి శ్చేతి త్రయం గదితమ్
ముక్తేస్సాధన మాదౌ తత్ర విరాగో వితృష్ణతా ప్రోక్తా. ౫

సా చాహంమమతాభ్యాం ప్రచ్ఛన్నా సర్వదేహేషు
తత్రాహంతా దేహే మమతా భార్యాది విషయేషు. ౬

దేహః కిమాత్మకోఽయం కస్సంబంధోఽస్య వా విషయైః
ఏవం విచార్యమాణేఽహంతామమతే నివర్తేతే. ౭

స్త్రీపుంసో స్సంయోగాత్ సంపాతే శుక్రశోణితయోః
ప్రవిశన్ జీవశ్శనకైః స్వకర్మణా దేహమాధత్తే. ౮

మాతృగురూదరదర్యాం కఫమూత్రపురీష పూర్ణాయామ్
జఠరాగ్నిజ్వాలాభి ర్న్లవమాసం పచ్యతే జంతుః. ౯

దైవాత్ప్రసూతిసమయే శిశుస్తిరశ్చీనతాం యదా యాతి
శస్త్రైర్విఖండ్య సతదా బహిరిహ నిష్కాస్యతేఽతిబలాత్.
అథవా యంత్రచ్ఛిద్రాద్యదాతు నిస్సార్యతే ప్రబలైః
ప్రసవసమీరైశ్చ తదా యః క్లేశ స్సోఽప్యనిర్వాచ్యః. ౧౧

ఆధివ్యాధి వియోగాత్మీయ విపత్కలహ దీర్ఘదారిద్ర్యైః
జన్మానంతర మపి యః క్లేశః కిం శక్యతే వక్తుమ్. ౧౨

నరపశు విహంగ తిర్యగ్యోనీనాం చతురశీతిలక్షాణామ్
కర్మనిబద్ధో జీవః పరిభ్రమణ్ యాతనాం భుఙ్క్తే. ౧౩

చరమస్తత్ర నృదేహస్తత్రోత్రజన్మాన్వయోత్పత్తిః
స్వకులాచార విచారః శ్రుతిప్రచారశ్చ తత్రాపి. ౧౪

ఆత్మానాత్మవివేకో నో దేహస్య చ వినాశితాజ్ఞానమ్
ఏవం సతి స్వమాయుః ప్రాజ్ఞై రపి నీయతే మిథ్యా. ౧౫

ఆయుః క్షణలవమాత్రం నలభ్యతే హేమకోటిభిః క్వాపి
తచ్చే ద్గచ్ఛతి సర్వం మృషా తతః కాధికా హానిః.

నరదేహాతిక్రమణా త్ప్రాప్తే పశ్వాది దేహానామ్
స్వాతనోర వ్యజ్ఞానే పరమార్థస్యాత్ర కా వార్తా. ౧౬

సతతంప్రవాహ్యమానై ర్వృషభై రశ్వైః ఖరైర్గజై ర్మహిషైః
హా కష్టం క్షుత్ క్షామైః శ్రాంతై ర్నో శక్యతే వక్తుమ్.

రుధిరత్రిధాతు మజ్జా మేదో మాంసాస్థిసంహతి ర్దేహః
స బహి స్త్వచా పినద్ధ స్తస్మా న్నో భక్ష్యతే కాకైః. ౧౯

నాసాగ్రాద్వదనాద్వా కఫం మలం పాయుతో విసృజన్
స్వయ మే వైతి జుగుప్సా మన్తః పరిస్రుతంచ నోవేత్తి.
పథి పతిత మస్థి దృష్ట్వా స్పర్శభయా దన్యమార్గతో యాతి
నో పశ్యతి నిజదేహం చాస్థిసహస్రావృతం పరితః. ౧౦
కేశావధినఖరాగ్రాదిద మన్తః పూతిగంధ సమ్పూర్ణమ్
బహిరపి చాగురు చన్దన కర్పూరాద్యై ర్విలేపయతి. ౧౧
యత్నాదస్య పిధత్తే స్వాభావికదోషసంఘాతమ్
ఔపాధిక గుణనివహం ప్రకాశయన్ శ్లాఘతే మూఢః. ౧౩
క్షత ముత్పన్నం దేహే యది న ప్రక్షాళ్యతే త్రిదినమ్
తత్రోత్పతంతి బహవః క్రిమయో దుర్గన్ధసఙ్కీర్ణాః. ౧౪
యో దేహ స్సుప్తోఽభూ త్సుపుష్పశయ్యోపశోభితే తల్పే
సంప్రతి స రజ్జుకాష్ఠై ర్నియన్త్రితః క్షిప్యతే వహ్నౌ. ౧౫
సింహాసనోపవిష్టం దృష్ట్వా యం ముదమవాప లోకోఽయం
తం కాలాకృష్టతనుం విలోక్య నేత్రే నిమీలయతి. ౧౬
ఏవం విధోఽతిమలినో దేహో యత్నతయా చలతి
తం విస్మృత్య పరేశం వహ త్యహంతా మనిత్యేఽస్మిన్.
క్వాఽఽత్మా సచ్చిద్రూపః క్వ మాంసరుధిరాస్థినిర్మితో దేహః
ఇతి యో లజ్జతి ధీమా న్నితరశరీరం స కిం మనుతే. ౧౭

విషయనిందా ప్రకరణమ్

మూఢః కురుతే విషయజ కర్దమసమ్మార్జనం మిథ్యా
దురదృష్ట వృష్టి విరసో దేహో గేహం పతత్యేవ. ౧౮

భార్యారూపవిహీనా మనసః క్షోభాయ జాయతే పుంసామ్
అత్యన్తం రూపాఢ్యా సా పరపురుషై ర్వశీక్రియతే. 30
యః కశ్చి త్పరపురుషో మిత్రం భృత్యోఽథవా భిక్షుః
పశ్యతిహి సాభిలాషం విలక్షణోదార రూపవతీమ్. 31
యం కంచిత్పురుషవరం స్వభర్తృ రతిసున్దరం దృష్ట్వా
మృగయతి కిం నమృగాక్షీ మనసైవ పరస్త్రియం పురుషః.
ఏవం సురూపనార్యా భర్తా కోపాత్ప్రతిక్షణం క్షీణః
నో లభతే సుఖలేశం బలి మివ బలిభుగ్బహ్వాపేక్షకః. 33
వనితా నితాంత మజ్ఞా స్వాజ్ఞా ముల్లంఘ్య వర్తతే యదిసా
శత్రో రప్యధికతరా పరాభిలాషిణ్యసా కిముత. 34
లోకో నాపుత్ర స్యాస్తీతి శ్రుత్యాస్య కః ప్రభాషితో లోకః
ముక్తి స్సంసరణం వా తదన్యలోకోఽథవా నాద్యః. 35
సర్వేఽపి పుత్రభాజ స్తన్ముక్తా సంసృతి ర్భవతి
శ్రవణాదయోఽ ప్యుపాయా మృషా భవేయు స్తృతీయేఽపి.
తత్ప్రాప్త్యుపాయ సత్త్వా ద్వితీయపక్షేఽప్యపుత్రస్య
పుత్రేష్ట్యాదికయాగ ప్రవృత్తయే వేదవాదోఽయమ్. 32
నానాశరీరకష్టై ర్ధనవ్యయైః సాధ్యతే పుత్రః
ఉత్పన్నమాత్ర పుత్రే జీవితచింతా గరీయసీ తస్య. 37
జీవన్నపి కిం మూర్ఖః ప్రాజ్ఞః కింవా సుశీలభాగ్భవితా
జార శ్చోరః పిశునః పతితో ద్యూతప్రియః క్రూరః. 38
పితృమాతృబంధుఘాతీ మనసః ఖేదాయ జాయతే పుత్రః
చింతయతి తాత నిధనం పుత్రో ద్రవ్యాద్యధీశతా హేతోః.

సర్వగుణై రుపపన్నః పుత్రైః కస్యాపి కుతశ్చి ద్భవతి
సోఽల్పాయూ రుగ్ణో వా హ్యనపత్యో వా తథాపి ఖేదాయ
పుత్రాస్సద్గతి రితి చే త్తదపి ప్రాయోఽస్తి యుక్త్యసహమ్
ఇత్థం శరీరకష్టై ర్దుఃఖం సంపార్థ్యతే మూఢైః.
పితృమాతృబంధు భగినీ పితృవ్య జామాతృముఖ్యానాం
మార్గస్థానా మివ యుతి రనేకయోనిభ్రమాత్క్షణికా. ౪౩
దైవం యావద్విపులం యావ త్ప్రచురః పరోపకారశ్చ
తావత్సర్వే సుహృదో వ్యత్యయత శ్శత్రవ స్సర్వే. ౪౪
అశ్నంతి చే దనుదినం వందిన ఇవ వర్ణయంతి సంతృప్తాః
తచ్చే ద్విత్రదినాంతర మభినిందంతః ప్రకుప్యంతి. ౪౫
దుర్భర జఠరనిమిత్తం సముపార్జయితుం పరివర్తతే చిత్తమ్
లక్షావధి బహువిత్తం తథాప్యలభ్యం కపర్దికామాత్రమ్.
లబ్ధశ్చే దధికోఽర్థః పత్న్యాదీనాం భవే త్స్వార్థః
నృపచోరతోఽప్యనర్థ స్తస్మాద్ద్రవ్యోద్యమో వ్యర్థః. ౪౭
అన్యాయ మర్థభాజం పశ్యతి భూపోఽర్థగామినం చోరః
పిశునో వ్యసనప్రాప్తిం దాయాదానాం గణః కలహమ్. ౪౮
పాతకభరై రనేకై రర్థం సముపార్జయంతి రాజానః
అశ్వమతంగజహేతోః ప్రతిక్షణం నాశ్యతే సోఽర్థః. ౪౯
రాజ్యాంతరాభిగమనాత్ రణభంగాన్మంత్రిభృత్యదోషాద్వా
విషశస్త్ర గుప్తఘాతా న్మగ్నాశ్చింతార్ణవే భూపాః. ౫౦

మనోనిందా ప్రకరణమ్

అసతి కదాచి ద్రాతి భ్రాంతంస ద్దశదిశో భ్రమతి
హృష్టం కదాపి రుష్టం శిష్టం దుష్టంచ నిందతి స్తౌతి. ॥౧
కిమపి ద్వేష్టి సరోషం హ్యాత్మానం శ్లాఘతే కదాచి దపి
చిత్తం పిశాచ మభవత్ రాక్షస్యా తృష్ణయా వ్యాప్తమ్.
దంభాభిమానలోభైః కామక్రోధోరుమత్సరై శ్చేతః
ఆకృష్యతే సమంతా చ్ఛ్వభి రివ పతితాస్థివ న్మార్గే. ॥౩
తస్మాచ్ఛుద్ధవిరాగో మనోఽభిలషితం త్యజే దర్థమ్
తదనభిలషితం కుర్యాన్నిర్వ్యాపారం తతో భవతి. ॥౪

విషయనిగ్రహ ప్రకరణమ్

సంసృతి పారావారే హ్యగాధ విషయోదకేన సంపూర్ణే
నృశరీర మంబుతరణం కర్మసమీరై రితస్తత శ్చలతి. ॥౧
ఛిద్రై ర్నవభి రుపేతం జీవో నౌకాపతి ర్మహా నలసః
ఛిద్రాణా మనిరోధా జ్జలపరిపూర్ణం పత త్యధస్సతతమ్.
ఛిద్రాణాంతు నిరోధా త్సుఖేన పారం పరం యాతి
తస్మాదింద్రియనిగ్రహ మృతే నకశ్చిత్తర త్యనృతమ్. ॥౨
పశ్యతి పరస్య యువతిం సకామ మపి తన్మనోరథం కురుతే
జ్ఞాత్వైవ తదప్రాప్తిం వ్యర్థం మనుజోఽతిపాపభా గ్భవతి.
పిశునైః ప్రకామముదితాంపరస్యనిందాంశృణోతి కర్ణాభ్యాం
తేన పరః కిం మ్రియతే వ్యర్థం మనుజోఽతిపాపభాగ్భవతి.

అనృతం పరాపవాదం రసనా వదతి ప్రతిక్షణం తేన
పరహాని ర్లబ్ధిః కా వ్యర్థం మనుజోఽతిపాపభాగ్భవతి. ౬౦
విషయేంద్రియయోర్యోగేనివేషసమయేనయత్సుఖంభవతి
విషయే నష్టే దుఃఖం యావజ్జీవం చ తత్త్రయోర్మధ్యే ౬౧
హేయ ముపాదేయం వా ప్రవిచార్య సునిశ్చితం తస్మాత్
అల్పసుఖస్య త్యాగా దనల్పదుఃఖం జహాతి సుధీః. ౬౨
ధీవరదత్తమహామిష మశ్నన్ వైసారిణో మ్రియతే
తద్వద్విషయాన్ భుంజన్ కాలాకృష్టో నరః పతతి ౬౩
ఉరగగ్రస్తాఽర్ధతను ర్భేకోఽశ్నాతీహ మక్షికా శ్శతశః
ఏవం గతాయు రపిసన్ విషయాన్ సముపార్జయ త్యంధః.

మనోనిగ్రహ ప్రకరణమ్

స్వీయోద్గమతోయవహా సాగరముపయాతి నీచమార్గేణ
సా చే దుద్గమ ఏవ స్థిరా సతీ కిం నయాతి వార్ధిత్వం. ౬౪
ఏవం మనః స్వహేతుం విచారయ త్సుస్థిరం భవే దంతః
నబహిర్వ్రదేతి తదా కిం నాఽత్మత్వం స్వయం యాతి.
వర్షా స్వంభఃపరిచయాత్కూపే గురు సిర్ఝ రేపయఃక్షారమ్
గ్రీష్మేష్వైవతు శుష్కే మాధుర్యం భజతి తత్రాంభః.
తద్వద్విషయోద్రిక్తం తమఃప్రధానం మనః కలుషమ్
తస్మిన్ విరాగశుష్కే శనకై రావిర్భవే త్సత్త్వమ్. ౬౫
యం విషయ మపిలషిత్వా ధావతి బాహ్యేంద్రియద్వారా
తస్యాప్రాప్తౌ ఖిద్యతి తథాయథా స్వంగతం కించిత్. ౬౬

నగనగరదుర్గదుర్గమ సరితః పరితః పరిభ్రమచ్చేతః
యది నోలభతే విషయం విషయంత్రితమివ ఖిన్న మాయాతి.
తుంబీఫలం జలాంతర్బలాదధఃక్షిప్తమ ప్యుపైత్యూర్ధ్వం
తద్వన్మనఃస్వరూపే నిహితం యత్నాద్బహిర్యాతి. ౭౧
ఇహవా పూర్వభవేవా స్వకర్మణై వార్జితం ఫలం యద్యత్
శుభమశుభం వా తత్తద్భోగోఽప్యప్రార్థితో భవతి. ౭౨
చేతఃపశు మశుభపథం ప్రధావమానం నిరాకర్తుమ్
వైరాగ్య మేకముచితం గళకాష్ఠం నిర్మితం ధాత్రా. ౭౩
నిద్రావసరే యత్సుఖ మేత త్కిం విషయజం యస్మాత్
నహిచేంద్రియ ప్రదేశావస్థానం చేతసో నిద్రా. ౭౪
అద్వారతుంగకుడ్యే గృహేఽవరుద్ధో యథావ్యాఘ్రః
బహునిర్గమప్రయత్నైః శ్రాంత స్తిష్ఠతి పతఞ్శ్వసంశ్చ తథా
సర్వేంద్రియావరోధా దుద్యోగశతై రనిర్గమం వీక్ష్య
శాంతం తిష్ఠతి చేతో నిరుద్యమత్వం తదా యాతి. ౭౬
ప్రాణస్పందనిరోధాత్ సత్సంగా ద్వాసనాత్యాగాత్
హరిచరణ భక్తియోగా న్మనః స్వవేగం జహాతి శనైః. ౭౭

వైరాగ్య ప్రకరణమ్

పరగృహగృహిణీ పుత్త్రదారవిజ్ఞానా మాగమే వినాశేవా
కథితౌ హర్షవిషాదౌ కింవా స్యాతాం క్షణం స్థాతుః. ౭౮
దైవాత్ స్థితంగతంవా యంకంచిద్విషయ మీడ్యమల్పంవా
నో తుష్యేఞ్ నచ సీదేఞ్ వీక్ష్య గృహేష్వతిథివ న్నివసేత్.

మమతాభిమానశూన్యో విషయేషు పరాఙ్ముఖః పురుషః
తిష్ఠన్నపి నిజసదనే నబాధ్యతే కర్మభిః క్వాఽపి. ౮౦

క్షుత్రాప్యరణ్యదేశే సునీలతృణవాలుకోపచితే
శీతలతరుతలభూమౌ సుఖం శయానస్య పురుషస్య. ౮౧

తరవః పత్రఫలాఢ్యాః సుగంధశీతానిలాః పరితః
కలకూజిత వరవిహగాః సరితో మిత్రాణి కిం నస్యుః. ౮౨

వైరాగ్యభాగ్యభాజః ప్రసన్నమనసో నిరాశస్య
అప్రార్థితఫలభోక్తుః పుంసో జన్మని కృతార్థతేహ స్యాత్.

ద్రవ్యం పల్లవతశ్చ్యుతంయదిభవేత్ క్వాపి ప్రమాదాత్తదా
శోకాయాథ తదర్పితం శ్రుతవతే తోషాయచ శ్రేయసే.

స్వాతంత్ర్యాద్విషయాఃప్రయాంతియదమీశోకాయ తే
స్యుశ్చిరమ్?
సంత్యక్త్వా స్వ్వయమేవచేత్సుఖమయం నిశ్శ్రేయసంతన్వతే.

విస్మృత్యాత్మనివాసముత్కటభవాటవ్యాం చిరం పర్యటన్
సంతాపత్రయ దీర్ఘదావదహనజ్వాలావళీవ్యాకులః
వల్గత్ ఫల్గుషు సుప్రదీప్తనయనశ్చేతఃకురంగోబలా
దాశాపాశవశీకృతోఽపి విషయవ్యాఘ్రైర్నృశంహన్యతే.

ఆ త్మ సి ద్ధి ప్ర క ర ణ మ్

ఉత్పన్నేఽపి విరాగే వినా ప్రబోధం సుఖం నస్యాత్
సభవే ద్గురూపదేశాత్తస్మాద్గురుమాశ్రయేత్ప్రథమమ్.

యద్యపి జలధే రుదకం యద్యపివా ప్రేరకోఽనిలస్తత్ర
తదపి పిపాసాకులితః ప్రతీక్షతే చాతకో మేఘమ్. ౮౯

త్రేధా ప్రతీతి రుక్తా శాస్త్రాద్గురుత స్తథాత్మన స్తత్ర
శాస్త్రప్రతీతి రాద్యా యద్వన్మధురో గుడో ఽ స్తీతి. ౮౮
అగ్రే గురుప్రతీతి ర్దూరా ద్గుడదర్శనం యద్వత్
ఆత్మప్రతీతి రస్మా ద్గుడభక్షణజం సుఖం యద్వత్ ౮౯
రసగంధరూపశబ్దస్పర్శా అన్యే పదార్థాశ్చ
కస్మా దనుభూయంతే నో దేహా న్నేంద్రియగ్రామాత్. ౯౦
మృతదేహేంద్రియవర్గో యతో నజానాతి దాహజం దుఃఖమ్
ప్రాణశ్చే న్నిద్రాయాం తస్కరబాధాం స కిం వేత్తి. ౯౧
మనసో యదివా విషయ స్తద్యోగవత్ కిం నజానాతి
తస్య పరాధీనత్వా ద్యతః ప్రమాదస్య కర్తృతా. ౯౨
గాఢధ్వాంతగృహాంతతః క్షితితలే దీపం నిధాయోజ్జ్వలమ్
పంచచ్ఛిద్రమధోముఖం హి కలశం తస్యోపరిస్థాపయే
త్తద్బాహ్యేపరితో ఽనురంధ్రమమలాంవీణాంచకస్తూరికామ్
సద్రత్నం వ్యజనం న్యసేచ్చకలశచ్ఛిద్రాధ్వనిర్గచ్ఛతామ్. ౯౩
తేజోఽంశేనపృథక్పదార్థ నివహజ్ఞానంహి యజ్జాయతే
తద్రంధ్రైః కలశేనవా కిము మృదో భాండేన తైలేనవా
కిం సూత్రేణ నచైతదస్తి రుచిరం ప్రత్యక్షబాధా దతో
దీపజ్యోతి రిహైకమేవ శరణం దేహే తథాత్మాస్థితః. ౯౪

మా యా సి ద్ధి ప్ర క ర ణ మ్

చిన్మాత్రః పరమాత్మా హ్యపశ్య దాత్మాన మాత్మతయా
అభవత్ సోఽహం నామా తస్మా దాసీ ద్భిదో మూలమ్.

ద్వేధైవ భాతి తస్మాత్పతిశ్చ పత్నీచ తౌ భవేతాం వై
తస్మాదయ మాకాశ స్త్రీధైవ పరిపూర్యతే సతతమ్. ౯౬
సోఽయమపీక్షాంచక్రే తతో మనుష్యా అజాయంత
ఇత్యుపనిషదః ప్రాహుర్ద్వయితాం ప్రతి యాజ్ఞవల్క్యోక్త్యా.
చిరమానందానుభవాత్ సుషుప్తిరివ కాప్యవస్థాఽభూత్
పరమాత్మనస్తు తస్మాత్స్వప్నవదేవోత్థితా మాయా.
సదసద్విలక్షణాసౌ పరమాత్మ సదాశ్రయానాదిః
సాచ గుణత్రయరూపా సూతే సచరాచరం విశ్వమ్. ౯౯
మాయా తావదదృశ్యా దృశ్యం కార్యం కథం జనయేత్
తంతుభిరదృశ్యరూపైః పటోఽత్ర దృశ్యః కథం భవతి. ౧౦౦
స్వప్నే సురతానుభవాత్ శుక్రద్రావో యథాశుభే వసనే
అనృతం రతం ప్రబోధే వసనోపహతి ర్భవే త్సత్యా. ౧౦౧
స్వప్నే పురుషస్స్త్రియోపి దసత్యాత యోర్వ్యతిశ్చమృషా
శుక్రద్రావస్సత్య స్తద్వ త్ప్రకృతేఽపి సంభవతి. ౧౦౨
ఏవ మదృశ్యా మాయా తత్కార్యం జగదిదం దృశ్యమ్
మాయా తావదిదం స్యాద్యా స్వవినాశేన హర్షదా భవతి.
రజనీ వాతిదురంతా నలక్ష్యతేఽత్ర స్వభావోఽస్యాః
సౌదామినీవ నశ్యతి మునిభి స్సంప్రేక్ష్యమాణైవ. ౧౦౪
మాయా బ్రహ్మోపగతాఽవిద్యా జీవాశ్రయా ప్రోక్తా
చిదచిద్గ్రంథిశ్చైత స్తదక్షయం జ్ఞేయ మామోక్షాత్. ౧౦౫
ఘటమఠకుడ్యైరావృత మాకాశం తత్తదాహ్వాయం భవతి
తద్వ దవిద్యావృత మిహ చైతన్యం జీవ ఇత్యుక్తః. ౧౦౬

నను కథ మావరణం స్యా దజ్ఞానం బ్రహ్మణో విశుద్ధస్య
సూర్యస్యేవ తమిస్రం రాత్రిభవం స్వప్రకాశస్య. ౧౦౭
దినకరకిరణోత్పన్నై ర్మేఘై రాచ్ఛాద్యతే యథాసూర్యః
నఖలు దినస్య దినత్వం తైర్వికృతై స్సాంద్రసంఘాతైః౧౦౮
అజ్ఞానేన తథాత్మా శుద్ధోఽపి చ్ఛాద్యతే సుచిరమ్
న పరంతు లోకసిద్ధా ప్రాణిషు తచ్చేతనాశక్తిః. ౧౦౯

లింగదేహాది నిరూపణ ప్రకరణమ్

స్థూలశరీరస్యాంత ర్లింగశరీరంచ తస్యాంతః
కారణ మస్యాప్యంత స్తతో మహాకారణం తుర్యమ్. ౧౧౦
స్థూలం నిరూపితం ప్రాగధునా సూక్ష్మాదితో బ్రూమః
అంగుష్ఠమాత్రః పురుషః శ్రుతిరితియత్ప్రాహతత్సూక్ష్మమ్
సూక్ష్మాణి మహాభూతాన్యసవః పంచేంద్రియాణి పంచైవ
షోడశమంతఃకరణమ్ తత్సంఘాతో హి లింగతనుః. ౧౧౨
తత్కారణం స్మృతం యత్ర స్యాంతర్వాసనాజాలమ్
తస్యప్రవృత్తిహేతు ర్బుద్ధ్యాశ్రయ మత్ర తుర్యంస్యాత్.
తత్సారభూత బుద్ధౌ యత్ప్రతిఫలితంతు శుద్ధచైతన్యమ్
జీవ స్సఉక్త ఆద్యైర్యోఽహ మితి స్ఫూర్తికృ ద్వపుషి.
చరతర తరంగసంగాత్ప్రతిబింబంభాస్కరస్యచ చలంస్యాత్
అస్తి తథాచంచలతా చైతన్యే చిత్తచాంచల్యాత్.
నన్వర్కప్రతిబింబః సలిలాదిషు యః సచావభాసయతి
కిమితరపదార్థనివహం ప్రతిబింబోఽ ప్యాత్మన స్తద్వత్.

ప్రతిఫలితం యత్తేజః సవితుః కాంస్యాది పాత్రేషు
తదనుప్రవిష్ట మంతర్గృహ మన్యార్థాన్ ప్రకాశయతి. ౧౧౭

చిత్ప్రతిబింబ స్తద్వద్బుద్ధిషు యో జీవతాంప్రాప్తః
నేత్రాదీంద్రియ మార్గై ర్బహిరర్థాన్ సోఽవభాసయతి.

అద్వైత ప్రకరణమ్

తదిదం య ఏవ మార్యో వేద బ్రహ్మాఽహ మస్మీతి
సఇదం సర్వంచస్యా త్తస్యహి దేవాశ్చ నేశతే భూత్యా.

యేషాం స భవత్యాత్మా యోఽన్యామథ దేవతా
ముపాస్తే యః

అహామన్యోఽసా వన్యాశ్చేత్థం యో వేద పశువ త్సః౧౨౦

ఇత్యుపనిషదా ముక్తి స్తథా శ్రుతి ర్భగవదుక్తిశ్చ
జ్ఞానీ త్వాత్మైవేయం మతి ర్మమే త్యత్రి యుక్తిరపి.౧౨౧

ఋజువక్రం వా కాష్ఠం హుతాశదగ్ధంస దగ్నితాం యాతి
తత్కిం హస్తగ్రాహ్యం ఋజు వక్రాకార సత్త్వేఽపి. ౧౨౨

ఏవం య ఆత్మనిష్ఠో హ్యాత్మాకారశ్చ జాయతే పురుషః
దేహీవ దృశ్యతేఽసౌ పరంత్వసౌ కేవలోహ్యాత్మా.౧౨౩

ప్రతిఫలతి భానురేకోఽనేకశరావోదకేషు యథా
తద్వదసౌ పరమాత్మాహ్యేకో ఽనేకేషు దేహేషు.౧౨౪

ద్వై వా దేకశరావే భగ్నే కింవా విలీయతే సూర్యః
ప్రతిబింబచంచలత్వా దర్కః కిం చంచలో భవతి. ౧౨౫

స్వవ్యాపారం కురుతే యథైక సవితుః ప్రకాశేన
తద్వచ్చరాచరమిదం హ్యేకాత్మసత్తయా చలతి. ౧౨౮
యే నోదకేన కదళీచంపకజాత్యాదయః ప్రవర్ధంతే
మూలకపలాండులశునాస్తే నైవైతే విభిన్నరసగంధాః.
ఏకో హి సూత్రధారః కాష్ఠప్రకృతీ రనేకశో యుగపత్
స్తంభాగ్రపట్టికాయాం నర్తయతీహ ప్రగూఢతయా. ౧౨౯
గుడఖండశర్కరాద్యాభిన్నాః స్యుర్వికృతయో యథైకేక్షోః
కేయూరకంకణాద్యా యథైక హేమ్నో భిదాశ్చ పృథక్.
ఏవం పృథక్స్వభావం పృథగాకారం పృథగ్వృత్తి
జగదుచ్చావచ ముచ్చైరేకేనైవాత్మనా చలతి. ౧౩౦
స్కంధధృతసిద్ధమన్నం యావన్నాశ్నాతి మార్గగస్తావత్
స్పర్శభయక్షుత్పీడే తస్మిన్ భుక్తే న తే భవతః. ౧౩౧
మానుషమతంగమహిషశ్వసూకరాదిష్వనుస్యూతమ్
యః పశ్యతి జగదీశం సఏవ భుంక్తేఽద్వయానందమ్. ౧౩౨

కర్తృత్వభోక్తృత్వ ప్రకరణమ్.

యద్వత్సూర్యేఽభ్యుదితే స్వవ్యవహారం జనః కురుతే
తం న కరోతి వివస్వాన్న కారయతి తద్వదాత్మాపి. ౧౩౩
లోహే హుతభుగ్వ్యాప్తే లోహాంతరతాడ్యమానేఽపి
తస్యాంతర్గతవహ్నేః కిం స్యాన్నిర్ఘాతజం దుఃఖమ్. ౧౩౪
నిష్ఠురకుఠారఘాతైః కాష్ఠే సంఛేద్యమానేఽపి
అంతర్వర్తీ వహ్నిః కిం ఘాతైశ్ఛేద్యతే తద్వత్ ౧౩౫

తనుసంబంధా జ్జాతె స్సుఖదుఃఖై ర్లిప్యతే నాత్మా
బ్రూతే(శ్రుతిరపిభూయోఽనశ్నన్నన్యోఽభిచాకశీత్యాది
నిశి వేశ్మని ప్రదీపే దీప్యతి చౌరస్తు విత్త మపహరతి
ఈరయతి వారయతివా తం దీపః కిం తథాత్మాపి. ౧౩౭
గేహంతే దైవవశా త్కస్మింశ్చి త్సముదితే విపన్నే వా
దీప స్తు ష్య త్యథవా ఖిద్యతి కిం తద్వదాత్మాపి. ౧౩౮

స్వప్రకాశతా ప్రకరణమ్

రవిచంద్రవహ్నిదీపప్రముఖాః స్వపరప్రకాశాః స్యుః
యద్యపి తథాప్యమీభిః ప్రకాశ్యతే క్వాపి నైవాత్మా.
చక్షుర్ద్వారైవ స్యా త్పరాత్మనా భాన మేతేషామ్
యద్వాతేఽపి పదార్థా న జ్ఞాయంతేఽథ కేవలాలోకాత్.
తత్రాప్యక్షి ద్వారా సహాయభూతో న చే దాత్మా
నోచే త్సత్యా లోకే పశ్యత్యంధః కథం నార్థాన్. ౧౪౧
సత్యాత్మ న్యపి కిం నో జ్ఞానం తచ్చేన్ద్రియాన్తరేణ స్యాత్
అంధే దృక్ప్రతిబన్ధే కరసంబన్ధే పదార్థభానంహి. ౧౪౨
జానాతి యేన సర్వం కేనచ తం వా విజానీయాత్
ఇత్యుపనిషదా ముక్తి ర్బుధ్యత ఆత్మాత్మనా తస్మాత్.

నాదానుసంధాన ప్రకరణమ్

యావ త్క్షణం క్షణార్థం స్వరూప పరిచిన్తనం క్రియతే
తావద్దక్షిణకర్ణే త్వనాహతః శ్రూయతే శబ్దః. ౧౪౪

సిద్ధ్యారంభస్థిరతా విశ్రమ విశ్వాసబీజ శుద్ధీనామ్
ఉపలక్షణం హి మనసః పరమం నాదానుసంధానమ్. ౧౪౫

భేరీమృదంగ శంఖా ద్యాహతనాదే మనః క్షణం రమతే
కిం పున రనాహతే ఽస్మి న్మధుమధురే ఽఖండితే స్వచ్ఛే.
చిత్తం విషయోపరమా ద్యథా యథా యాతి నైశ్చల్యమ్
వేణోరివ దీర్ఘతర స్తథా తథా శ్రూయతే నాదః. ౧౪౭
నాదాభ్యన్తర్వర్తి జ్యోతిర్యద్వర్తతే హి చిరమ్
తత్ర మనోలీనం చే న్న పునః సంసారబంధాయ. ౧౪౮
పరమానందానుభవా త్సుచిరం నాదానుసంధానాత్
శ్రేష్ఠ శ్చిత్తలయోఽయం సత్స్వన్యలయే ష్వనేకేషు. ౧౪౯

మనోలయ ప్రకరణమ్

సంసారతాపతప్తం నానాయోనిభ్రమా త్పరిశ్రాన్తమ్
లబ్ధ్వా పరమానందం నచలతి చేతః కదా క్వాపి. ౧౫౦
అద్వైతానందభరా త్కిమిదం కోఽహంచ కస్యాహం
ఇతి మంథరతాం యాతం యదాయదా మూర్ఛితం చేతః.
చిరతరమాత్మానుభవా దాత్మాకారం ప్రజాయతే చేతః
సరిదివ సాగరయాతా సముద్రభావం ప్రయాత్యచ్ఛః.
ఆత్మన్యనుప్రవిష్టం చిత్తం నాపేక్షతే పునర్విషయాన్
క్షీరా దుద్ధృత మాజ్యం యథా పునః క్షీరతాం నయాతీహ.
దృష్టౌ ద్రష్టరి దృశ్యే యదనుస్యూతంచ భానమాత్రంస్యాత్
తత్రోపక్షీణంచే చ్చిత్తం తన్మూర్ఛితం భవతి. ౧౫౪

యాతి స్వసమ్ముఖత్వం దృఙ్మాత్రం వా యదా తదా భవతి
దృశ్యద్రష్టృవిభేదో హ్యసమ్ముఖేఽస్మిన్న తద్భవతి. ౧౫౫
ఏకస్మిన్ దృఙ్మాత్రే త్రేధా ద్రష్ట్రాదికం హి సముదేతి
త్రివిధే తస్మిన్లీనే దృఙ్మాత్రం శిష్యతే పశ్చాత్. ౧౫౬
దర్పణతః ప్రాక్పశ్చా దస్తి ముఖం ప్రతిముఖం తదాభాతి
ఆదర్శేఽపిచ నష్టే ముఖ మస్తి ముఖే తథైవాత్మా. ౧౫౭

ప్రబోధ ప్రకరణమ్

మాధుర్యం గుడపిండే య త్తత్స్యాంశకేఽణుమాత్రేఽపి
ఏవం నపృథగ్భావో గుడత్వమధురత్వయో రస్తి. ౧౫౮
అథవా నభిన్నభావః కర్పూరామోదయో రేవమ్
ఆత్మస్వరూపమనసాం పుంసాం జగదాత్మతాం యాతి.
యద్భావానుభవః స్యా న్నిద్రాదౌ జాగరస్యాంతే
అంతః సచే త్థిరః స్యా ల్లభతే హి తదాద్వయానందమ్.
అతిగంభీరేఽపారే జ్ఞానచిదానందసాగరే స్ఫారే
కర్మసమీరణతరలా జీవతరంగావలిః స్ఫురతి. ౧౬౧
ఖరతరకరైః ప్రదీప్తేఽభ్యుదితే చైతన్యతిగ్మాంశౌ
స్ఫురతి మృషైవ సమంతా దనేకవిధ జీవమృగతృష్ణా. ౧౬౨
అంతరదృష్టే యస్మి న్జగదిద మారా త్పరిస్ఫురతి
దృష్టే యస్మిన్ సకృదపి విలీయతే క్వా ప్యసద్రూపమ్.
బాహ్యాభ్యంతర పూర్ణః పరమానందార్ణవే నిమగ్నో యః
చిర మాప్లుత ఇవ కలశో మహాహ్రదే జహ్నుతనయాయాః.

పూర్ణాత్పూర్ణతరే పరాత్పరతరేఽప్యజ్ఞాతపారే హరౌ
సంవిత్స్ఫారసుధార్ణవే విరహితే వీచీతరంగాదిభిః
భాస్వత్కోటి వికాసితోజ్జ్వలదిగాకాశప్రకాశే పరే
స్వానందైకరసే నిమగ్నమనసాం న త్వం న చాహం జగత్ ॥

ద్విధాభక్తి ప్రకరణమ్

చిత్తే సత్త్వోత్పత్త్యా తటిదివ బోధోదయో భవతి
తర్హ్యేవ స స్థిరః స్యాద్యది చిత్తం శుద్ధి ముపయాతి. ౧౬౬
శుద్ధ్యతి హి నాంతరాత్మా కృష్ణపదాంభోజభక్తి మృతే
వసన మివ క్షారోదైర్భక్త్యా ప్రక్షాల్యతే చేతః. ౧౬౭
యద్వత్సమలాదర్శే సుచిరం భస్మాదినా శుద్ధే
ప్రతిఫలతి వక్త్ర ముచ్చైః శుద్ధే చిత్తే తథా జ్ఞానమ్. ౧౬౮
జ్ఞానం తు తత్రిబీజం హరిభక్త్యా జ్ఞానినో యేస్యుః
మూర్తంచై వామూర్తం ద్వే ఏవ బ్రహ్మణో రూపే. ౧౬౯
ఇత్యుపనిష త్తయో ర్వా ద్వా భక్తౌ భగవదుపదిష్టౌ
క్లేశా దక్లేశా ద్వా ముక్తి స్స్యా దేతయో ర్మధ్యే. ౧౭౦
స్థూలా సూక్ష్మా చేతి ద్వేధా హరిభక్తి రుద్దిష్టా
ప్రారంభే స్థూలా స్యాత్ సూక్ష్మా తస్యాః సకాశాచ్చ.
స్వాశ్రమధర్మాచరణం కృష్ణప్రతిమార్చనోత్సవో నిత్యమ్
వివిధోపచారకరణైః హరిదాసైః సంగమః శశ్వత్. ౧౭౧
కృష్ణకథా సంశ్రవణే మహోత్సవః సత్యవాదశ్చ
పరయువతౌ ద్రవిణే వా పరాపవాదే పరాఙ్ముఖతా. ౧౭౨

గ్రామ్యకథా సూద్వేగః సుతీర్థగమనేషు తాత్పర్యమ్
యదుపతి కథావియోగే వ్యర్థం గత మాయురితి చింతా.
ఏవం కుర్వతి భక్తిం కృష్ణకథానుగ్రహోత్పన్నా
సముదేతి సూక్ష్మభక్తి ర్యస్యా హరి రంత రావిశతి. ౧౭౫
స్మృతిసత్పురాణవాక్యైర్యథాశ్రుతాయాం హరేర్మూర్తౌ
మానసపూజాభ్యాసో విజననివాసేఽపి తాత్పర్యమ్. ౧౭౬
సత్యం సమస్తజంతుషు కృష్ణస్యావస్థితే ర్జ్ఞానం
అద్రోహో భూతగణే తతస్తు భూతానుకంపా స్యాత్. ౧౭౭
పరిమితయదృచ్ఛాలాభే సంతుష్టి ర్దారపుత్రాదౌ
మమతాశూన్యత్వే మతో నిరహంకారత్వ మక్రోధః. ౧౭౮
మృదుభాషితా ప్రసాదో నిజనిందాయాం స్తుతౌ సమతా
సుఖదుఃఖ శీతలోష్ణద్వంద్వ సహిష్ణుత్వమాపదో నభయమ్.
నిద్రాహారవిహారే ష్వనాదర స్సంగరాహిత్యం
వచనే చానవకాశః కృష్ణస్మరణేన శాశ్వతీ శాంతిః. ౧౮౦
కేనాపి గీయమానే హరిగీతే వేణునాదే వా
ఆనందావిర్భావో యుగపత్ స్యా ద్ధృష్టసాత్త్వికోద్రేకః.
తస్మి న్ననుభవతి మనః పరిగృహ్యమాణం పరాత్మసుఖమ్
స్థిరతాం యాతే తస్మిన్ యాతి మదోన్మత్తదంతిదశామ్.
జంతుషు భగవద్భావం భగవతి భూతాని పశ్యతి క్రమశః
ఏతాదృశీ దశాచే త్తత్రైవ హరిదాసవర్యస్స్యాత్. ౧౮౩

ధ్యానవిధి ప్రకరణమ్.

యమునాతట నికటస్థిత బృందావనకాననే మహారమ్యే
కల్పద్రుమతలభూమౌ చరణం చరణోపరి స్థాప్య. ౧౮౪
తిష్ఠన్తం ఘననీలం స్వతేజసా భాసయన్త మిహ విశ్వమ్
పీతాంబరపరిధానం చందనకర్పూరలిప్తసర్వాంగమ్.
ఆకర్ణపూర్ణనేత్రం కుండలయుగమండితశ్రవణమ్
మందస్మితముఖకమలం సుకౌస్తుభోదారమణిహారమ్.
వలయాంగుళీయకాద్యానుజ్జ్వలయన్తం స్వలంకారాన్
గళవిలుళితవనమాలం స్వతేజసాపాస్తకలికాలమ్. ౧౮౭
గుంజారవాలికలితం గుంజాపుంజాన్వితే శిరసి
భుంజానం సహగోపైః కుంజాంతరవర్తినం హరిం స్మరత.
మందారపుష్పవాసితమందానిలసేవితం పరానందం
మందాకినీయుతపదం నమత మహానందదం మహాపురుషం.
సురభీకృతదిగ్వలయం సురభిశతైరావృతం సదా పరితః
సురభీతిక్షపణమహాసురభీమం యాదవం నమత. ౧౯౦
కందర్పకోటిసుభగం వాంఛితఫలదం దయార్ణవం కృష్ణమ్
త్యక్త్వా కమన్యవిషయం నేత్రయుగం ద్రష్టుముత్సహతే.
పుణ్యతమా మతిసురసాం మనోఽభిరామాం హరేః
కథాం త్యక్త్వా
శ్రోతుం శ్రవణద్వంద్వం గ్రామ్యం కథ మాదరం భవతి.
దౌర్భాగ్యమింద్రియాణాం కృష్ణే విషయేహి శాశ్వతికే
క్షణికేషు పాపకరణే ష్వపి సజ్జంతే య దన్యవిషయేషు.

సగుణనిర్గుణయో రైక్యప్రకరణమ్

శ్రుతిభి ర్మహాపురాణైః సగుణ గుణాతీతయో రైక్యమ్
యత్ ప్రోక్తం గూఢతయా తదహం వక్ష్యేఽతివిశదార్థమ్.

భూతేష్వంతర్యామీ జ్ఞానమయః సచ్చిదానందః
ప్రకృతేః పరః పరాత్మా యదుకులతిలక స్సఏవాయం. ౧౯౭

నను సగుణో దృశ్యతను స్తథైకదేశాధివాసశ్చ
స కథం భవే త్పరాత్మా ప్రాకృతవద్రాగరోషయుతః.

ఇతరే దృశ్యపదార్థా లక్ష్యంతేఽనేన చక్షుషా సర్వే
భగవా ననయా దృష్ట్యా నలక్ష్యతే జ్ఞానదృగ్గమ్యః. ౧౯౮

యద్విశ్వరూపదర్శనసమయే పార్థాయ దత్తవాన్ భగవాన్
దివ్యం చక్షు స్తస్మా దదృశ్యతా యుజ్యతే నృహరౌ. ౧౯౯

సాక్షాద్యథైకదేశే వర్తుల ముపలభ్యతే రవేర్బిమ్బమ్
విశ్వం ప్రకాశయతి తత్సర్వైః సర్వత్ర దృశ్యతే యుగపత్.

యద్యపి సాకారోఽయం తథైకదేశీ విభాతి యదునాథః
సర్వగతః సర్వాత్మా తథాప్యయం సచ్చిదానందః. ౨౦౦

ఏకో భగవాన్ రేమే యుగప ద్గోపీ ష్వనేకాసు
అథవా విదేహజనకశ్రుతదేవభూదేవయో ర్హరి ర్యుగపత్.

అథవా కృష్ణాకారాం స్వచమూం దుర్యోధనోఽపశ్యత్
తస్మాద్వ్యాపక ఆత్మా భగవా న్హరి రీశ్వరః కృష్ణః. ౨౦౨

వక్షసి యదా జఘాన శ్రీవత్సః శ్రీపతేః సకిం ద్వేష్యః
భక్తానా మసురాణా మన్యేషాం వా ఫలం సదృశమ్. ౨౦౩

తస్మాన్న కోపి శత్రు ర్నో మిత్రం నాప్యుదాసీనః
నృహరిః సన్మార్గస్థః సఫలః శాఖీవ యదునాథః. ౨౦౪
లోహశలాకానివహైః స్పర్శాశ్మని భిద్యమానేఽపి
స్వర్ణత్వ మేతి లోహం ద్వేషా దపి విద్విషాం తథా ప్రాప్తిః
నన్వాత్మనః సకాశా దుత్పన్నా జీవసంతతి శ్చేయమ్
జగతః ప్రియతర ఆత్మా తత్ప్రకృతే నైవ సంభవతి
వత్సాహరణావసరే పృథగ్వయోరూపవాసనాభూషాః
హరి రజమోహం కర్తుం సవత్సగోపా న్విసిర్మమే స్వస్మాత్.
అగ్నే ర్యథా స్ఫులింగాః క్షుద్రా స్తు వ్యుచ్చర న్తీతి
శ్రుత్యర్థం దర్శయితుం స్వతనో రతనో త్స జీవసందోహమ్.
యమునాతీరనికుంజే కదాచి దపి వత్సకాంశ్చ చారయతి
కృష్ణేతథార్యగోపేషుచ వరగోష్ఠేషు చారయత్స్వారాత్.
వత్సం నిరీక్ష్య దూరా ద్గావః స్నేహేన సంభ్రాంతాః
తదభిముఖం ధావ న్త్యః ప్రియయు ర్గోపైశ్చ దుర్వారాః
ప్రస్రవభరేణభూయః స్రుత స్తనాః ప్రాప్యపూర్వవద్వత్సాన్
పృథురసనయాలిహ న్త్య స్తర్ణకవత్యః ప్రపాయయన్ప్రముదా
గోపా అపి నిజబాలా న్గృహ్ణు ర్మూర్ధాన మాఘ్రాయ
ఇత్థ మలౌకికలాభ స్తేషాం తత్ర క్షణం వవృధే. ౨౧౨
గోపా వత్సా శ్చాన్యా పూర్వం కృష్ణాత్మకా హ్యాభవన్
తేనాత్మనః ప్రియత్వం దర్శిత మేతేషు కృష్ణేన. ౨౧౩
ప్రేయః పుత్రా ద్విత్తా త్ప్రేయోఽన్యస్మాచ్చ సర్వస్మాత్
అంతరతరం యదాత్మే త్యుపనిషదః సత్యతాభిహితా.

నన్వుచ్చావచ భూతే ష్వాత్మా సమఏవ వర్త తేఽథ హరిః
దుర్యోధనేఽర్జునేవా తరతమభావం కథంను గతవాన్సః.
బధిరాంధ పంగుమూకా దీర్ఘాః ఖర్వాః సరూపాశ్చ
సర్వే విధినా దృష్టాః సవత్సగోపా శ్చతుర్భుజా స్తేన. ౨౧౬
భూతసమత్వం నృహరేః సమో హి మశకేన నాగేన
లోకైః సమ స్త్రిభిర్వ్యే త్యుపనిషదా భాషితః సాక్షాత్.
ఆత్మా తావ దభోక్తా తథైవ సను వాసుదేవశ్చేత్
నానాకైతవయత్నైః పరరమణీభిః కథం రమతే. ౨౧౮
సుందరమభినవరూపం కృష్ణం దృష్ట్వా విమోహితా గోప్యః
త మభిలషంత్యో మనసా కామా ద్విరహవ్యథాం ప్రాపుః.
గచ్ఛన్త్య స్తిష్ఠన్త్యో గృహకృత్యపరాశ్చ భుంజానాః
కృష్ణం వినాన్యవిషయం సమక్ష మపి జాతు నావిందన్.
మస్పృహావిరహాభాగ్విన్యాస్స్వపతీన్దదృశు స్తరూన్నరాంశ్చపశూన్
హరి రయ మితి సుప్రీతాః సరభస మాలింగయాంచక్రుః.
కాపిచ కృష్ణాయంతీ కస్యాశ్చి త్పూతనాయన్త్యాః
అపిబ త్స్తన మితి సాక్షాద్వ్యాసో నారాయణః ప్రాహ.
తస్మాన్నిజనిజదయితాన్ కృష్ణాకారా న్వ్రజస్త్రియో వీక్ష్య
స్వపరనృపతిపత్నీనా మంతర్యామీ హరిః సాక్షాత్. ౨౨౩
పరమార్థతో విచారే గుడతన్మధురత్వ దృష్టాంతాత్
నశ్వరమపి నరదేహం పరమాత్మాకారతాం యాతి. ౨౨౪
కిం పున రనంతశక్తే ర్లీలావపు రీశ్వరస్యేహ
కర్మాణ్యలౌకికాని స్వమాయయా విదధతో నృహరేః.

మృద్భక్షణేన కుపితాం వికసితవదనాం స్వమాతరం వక్త్రే
విశ్వ మదర్శయ దఖిలం కింపున రథ విశ్వరూపోఽసౌ. ౧౨౬

ఆనుగ్రహిక ప్రకరణమ్

విషవిషమ స్తనయుగళం పాయయితుంపూతనా గృహంప్రాప్తా
తస్యాః పృథు భాగ్యాయా ఆసీ త్కృష్ణార్పణో దేహః. ౧౨౭
అనయ త్పృథుతరశకటం నిజశకటం వా కృతాపరాధ మపి
కంఠాశ్లేషవిశేషా దవధీ ద్బాల్యేఽసురం కృష్ణః. ౧౨౮
యమలార్జునౌ తరూ ఉన్మూల్యోలూఖలగతశ్చిరం ఛిన్నౌ
రింగన్నంగణభూమౌ స్వమూలయం ప్రాపయ న్మురారిః.
నిత్యం త్రిదశద్వేషీ యేనచ మృత్యో ర్వశీకృతః కేశీ
కాకః కోపి వరాకో బకోఽప్యశోకం గతో లోకమ్. ౧౩౦
గోగోపీగోపానాం నికర మహిం పీడయంత మతివేగాత్
అనఘ మఘాసుర మకరో త్పృథుతరముర గేశ్వరం భగవాన్.
పీత్వారణ్యహుతాశన మసహ్య తత్తేజసో హేతోః
దగ్ధా న్ముగ్ధా నఖిలా న్గోప గోపా న్కృపాసింధుః. ౧౩౧
పాతుం గోకులమాకుల మశనితటిద్వర్షణైః కృష్ణః
అసహాయ ఏకహస్తే గోవర్ధన ముద్దధారోచ్చైః. ౧౩౩
వాసోలోభాకలితం ధావద్రజకం శిలాతలే హత్వా
విస్మృత్య తదపరాధం వికుంఠవాసోఽర్పిత స్తస్మై. ౧౩౪
త్రిధావక్రశరీరా మతిలంబోష్ఠీం స్ఖలద్వపు ర్వచనాత్
నిశ్చందన పరితోషా త్కుబ్జా మృజ్వాననా మకరోత్.

నిహతః ప్రపాత హరిణా హరిచరణాగ్రేణ కువలయాపీడః
తుంగోన్మత్త మతంగః పతంగవద్దీపక స్యాగ్రే. ౨౩౮

యుద్ధమిషా త్సహ రంగే శ్రీరంగే నాంగసంగమం ప్రాప్య
ముష్టిక చాణూరాఖ్యౌ యయతు ర్నిః శ్రేయసం సపది.
దేహకృతా దపరాధా ద్వైకుంఠోత్కంఠితాన్తరాత్మానమ్
యదువరకులావతంసః కంసం విధ్వంసయామాస. ౨౩౯

హరిసందర్శనయోగా త్పృథురణతీర్థే నిమజ్జతే తస్మై
భగవా న్ను ప్రదదాద్యః సద్యశ్చైద్యాయ సాయుజ్యమ్.
మీనాదిభి రవతారై ర్నిహతాః సురవిద్విషో బహవః
నీతా స్తే నిజరూపం తత్ర చ మోక్షస్య కా వార్తా. ౨౪౦

యే యదునందననిహతా స్తే తు న భూయః పునర్భవం ప్రాపుః
తస్మా దవతారాణా మన్తర్యామీ ప్రవర్తకః కృష్ణః.
బ్రహ్మాండాని బహూని పంకజభవా న్ప్రత్యండమత్యద్భుతా
గ్గోపాన్వత్సయుతా నదర్శయ దజం విష్ణూ నశేషాంశ్చ యః
శంభు ర్యచ్చరణోదకం స్వశిరసా ధత్తే చ మూర్తిత్రయా
త్కృష్ణో వై పృథగ స్తి కోఽప్యవికృతః సచ్చిన్మయో నీలిమా

కృపాపాత్రం యస్య త్రిపురరిపు రంభోజవసతిః
సుతా జహ్నోః పూతా చరణనఖనిర్ణేజనజలమ్
ప్రదానం వా యస్య త్రిభువనపతిత్వం విభురపి
నిదానం సోఽస్మాకం జయతి [illegible]

మాయాహస్తేఽర్పయిత్వా భరణకృతికృతే
మోహమూలోద్భవం మాం
మాతః కృష్ణాభిధానే చిరసమయ ముదాసీన భావం గతాసి
కారుణ్యైకాధివాసే సకృదపి వదనం నేక్షసే త్వం మదీయమ్
తత్సర్వజ్ఞేన కర్తుం ప్రభవసి భవతీ కిం నుమూలస్య శాన్తిమ్.

ఉదాసీనః స్తబ్ధః సతత మగుణః సంగరహితో
భవాంస్తాతః కాతః పరమిహ భవే జ్జీవనగతిః
అకస్మా దస్మాకం యది న కురుతే స్నేహ మథ త
ద్వసస్వ స్త్వీయా స్త ర్విమలజఠరేఽస్మి న్పునరపి. ౨౪౫

లోకాధీశే త్వయీశే కిమితి భవభవావేదనా స్త్వాశ్రితానాం
సంకోచః పంకజానాం కిమిహ సముదితే మండలే చండరశ్మేః
భోగఃపూర్వార్జితానాంభవతిభువినృణాంకర్మణాంచేదవశ్యమ్
తన్మేదృష్టైర్హృపుష్టైర్ను దనుజసృష్టై రూర్జితం నిర్జితం తే.

నిత్యానంద సుధానిధే రధిగతః సన్నీలమేఘః సతా
మౌత్కంఠ్య ప్రబల ప్రభంజనభరై రాకర్షితో వర్షతి
విజ్ఞానామృతమద్భుతం నిజవచోధారాభి రారా దిదం
చేతశ్చాతకచేన్నవాంఛతిమృషాక్రాంతోఽసి సుప్తోఽసికిమ్.

చేతః చంచలతాం విహాయ పురతః సంధాయ కోటిద్వయం
తత్రైకత్ర నిధేహి సర్వవిషయా నన్యత్రచ శ్రీపతిమ్
విశ్రాంతిర్హితమప్యహో క్వనుతయోర్మధ్యే తదాలోచ్యతాం
యుక్త్యావానుభవేన యత్ర పరమానందశ్చ తత్సేవ్యతామ్.

పుత్రాః పౌత్రమథస్త్రియో ఽన్యయువతీ ర్విత్తాన్యథో
ఽన్యద్ధనం
భోజ్యాది ష్వపి తారతమ్యవశతో నాలం సముత్కంఠయా
నైతాదృ గ్యదునాయకే సముదితే చేత స్యనంతే విభౌ
సాంద్రానందసుధార్ణవే విహరతి స్వైరం యతో నిర్భయమ్

కామ్యోపాసనయార్థయం త్యనుదినం కించిత్ఫలం సేప్సితం.
కించిత్స్వర్గ మథాపవర్గ మపరై ర్యోగాది యజ్ఞాదిభిః
అస్మాకం యదునందనాంఘ్రియుగలధ్యానావధానార్థినాం
కింలోకేన దమేనకిం నృపతినా స్వర్గాపవర్గైశ్చ కిమ్. ౨౫౦

ఆశ్రితమాత్రం పురుషం స్వాభిముఖం కర్షతి శ్రీశః
లోహమపి చుంబకాశ్మా సంముఖమాత్రం జడం యద్వత్.

అయముత్తమోఽయ మధమో
జాత్యా రూపేణ సంపదా వయసా
శ్లాఘ్యోఽశ్లాఘ్యో వేత్థం
నవేత్తి భగవా ననుగ్రహావసరే. ౨౫౩

అంతస్థభావభోక్తా తతోఽన్తరాత్మా మహామేఘః
ఖదిర శ్చంపక ఇవవా ప్రవర్షణం కిం విచారయతి. ౨౫౩

యద్యపి సర్వత్ర సమ స్తథాపి నృహరి స్తథాప్యేతే
భక్తాః పరమానందే రమంతి సదయావలోకేన. ౨౫౪

సుతరా మనన్యశరణాః క్షీరాద్యాహార మంతరా యద్వత్
కేవలయా స్నేహదృశా కచ్ఛపతనయాః ప్రజీవన్తి.

యద్యపి గగనం శూన్యం తథాపి జలదామృతాంశురూపేణ
చాతకచకోరనామ్నో ర్దృఢభావా త్పూరయత్యాశామ్.
తద్వ ద్వ్రజతాం పుంసాం దృగ్వాఙ్మనసామగోచరోఽపి హరిః
కృపయా ఫలత్యకస్మాత్సత్యానందామృతేన విపులేన.

ఇతి శ్రీమత్పరమహంసపరివ్రాజకాచార్యస్య
శ్రీ గోవిందభగవత్పూజ్యపాదశిష్యస్య
శ్రీమచ్ఛంకరభగవతః కృతౌ
ప్రబోధ సుధాకరః
సమాప్తః

శ్రీ శ్రీ శ్రీ

'మ హి ళా మ ర్యా దా'

[శ్రీమతీ కాళ్లకూరి మహాలక్ష్మీసుందరాంబా విరచితా]

శ్లో॥ లీలాకృష్టజగజ్జాలే బాలే! బాలార్క భాసురే
అంబ తే పద మాలంబే ఫుల్లాంభోరుహలోచనే॥
జ్ఞానాంబాలతికాలంబం సచ్చిదానందకల్పకం
మామకం దేశికం వందే సందేహధ్వాన్తభాస్కరం॥ ౨
నఖచంద్రాత్రిపో యస్యా స్తాపత్రియనివారకః
పారణా దృక్చకోరాణాం హేమాంబా మే పరాంబికా. ౩
పితా సుందరరామార్యో మాతా శేషాంబికా సతీ
వల్లభ శ్శేషయామాత్య శ్చానుగృహ్ణంతు మాం సదా.
మర్యాదా ప్రోచ్యతే స్త్రీణాం మాయామోహితచేతసాం
మహాలక్ష్మ్యా మయా సద్యః ప్రబోధాయ యథావిధి. ౫
కర్మభూమౌ కులస్త్రీణాం పతి రేకో విధీయతే
అసిధారావ్రతం తాసాం పాతివ్రత్యం సుదుర్లభం. ౬
చ్యుతి ర్భంగో న సంస్కారో లోపః పాపస్యకారణమ్
ప్రజ్ఞావాదాన్ ప్రభాషంతే పండితాః కలివంచితాః. ౭
మర్యాదాహేతవో నార్యః భారతే ధర్మసేతవః
కులసంరక్షకా నూనం కాంతసంతానశిక్షకాః. ౮
ద్వైతం యద్బాహ్యదృష్ట్యా తదద్వైతం పరమార్థతః
ద్వంద్వం యద్బాహ్యదృష్ట్యా తదద్వైతం మిథునంపరమ్.
శ్రీధరో వాక్పతి స్సోమ శ్చాంగీకృతనిజాంగనాః
ద్వైతేఽద్వైతం స్థాపయంతో వ్యవస్థాం దర్శయంత్యహో.

అబలా రమణీ యోషా నారీవై సహధర్మిణీ
పత్నీ పతివ్రతా సాధ్వీ పురంధ్రీచ సతీక్రమాత్. ౧౧
అభిధానా న్యంగనానాం కులస్త్రీణాం విశేషతః
చింతయే ద్దశ చైతాని కలిదోషప్రశాంతయే. ౧౨
సులభాద్యాస్తుయోగిన్యో నిస్త్రైగుణ్యపథి స్థితాః
న తాసాం సాహసం గ్రాహ్యం యావతేన కదాచన. ౧౩
సభ్యా వసంతసేనాద్యా వారముఖ్యా యథా పురా
అసత్పరిగ్రహా న్నింద్యా రూపాజీవాస్తు సర్వథా. ౧౪
సామాన్యా కల్పితా ధాత్రా పురంధ్రీరక్షణాయవై
అన్యథా జారజన్మానః పాతయేయుః కులా న్యహో. ౧౫
పుంశ్చల్యః కులటాశ్చైవ బంధక్యశ్చ తథాపరాః
నింద్యా స్తా స్సర్వదేశేషు పుణ్యభూమౌ విశేషతః. ౧౬
విధవా సధవా వా స్యా దసతీ నిందితా సదా
అధవా ప్యసతీ జాతిఘాతుకీ వీతధర్మిణీ. ౧౭
శ్రమణీ యోగినీ బ్రహ్మచారిణీ విధవా కలౌ
చారిత్రైవ సంపూజ్యా నాఽకారేణ కదాచన. ౧౮
అన్యథా దర్శయంత్యోఽపి కదాచిత్తేఽనఘా యథా
విదేహస్య సభాయాం వై దుర్లభా సులభా పురా. ౧౯
ద్రౌపదీ దమయంత్యాద్యా స్సైరంధ్రీవ్రత మాపది
చక్రిరే శీలరక్షార్థం తదద్య ననివార్యతే. ౨౦

వ్యా ఖ్యా న పీ ఠి కా

[కవితిలక కాంచనపల్లి కనకాంబా విరచితము]

ఈ గ్రంథము కీర్తిశేషురాలైన కాళ్ళకూరి మహా లక్ష్మీసుందరమ్మచే రచింపఁబడియె. తాను బ్రతికి బట్టగట్టి పెద్దదయి, పెద్దలగ్రంథములను వివరించుటయే గాక తాను స్వతంత్రరచన లెన్నియో సలిపి ధర్మస్థాపన చేయునని నేను, నాప్తులు, శ్రీ తిరుమల శ్రీనివాస త్రిలింగపీఠస్థులు, నాసపడు చుండఁగా నింతలో నంతయు ముగియుటయు నామె రచించి విడిచిపోయిన గ్రంథములను బరిశీలించి మేము ప్రచురింపవలసి వచ్చుటయు విపరీతమైనను జేయక తప్పినదికాదు. ఇది నూరు శ్లోకములు గల చిన్నిపొత్తము. మా గురు సంప్రదాయమున బోధపొందినది యగుటచే మహాలక్ష్మీసుందరమ్మ హృదయము మే మెఱిఁగి ప్రకటించుచున్నాము.

'మర్యాదా ప్రోచ్యతే స్త్రీణామ్' అని శ్లోకనిబద్ధ మైనది. మహిళా- 'మహ్యతఇతి' మహిళా (మహ పూజాయాం) పూజింప బడును. పూజింపఁబడు మహిళారత్నము లేమర్యాదలో నిలిచిరో యట్టి మర్యాద తెలుపుచున్నానని యర్థము. స్త్రీ - స్త్యాయతి సంఘాతోభవ త్యస్యాం గర్భః ఇతి స్త్రీ - గర్భమును ధరించువారు స్త్రీలు. వీరివలన సంతానము వృద్ధినొంది కులము నిలుచును. అట్టివారు స్వధర్మనిరత లగుదురేని 'యాం త్యేవం గృహిణీపదం యువతయో వామాః కులస్యాధయః' కాళిదాసు శాకుంతలమున గృహిణీధర్మము లిట్టు లుపదేశించెను. ఇట్టి

వారు గృహిణులు, కులపాలికలు. వంకరనడక గలిగి వన్నె వన్నెలుగాఁ గనఁబడువారు కులమునకు మనోవ్యాధి కలిగించు వా రగుటచే గర్భధారణము సేయువారికిఁ, జేయఁదలఁచిన వారికి మర్యాద లవసరము. సంతాననిరోధ మొక సిద్ధిగా సాధించువారు ప్రత్యక్షమగు శరీరసుఖమే కాంక్షించువారు, మర్యాదలఁ బాటింపరు. కులమర్యాదల నవలంబింపఁ దలఁచిన సాధ్వీమణులకై యీ గ్రంథ ముద్దేశింపఁబడినది.

'లీలాకౢప్త జగజ్జాలే' యను శ్లోకము మొదలు నాలుగు శ్లోకములవఱకు దేవగురుపూజ్య పూజాభివందనమ్ము లాచరించి శ్రీ॥ మ॥ ల॥ సుందరమ్మ 'మహిళామర్యాద' యను గ్రంథ మారంభించు చున్నది. 'మాయామోహిత చేతసాం' మాయ చేత నేమిచేయవలయునో చేయరాదో తెలియని చిత్తముగల స్త్రీలకొఱకు శాస్త్రాభిప్రాయ మనుసరించి గురువుల యంత రంగమును ననుసరించి ప్రకృష్టమగు బోధము కలుగుటకు నేను గట్టిగాఁ జెప్పుచున్నానని భావము.

'కర్మభూమి' ఆర్యావర్తము - భరతఖండము, ఇందు కులస్త్రీల కొక్కఁడే పతి జన్మమునకు నిర్ణయింపఁబడినవాఁడు. అనితరసాధ్యమైన పాతివ్రత్యము అసిధారావ్రతమువంటిది. కత్తులనడుమ నడక. నడకలో నేమాత్రము వక్రమైనను, గత్తి తాకునఁ గండలు తెగును. భరతఖండమునఁ బతివ్రతలు జగ ద్విఖ్యాతలు. 'తాపసుల కించుకేనియుఁ దగ్గని' ప్రభావము కలవారు.

మర్యాదనుండి తొలఁగిపోవుట యున్నతమగు పురంధ్రి

రత్నధర్మమునుండి చ్యుతిః- జారిపోవుట భంగమేకాని- యది సంస్కార మనిపించుకొనదు. భంగము అంగవైకల్య హేతువు. నిజ మిట్లుండగా నట్టిపాటు సంస్కారమని, యలంకారమని, కొందఱు కలిపురుషుని చేత వంచింపఁబడి మోసపోయి విమర్శ కోలు పోయిన వారు- పండితులుచేయు వాదముల వంటి వాదములు- చేయుదురు. 'ప్రజ్ఞావాదము' లనునది పరిహాసోక్తి. గీతా చార్యుఁడు నీ శబ్దమును నర్జునునిపట్ల వాడినాఁడు. తెలియని విషయము- తెలిసినవారివలె మాటలాడు వారు- తాము మోసపోయి యన్యులను మోసగింతురు.

భరతఖండమందు స్త్రీలు మర్యాదకు హేతుభూతలు. తాము మర్యాదలలో నిలిచి యితరులను మర్యాదలలో నిలిపెదరు. భాగవతమందును "విభుఁడు పతితుఁడైన వెలఁది పాతివ్రత్య మహిమఁ బుణ్యు జేసి మనుపవలయు" నని యున్నది. కులమును రక్షించువారు స్త్రీలే. కులసంప్రదాయములు స్త్రీలే రక్షింతురు.

'కాంతసంతానశిక్షకాః' కాంతులకును, దమసంతానమైన మగబిడ్డలకును, నాడుబిడ్డలకును, గూడ ధర్మమును విద్దువారు. ధర్మబోధకములైన కావ్యములు కాంతాసమ్మితము లందురు. పతివ్రతలగు కాంతలు తమతమపతులకు వేడుకకలిగించి చల్లఁగా ధర్మ ముపదేశించి యలవరతు రనుట.

బాహ్యదృష్టికి ద్వైతముగాఁ దోఁచునది పరమార్థమున నద్వైతమే! బాహ్యదృష్టికి మిథునముగాఁ గనఁబడు జంట పరమార్థదృష్టిలో నద్వైతమే. ఒక్కటియే 'అద్వైతం సుఖ

దుఃఖయోః' అను పద్యమున భవభూతియు దీనిని సూచించెను. «ఇద్దఱ నొక్కటి సేయుట' యని పామర వ్యవహారమునందును కుటుంబినులలోఁ గలదు.

శ్రీధరుఁడు-లక్ష్మిని ధరించువాడు విష్ణువు; వాక్పతి-సరస్వతీభర్త - బ్రహ్మ; సోమః - ఉమాదేవితోఁ గూడిన వాఁడు - మహేశుఁడు ; వీరు వీరి భార్యలను ఱొమ్మున నొక్కరు, వదనమం దొకరు, నర్థాంగమున నొకరు, ధరించి «అంగీకృత నిజాంగనాః' అంగములుగాఁ జేయఁబడిన స్వకీయమైన యంగనలు కలవారు. అనగాఁ దమభార్యలను, దమలోనే చేర్చుకొని యభేదముగా నద్వైతమును ననుభవించు త్రిమూర్తులు తమయొక్క యుపమానముచే స్త్రీపురుషవ్యవస్థ లెట్లుండవలయునో లోకమునకుఁ జూపుచున్నారనుట. అనగా లక్ష్మీనారాయణాదులవలె నైక్యమును, అనగా మానసిక వ్యాపారములం దభేదముగా దంపతులు మెలఁగవలయు ననుట. అబలా-కొంచెము బలముకలది. 'అల్పం బల మస్యాః అబలా' ఇయ్యబల యంగన యగుటచే-మేలయిన-అందమైన యవయవములు కలదియగుటచే, రమణి- నాథుని రంజింపజేయు సామగ్రి కలదియై, యోష యగుచున్నది. యౌతి పుంసా యోషా-పురుషునితో గూడుచున్నది. కావున నారి యనంబడును. నృణాతి-నయతి- స్వవశం పురుషమితి నారీ, నారి- యనఁగాఁ బురుషుని వశముఁ జేసికొనునది. అట్లు స్వవశమైన పురుషునితో సహ ధర్మచారిణి యగుచున్నది.

«పత్యా- భర్త్రా సహ ధర్మదానయజ్ఞాది రస్యా' ఇతి.

దానయజ్ఞాది ధర్మములు కలిగినది. సహధర్మచారిణియగుట క్రమముగాఁ 'పత్ని' యగుచున్నది. 'పత్యు ర్నయో యజ్ఞసంయోగ సంపద్యతే' పత్ని తనతోఁగూడినపుడే యజ్ఞము చేయు నధికారము కలవాఁ డగుచున్నాఁడు. యజమానుఁడు భార్యలేక యజ్ఞమును జేయఁజాలఁడు. యజ్ఞాదులందుఁ దోడు పడని యాఁడుది పత్నియనఁబడదు. యజ్ఞమునందుఁ దపము నందు భర్తకుఁ దోడుపడినదియే పతివ్రత యగుచున్నది. కావు ననే 'వసిష్ఠస్య తపోమయం జ్యోతి' యని పేరుపొందినది అరుం ధతి. పతిసేవైవ వ్రతం యస్యా స్సా- పతివ్రతా- పతిసేవయే వ్రతముగాఁగలది పతివ్రత, లేక పత్యుః వ్రతం యస్యా స్సా పతి వ్రతా. పతి కేది వ్రతమో తనకు నదియే వ్రతముగాఁగలది పతివ్రత యందురు.

భాగవతమందును 'నాథుఁ డే పద్ధతి నడచు నాపద్ధతి నడచి తద్బంధుల నడపవలయు' అనికలదు. అట్టి పతివ్రత సాధ్వియగు. 'సాధుగుణయోగా త్సాధ్వీ' మంచిగుణములు కలది. సుగుణ సంపద గల ముత్తైదువ పురంధ్రి కాఁదగియుండును. పురం గృహం ధరతీతి-పురంధ్రీ- గృహము ధరించునది అనఁగాఁ బుత్రభృత్యాది కుటుంబమును బోషించునది కుటుంబిని. ఇట్టి కుటుంబిని సతి యనబడును 'దర్శనా దేవ పాపం స్యతీతి సతీ' దర్శ నముచేత జనులపాపమును బోఁగొట్టు మహనీయురాలు 'సతీ' యని పిలువఁబడును.

అబలా మొదలగు పదిపేళ్ళు నంగనల కేర్పడినవి. వాని యర్థమును యథాక్రమముగా విచారించి మననముచేసిన, కలి

కాలమందు ముగ్ధలకు దోషములన్నియుఁ దొలఁగి పవిత్రు లయ్యెద రని యాశయము.

సప్తర్షులు పార్వతీదేవిని జూడవచ్చినపుడు 'న ధర్మ వృద్ధేషు వయ స్సమీక్ష్యతే' ధర్మముచేతఁ బెద్దతనము కలిగిన వారియందు వయసు (గణింపరాదు) చూడరాదు. 'గుణాః పూజాస్థానం గుణిషు నచ లింగం నచవయః' గుణములేపూజింప దగినవిగాని వయస్సును స్త్రీపురుషభేదమును చూడరాదని భవభూతి యనినాఁడు.

'బాలాదపి సుభాషితమ్' అని యందురుకదా! బాలికా దపి సుభాషిత మ్మన్నట్లు లీచిట్టితల్లి యశఃకాయము ధరించియు నీచిన్ని శ్లోకములతోఁ బలుకు పరమధర్మములు శిష్టసమ్మతములై యాచంద్రతారార్కము నిలుచుగాత.

వర్ణాశ్రమాచారముల కతీతమైన నిస్త్రైగుణ్య మగు విహంగమార్గమున సంచరించు సులభ, వెంగమ మొదలగు యోగినులు కొంద ఱుందురు. యువతిసమూహ మా ధీరు రాండ్రను దమతోఁ గలుపుకొని వారల ననుకరింపరాదు. పెద్దల వచనములే ప్రమాణముగాని వారి సాహసము లనుక రింపరానివి" యని యార్యులు పల్కెదరు.

చారుదత్తుని ప్రేమించిన వసంతసేన వారముఖ్య యగుటచే మన్నింపఁదగినది. అసత్పురుషులను ద్రవ్యమునకై పరిగ్రహించు రూపాజీవలు-రొక్కమునకై రూప మమ్ముకొని జీవించువారలు-నింద్య లగుదురేకాని పూజ్యలు కాఁజాలరు.

కుటుంబినుల మానరక్షణకై బ్రహ్మదేవునిచే సామాన్య (వేశ్య) నిర్మింపఁబడినది. లేకున్నయెడల నీతిమాలిన దుండగీండ్రు సత్కులములను బడఁగొట్టి ధర్మవినాశన మొనరింతురు.

వ్యభిచరించు స్త్రీలలో నెట్టి భేదము లున్నను వారి నందఱ నన్ని దేశములలో నిందింతురు. ఈ కర్మభూమియందు విశేషముగా జారిణి నిందఁబొందుచున్నది.

భర్తను గోలుపోయినది (విధవ) గాని, భర్తతోఁ గాపురము చేయునది (సధవ) గాని యసచ్చరితురా లయ్యేనేని నిందింపఁదగినదియే. పెండ్లియె కాని దసచ్చరితురాలయ్యేనేని (అధవ) సంఘము నంతను నాశనముఁ జేయజాలియుండును.

శ్రమణి, యోగిని, సన్న్యాసిని మొదలగువారు కలియుగమున సచ్చరిత్రవలనఁ బూజింపదగియుందురు గాని ఆకారమును బట్టి పూజింపఁదగియుండరు.

ఒకప్పుడు కొందఱు మహనీయురాండ్రు పై వేసములచే నన్యథా కానబడినను వారి మానసము చరిత్ర స్వచ్ఛమైనదై యుండు. సులభ జనకునిసభలో శృంగారభావమును బ్రకటించియు నదియంతయు జనకుని బరీక్షించుట కొనరించినట్లు స్పష్టపడుటచే నాయమ్మ పవిత్రభావము మునిగీయమాన మైనది.

ఆపత్కాలములయందు ద్రౌపది, దమయంతి మొదలగు సాధ్వీమణులు పరగృహములయం దుండవలసిన వారలయ్యు వారి శీలములను వారు గాపాడుకొన్నారు. ఆడుదానికిఁ దన శీలమె తనకుఁ గవచము.

ఈ "మహిళా మర్యాదా" యను స్త్రీధర్మ శాస్త్ర గ్రంథము సుందరాంబా ప్రణీతమైనది నూరు శ్లోకములుగలది మాత్రమే మామె చిత్తులలోనుండి లభించినది. ఆయువే యుండిన నింకెంతగా రచించియుండునో! ఇది ప్రత్యేక గ్రంథముగా వ్యాఖ్యతోడ ప్రచురింపఁబడును.

— క॥ కం॥ క॥

శ్రీ త్రిలింగపీఠ ప్రస్తావః

కాళ్ళకూరి మహాలక్ష్మీసుందరాంబా విరచితః

అమృతానంద నాథేన స్థాపితం పీఠ ముత్తమమ్
విజయాఖ్యే పురే రమ్యే సదా విజయతేతరామ్. ౧

ఆర్యవిజ్ఞాన బీజానాం రక్షార్థం బద్ధకంకణాః
శిష్టానా మపశిష్టానాం యతంతే యత్ర సాధవః. ౨

వాగ్దేవీ రమతే యత్ర లీలామానుషవిగ్రహా
విద్వద్భిః పూజితా సద్భి ర్క్షేమాంబారూపధారిణీ. ౩

సువర్ణ పుష్పగ్రథనే ప్రవీణామ్
శ్రీ జీవయాత్రాదిక కావ్యకర్త్రీమ్
దిగంత విశ్రాంత యశోవిశాలామ్
తాం నౌమి వాణీం మమ మంత్రమూర్తిమ్. ౪

కారుణ్యపూర్ణాం మృదువాక్ప్రవీణామ్
త్రిలింగపీఠార్చిత పాదపద్మామ్
శ్రీసచ్చిదానంద గురుస్వరూపామ్
నమామి దేవీం త్రిపురాం హృదిస్థామ్. ౫

గురుం త్రిమూర్త్యాత్మక మప్రమేయమ్
మనుస్వరూపం బుధలోకపూజ్యమ్
విశాలనేత్రం కరుణాసముద్రమ్
నమామి పాపౌఘవిముక్తిహేతుమ్. ౬

విదుషా మర్చనే సక్తాన్ గురుపాదార్చనే రతాన్
భక్తచిత్తారవిందానాం మిత్రభూతా న్నమామ్యహమ్. ౭

కృష్ణవేణీతటే పూతే స్వర్ణదుర్గా పదాంతికే
మహావిద్యాఖ్యపీఠోఽయం త్రిలింగేషు ప్రవర్ధతామ్. ౮

[అమృతానందనాథ జయంతీ 1940.]

శ్రీ. శే. మాడభూషి చూడమాంబా ప్రశస్తిః

(శ్రీమతి కాళ్ళకూరి మహాలక్ష్మీసుందరాంబా విరచితా

యోషాచూడామణి ర్మాడభూషీయా వైష్ణవీసతీ
శేషాంబాయా స్సఖీ హిందుసుందరీఖ్యాతవర్తనా॥ ౧

విద్యావతీ సుజనగేయవిశుద్ధశీలా
దీక్షావతీ గురుపదాంబుజ పూతఫాలా
శ్రద్ధావతీ శ్రితజనేష్టవిధానలోలా
చూడాంబికా పరమభాగవతీ నిగూఢా॥ ౨

భీమాకారా హృదయసదనాక్రాంత మాకాంతకాంతా
రాద్రీమూర్తిః పరహితపరా సాత్త్వికీ లోకమాతా
కాళీలీలా జలజనయనస్తోత్రసంపూరితాస్యా
చూడారత్నం సకలగణితం కాకినాడేందిరాయాః॥

అష్టాక్షరీజపపరా పరమార్థసారా
హేమాంబికాచరణపంకజచంచరీకా
భక్తిప్రపత్తి పరిభావిత సాత్త్వికాత్మా
వ్రీడావతీ కులమణిః ఖలు చూడమాంబా॥ ౪

పరోపకారాయ పరాపవాదం
వపుర్వహంతీ గురుకార్యసిద్ధ్యై
కృతీసతీ స్వాత్మపదం ప్రపేదే
నిమిత్తజన్మా ఖలు చూడమాంబా॥ ౫

శ్లోక తాత్పర్య సంగ్రహము

1. యోషాచూడామణి ఆంధ్రదేశమున బ్రాహ్మణ కులమున వైష్ణవశ్రేష్ఠులగు మాడభూషి వారి కోడలు, బాలాంత్రపు శేషమాంబగారి చెలికత్తె. హిందూసుందరి పత్రికాధిపు రాలుగాఁ బ్రసిద్ధికెక్కిన చూడమాంబగారు యోషాచూడా మణి యని చెప్పఁదగిన వర్తన కలిగిన మహనీయురాలు.

2. విద్యావతి విద్యావంతురాలు, సజ్జనులచేఁ గీర్తింపఁ దగిన పరిశుద్ధమైన శీలముగలది, కార్యదీక్షగలది, గురుపాద పద్మములకు మ్రొక్కుటచేఁ బవిత్రముగాఁ జేయఁబడిన ఫాల భాగము గలది. ఈ చూడమాంబగా రాడంబరములేని యంత రంగ భక్తురాలు.

3. భీమాకారా-భయంకరమైన యాకారము గలదైనను హృదయమందు శ్రీకాంతుఁడు నిండియుండుటచే, కాంతా మనోహరమైనది. రౌద్రీమూర్తిః- రుద్ర సంబంధమైన కోప ముతో నున్నట్లు కనఁబడు మూర్తి గలదైనను పరులకు హిత మొనర్చుటయందు సాత్త్వికభావముఁ దాల్చి యెల్లరకుఁ (లోక మాత-లక్ష్మి) దల్లివంటిది. కాళీలీలా - నల్లనిరూపము గల దైనను జలజనయన స్తోత్రముతోఁ బూరితమైన ముఖము గలది. అనగా విష్ణుస్తోత్రము చేయునది. కాకినాడ పురలక్ష్మి కీ యమ చూడారత్న మని యెంచఁదగినది. ఇందు శివకేశవ సామరస్యము శబ్దసారస్యమును బట్టి యూహింపఁ దగినది. కేవల విష్ణుపరాయణ మగు వంశమునఁ బుట్టియు శివకేశవ

భేదము, వైష్ణవ స్మార్తభేదము, పీస మెఱుంగకుండఁ గడపు కొన్న ధన్యురాలు.

4 అష్టాక్షరీ జపపరా- హేమాంబికా చరణపంకజ చంచరీకా, హేమాంబికా- విద్వాన్ కవితిలక కాంచనపల్లి కనకాంబగారివలన మంత్రదీక్ష వహించినది.

5 పరోపకారము కొఱకుఁ బరాపవాదముల పాలయి నదేగాని స్వవిషయమున నెట్టి యపవాద మెఱుఁగనిదియనుట. గురుకార్యముల కొఱకు, గొప్పకార్యముల కొరకు శరీరమును ధరించినది. అనగా బ్రదికి నన్నినాళ్ళు పెద్దల ననుసరించుట యందు నాశ్రితుల కుపకరించుట యందు కాలముఁగడపిన దనుట.

---

* ఈ చూడమ్మగారి వృత్తాంతము మ. రా. రా. కాళ్లకూరి శేషయ్య పంతులుగారి యుపోద్ఘాతములోఁ జూడదగును. ఈ సాధ్వి శ్రీ॥ శ్రీ॥ సుందరమ్మగారిని తల్లివలెఁ బెంచినది. "హిందూసుందరి" పత్రికా ప్రచార మునకుఁ దోడుపడినది.

FLOWER GARLAND

(From the Telugu Flower Garland of
Kavitilaka K. Kanakamba Garu)

BY THE LATE

Mrs. K. Maha Laxmi Sundaramma, M. A., L. T.

THE HOT WESTERN GALE

Lo ! the gale of the West is laden with dust.
Even the eyes of the wise cannot see the ways.

At every step there is a false step,
With his back to the East and face to the West,
The pilgrim advancing against the wind
Cannot catch the voices behind.

The heart is dried and the face is fried,
Dragging along the weary way,
Sin or merit he spends the day.
Not a drop the tongue to wet
Not a tree the head to protect.

THE TREE

The Tree stands bare :
The leaves are rare
Worms unseen eat the roots,
Shrivelled up are the off-shoots
Fruit unripe the monkeys pluck
Tanks and wells the Sun rays suck
The trunk is swinging
The whirlwind ringing
Here and there is blossoming
A flower with sweet aroma quickening
Pilgrim ! take the perfume,
To all quarters, to every home.

Reprint from "Amrita Sandesh" Nov. 1938

"Stree Ratnam"

OR

GEM AMONGST WOMEN

BY

Sreemati M. INDIRA-SUNDARI-DEVI

ALIAS

[The late Sreemati Mahalakshmi Sundaramma Garu,
M. A., (Double) L. T.]

All married women in India, are expected to be "Pativratas". A "Pativrata" is one who loves and adores her husband unconditionally; and such a woman is regarded as a gem amongst women.

Such women are rare even as gems. Baser stones are abundant and baser metals too. The duties of a wife as laid down in the ancient works are summarised herein to show the degree of cultural refinement and moral development of our ancestors.

OUR HOME

The human body is the abode of God. More so the Home. The Home is the repository for the "Holy Sacrificial Fire" and the Domestic Gods.

The lady of the house should see that her home is well kept and well smeared, three times in the day.

The floor should be decorated with rice flour drawings (Rangavalli).

The decorated Home attracts the husband towards it in preference to other places of interest and becomes for him the "Sweet Home." Formerly there was the fear of the Grihastha (householder) running away from the home out of Vairagyam or spirit of renunciation in search of God. A decorated home

riveted even wise men to Grihasthasrama (Married life). Nowadays gentlemen who feel reluctant to remain at home and seek rest, recreation, refreshment and refrigerants elsewhere, can be fixed to their homes if the mistress of the house can make her home pleasant and decent.

THE HOUSE-WIFE AS MISTRESS OF THE HOME

A Sati who has an unconditional devotion for her Lord regards all that are near and dear to him with respect and consideration according to their deserts. The family priest, the husband's father, mother, sister, the son-in-law of the family, the male and female servants of the home deserve due regard.

It is said that "consultation is a pre-condition to co-operation." The prudent housewife manages the house and commands the respect of all by consulting the deserving persons about the details of the family affairs.

A kind word or a little act of goodness wins the hearts of people. Hot temper and harsh expression will undo good deeds. Good manners and affable nature are the essential accomplishments of a happy house-wife.

THE PLEASURE GARDEN

The gardening in the house compound should be conducted under the direct supervision of the house-wife—greens, vegetables, ginger, sugar cane, mustard flower plant and creepers of various sorts—fit for decoration of person and home and for the worship of the Gods—should be reared in an artistic manner in the house garden.

A small pond or a big well must be surrounded by bowers, and stone seats on the banks. The pond

itself can be made beautiful by growing lotuses and aquatic plants, and various kinds of fish and swans.

The modern housing conditions and the high rents in the cities and the over-crowding of the rich and poor alike will not give much room for private gardening in houses. Where there are facilities, the prudent housewife, can make her pretty garden beautiful, as well as useful.

UNDESIRABLE ASSOCIATES OF THE HOUSEWIFE.

A respectable housewife should not make intimate acquaintance with, and give long interviews to, washer women, midwives, female mendicants, palmists, sooth sayers, hardened prostitutes, Women druggists dealing in drugs for effecting criminal abortions, and for winning the affections of the husband.

Modern conditions add a few more to the list. The advocates of free love and divorce ; the leaders of the womens' movement who preach that women have an interest and purpose of their own without having any thing to do with men the " single woman who wants to remain single shirking the responsibility of family life and the sterile woman who practises and popularises the methods of remaining sterile avoiding responsibilities of holy motherhood, deserve to be shunned by those housewives who desire to lead a happy and peaceful life with their husbands.

Long association with undesirable persons even for the fun of it will create a jarring note in the harmony of a happy home life.

HOUSE-WIFE AS HOSTESS

On hearing the voice of her husband the house wife rushes to the threshold to receive him with sweet

looks and sweet words. She herself—without deputing her servant-maids for it—washes the feet of her husband, receives with respect whatever he brings home and awaits his orders.

She attends upon him at the time of his dinner She serves him according to his taste. She carefully studies his dietics so that she can advise her cooks about the things to be made and those to be avoided from the point of his health and taste. Neglect in attending to the details of the husband's bath, sleep and food is fraught with serious consequences in the long run. The tendency of the modern housewife to evade this item is not prudent.

The housewife should never approach her husband (sitting alone) without decently dressing and decorating herself. She should never keep herself untidy for, seeing her in that condition her husband may get disgusted with her and avoid her.

THE HOUSEWIFE AS ADVISER

The effective, soft, persuasive, and entreating but none the less effective advice of a loving wife is taken as the ideal form of teaching by poets and philosophers. The master poets have done their very best to make the nearest approaches to the housewife's affectionate teachings in their works of art (kavyas).

When the husband is spending his money, much beyond his means and when he is lavishing his wealth upon undesirable persons and causes; the housewife should advise him mildly in private. She should not put him to shame when he is in the company of his friends and relations.

A good housewife's advise is considered by all wise men to be more potent than the mandate of the Vedas or the monotonous mutterings of the Puranas.

—Reprint from 'Amrit Sandesh', July 1939.

శ్రీమతి కాళ్ళకూరి మహాలక్ష్మి
సుందరాంబ నిర్యాణ సమయమున

[శ్రీమతి విద్వత్కవితిలక కాంచనపల్లి కనకాంబగారి, సంతాపము]

గీ॥ నీ ప్రమాణబుద్ధి నీ త్రికరణశుద్ధి
నీదు శక్తి యుక్తి నీ మృదూక్తి
నీ విరక్తి రక్తి నీపతిభక్తియు
స్త్రీలలామములకు మేలుబంతి. ౧

క॥ మిన్నేటిమన్ను వెన్నయు
వెన్నెల తెలివియును గళలు విన్నాణముగా
నన్నలువ కలిపి సుందరి
ని న్నిర్మాణమ్మొనర్చె నిజధీగరిమన్. ౨

చ॥ ఇరువదియైదు వర్షములకే శతమానము నిండె నీకు సుం
దరి వరలక్ష్మి శారద, ముదంబునఁ గొల్వఁగఁ జెన్ను మీరు శాం
కరిఁ బురుడించుచున్, సిరియు జ్ఞానము శక్తియుఁ గల్గి వెల్గుచున్
హరహర! మండియారితిగదా జగమంతయు మున్గఁ జీఁకటిన్. 3

మ॥ కలిలో నాలవపాలు ధర్మమని వక్కాణింత్రు నీ పాలిటన్
వెలయున్ ధర్మము నాల్గుపాళ్ళనుచు విద్వేషించి నీయాయువున్
గలియే మ్రింగెను పంకజాతములు కందన్ బోవునే యెందునేఁ
దొలిజామె జలజాప్తుఁ డాకసమునందున్ ముందు వెల్గన్ దగన్.

ఉ॥ అంతరమందు బాలను నిరంతరమున్ భజియించువారు బా
లాంతరులై త్రిలింగ వసుధామరులందుఁ బ్రసిద్ధి కెక్కినా
రెంతయు సుందరాంబ జనియించెను వారలలోన స్వాంత మ
త్యంతము శ్రీసదాశివపదంబుల మోదమునొంద విందుగన్.

కాళ్లకూరి మహాలక్ష్మీసుందరాంబా నిర్యాణమ్
శ్రీ తిరుమల శ్రీనివాస త్రిలింగమహావిద్యాపీఠ సంతాపః
అధిపతి, వైద్యరాజ, పండితరాజ, దంటు సుబ్బావధానినా ప్రకటితః

అంతరంగం శ్రియోరంగ మిందిరామందిరం ముఖమ్
సర్వాంగం మంగళం యస్యా బాలాత్రిపురసుందరీ. ౧

శ్రీ బాలాత్రిపురసుందరి యొక్క యాకారమగు నీ యమకు నంతరంగము సరస్వతీ దేవికి నాట్యస్థానము (రంగము) ముఖము లక్ష్మికి స్థానము, సర్వాంగము మంగళమే, సర్వ మంగళ పార్వతి యనుట—

బాలాంతరకులోద్భూతా బాలా మంత్రస్వరూపిణీ
నందినీ సుందరార్యస్య శేషభూషణభూషణా. ౨

బాలాంతరపు సుందరరామయ్యగారిపుత్రిక సంత తము బాలామంత్రజప మొనర్చుటచే బాలామంత్రస్వరూప మనవచ్చును. శేషభూషణుఁడైన శివునకుఁ దాను శివసాయుజ్య మొందుటచే భూషణమైనది. అనగాఁ దదర్ధాంగి యగు శక్తిలో లీనమైన దని సూచన—

శేషామాత్యద్వితీయా యా చాఽద్వితీయా సతీజనే
శేషాంబాచిత్తసంతోషా శేషాఽశేషదివౌకసామ్. 3

కాళ్లకూరి శేషయ్యపంతులుగారిభార్య, సతీజనములో సాటిలేనిది. సతియనగా దర్శనముచేతనే పాపమును బోఁగొట్టు నది. శేషమ్మగారికిఁ దా బ్రతికినన్నాళ్ళు సంతోషము కలుగఁజేసినది. నేఁడు కీర్తిచేతనే. అశేషమైన దేవతలయొక్క శేషా - ప్రసాద స్వరూపము - అనగా సమస్తదేవతల ప్రసాద స్వరూపురాలై యవతరించిన దని యభిప్రాయము.

ప్రత్యక్షం లలితారూపం సంప్రాప్త మవనీతలే
స్త్రైణధర్మ ప్రచారార్థం పాతివ్రత్యపురస్సరమ్. ౭

పాతివ్రత్యము మొదటిదిగా సమస్తధర్మములు స్త్రీల కాచరించి చూపుటకు లలితా మహాదేవియే యీ తనువు నెత్తినదనుట.

విఖ్యాతా సా మహాలక్ష్మీ సుం[1]దరీ సుందరీమణిః
హేమాం[2]గీ హేమ[3]వాక్చేష్టా హేమాం[4]బానయనోత్సవా

1 స్త్రీరత్నము 2, 3, బంగారమువంటి చాయ, వాక్కు చేష్టలు బంగారమువంటివి, ప్రశస్తమైనవి. 4 హేమాంబా కాంచనపల్లి కనకాంబగారికి నయనోత్సవమైనది అని శ్రీమహాలక్ష్మీ సుందరాంబ విఖ్యాతియైనది.

పత్యౌ భక్తిశ్శ్రుతౌరక్తి రాసక్తి ర్గురుసూక్తిషు
విరక్తి రింద్రియార్థేషు మహాలక్ష్మ్యా మహాగుణాః. ౮

పతియందు భక్తి, వేదమందు రక్తి, గురుబోధములందాసక్తి, దృశ్యప్రపంచమైన యింద్రియార్థములయందు విరక్తి మహాలక్ష్మియొక్క మహాగుణములు.

స్వధర్మం పరధర్మంచ సమాలోచ్య విచక్షణా
స్వధర్మే సుస్థితా ప్రితా, పరధర్మం పరిత్యజత్. ౯

ప్రాచీనమైన స్వధర్మమును సంస్కృతాంధ్రవిద్యలచేతను, నవీన పరధర్మముల నాంగ్లవిద్యలచేతను బూర్ణముగా నేర్చి వివేకముచేఁబరధర్మమును బూర్ణముగా వదలి, సంతోషముతో స్వధర్మమును బూర్ణముగా నాచరింపఁ బూర్ణదీక్ష గైకొనినది.

అర్వాచీనాపి ప్రాచీనా గృహిణ్యపి తపస్వినీ!
కాళ్లకూర్ శ్రీ మహాలక్ష్మీస్త్రీ పేశలాపి దృఢవ్రతా. ౯

అర్వాచీనా=ఈనాటిదైనను, ప్రాచీనా=ప్రాతకాలము నాటి సదాచారములయం దాసక్తి కలది. గృహిణ్యపి=రాగ ద్వేషయుతురాలుగా నుండదగిన కుటుంబినిగా నుండియు, తప స్వినీ=జపతపాదు లొనర్చునది, పేశలాపి=సుకుమార గాత్రము కలదియైనను దీక్షాకాలమున నుపవాసాది కష్టములను సహించునది.

ఆకారే చాంతరంగే చ గోష్ఠీప్రవచనేషుచ
స్వప్నేఽపి శ్రీ మహాలక్ష్మీ స్సతీ లక్షణలక్షితా.

త్రికరణములయందే కాక స్వప్నమునందుఁ గూడ సతీ లక్షణములతోఁ గూడిన దనుట.

వ్యా క ర ణా ం శ ము

చిత్రమున "శ్రుతౌ రక్తిః పతౌ భక్తిః" అనియును శ్లోకసముదాయ మున "పత్యౌభక్తి శ్శ్రుతౌ రక్తిః" అనియున్నది. సమాసమందు గాక విడిగా "పతౌ" అను రూపముండదని ప్రసిద్ధ మగుటచే "పతౌ" దోస ముగాఁ దోచును. తప్పయినను "హాపితః క్వాసి హేసుభ్రు" అను భట్టికవి ప్రయోగమువలెఁ గరుణ రసోచిత మని సహృదయులు నెఱుంగుదురుగాక, పక్షాంతరమున 'సీతాయాః పతయే నమః" వలెను, భట్టోజీ మతానుసార ముగాను, సాధువని యనవచ్చు. నవీనమతవిరుద్ధ మగుగాక. రస ప్రసక్తి గల చోట, వ్యాకరణభంగముకూడ నౌచితిని బోషించునని యాలంకారికుల మతము.

సుందరాంబా స్మృతి

గీ॥ కనకమాంబకుఁ బ్రాణంబుకంటె బ్రాణ
మగుచు జీవయాత్రికుఁ దగినట్టిమేటి
నెచ్చెలి యగుచునుండెనే పొచ్చెమింత
లేక; యెట్లోర్చు మహాలక్ష్మిలేని వెలితి ?

ఉ॥ మాకనకాంబ చెప్పఁదగుమాటలు గట్టిగ నచ్చఁజెప్పుచున్
నీ కిల ధైర్యపద్ధతులు నెమ్మిగఁగూర్పఁగలట్టి సత్స్వరూ
పాకృతిసుమ్మ; ప్రాజ్ఞతఁగలట్టి సుధన్యవు నీవుకూడ, నే
శోకముఁజెందఁబోకు మిఁకశుద్ధచరిత్రకు నాత్మశాంతియౌ.

సాహిత్యస్థాపక, వాజపేయయాజుల రామసుబ్బారాయఁడుగారు,
బి. ఏ., బి. యిడి.,
అధ్యక్షులు : స్నేహలతాకవితాసంఘము,
కొల్లాపురం సంస్థానము.

సానుభూతిసభ

(కాకినాడ)

శ్రీవిద్యార్థినీ సమాజపు వ్యవస్థాపకురాలు గం॥భా॥స॥ బాలాంత్రపు శేషమ్మగారి యేకైకపుత్రికా రత్నము కొల్లకూరి మహాలక్ష్మిసుందరమ్మ M. A, L. T. గారి స్మృతికి సమాజపు సభ్యురాండ్రు పురస్త్రీలు సమావేశమై యామెయాత్మకు శాంతి కలుగుగాకయని భగవంతుని బ్రార్థించిరి.

మాతృదేవతకు, భర్తయగు శేషయ్యగారికి, శ్రీమతి సుందరమ్మగారి నిట్టి యభివృద్ధికిఁ దీసికొనివచ్చిన యధ్యాపకురాలు శ్రీమతి కాంచనపల్లి కనకాంబగారికిని వారి కుటుంబమునకును దుఃఖశాంతి కలుగవలెనని భగవంతునిఁ బ్రార్థించుచు సానుభూతి తెలుపఁబడినది.

కీ॥ శే॥ మహాలక్ష్మి సుందరమ్మగారి పేరు చిరస్థాయిగా నుండుటకు నాప్తులవలన శక్తికొలఁది ధనము సేకరించి దానితో నేదో యొక విద్యావిషయిక కార్యము నాచరింపవలెనని యేకగ్రీవముగఁ దీర్మానింపఁబడినది. ఆప్తులు శక్తివంచనలేక యీ యుద్యమమును బ్రోత్సహింపఁ బ్రార్థితులు.

ఈరోజున శ్రీ సమాజపు యాజమాన్యమున నిర్వహింపఁబడు మహిళావిద్యాలయమునకు సెలవీయఁబడినది.

సమాజపు సభ్యురాండ్రు.

మహాలక్ష్మి సుందరీ వియోగ విచారము

[సతి పులగుర్త లక్ష్మీనరసమాంబగారు]

ఉ॥ హాటకవిగ్రహంబు కడలందిన విద్దెలరూపు సజ్జనో
ద్ఘాటితబుద్ధి శక్తియవతారము సుందరి దానిసత్కళా
పాటవమెంతో చూపకయె పాడొనరించితి పాత్రి నో జగ
న్నాటక సూత్రధారి! నవనవ్యము లేమనవచ్చు నీకృతుల్ -

గీ॥ కోటిగొంతుల నెత్తి గోల్గోలుమనుచు
విలపనము సేయుచున్నట్టి తెలుఁగుఁదల్లి
నిరుపమ దురంత దుఃఖంబు నరసియైన
నార్తి దిగద్రావ వమ్మ శేషమ్మతల్లి!.

క॥ శతవర్షంబుల నోనరుప
జతపడని త్వదాజ్ఞఁ దీర్చి షడ్వింశతికే
సతిసుందరి నిను జేరిన
దతులిత శాశ్వతసుఖంబు నందింపు హరీ!.

కీ. శే. కాళ్ళకూరి మహాలక్ష్మీసుందరాంబ స్మృతి.

గీ. అనఘమతి శేషమాంబ యేకైకపుత్రి
సుగుణవతియైన మహాలక్ష్మి, సుందరాంబ
మాతృదేవిని దుఃఖాబ్ధిమగ్నఁ జేసి
ప్రాణనాధు వియోగాగ్ని పాలు సేసి
దేశదౌర్భాగ్యమునఁ గటా దివికిఁ జనియె
మహితవిద్యావిశారద, మాన్యచరిత
యైన సోదరిఁ గోల్పోయె నాంధ్రలోక
మామె నేగతి మఱువఁగా నగును మనకు.

—కవయిత్రీమణి : గుడిపూడి యిందుమతీదేవి.

శ్రీ మహాలక్ష్మీసుందరీ నిర్యాణము

గీ॥ పాతికేడులు నిండె నేపాటి వయసొ?
సకలకళలను నేర్చి తాశ్చర్య మొదవ
అకట నూరేండ్లు నిండెనే యమ్మ నీకు?
సురిఁగిపోయితె మహాలక్ష్మిసుందరమ్మ! ౧

క॥ నెమ్మది విద్దెల నేర్చితి
'వెమ్మె' వైతివి, గుమాస్తు లెంచుచుఁ దత్త్వం
బమ్మెయి నేర్చితి వింతకు
నమ్మను బోషింప భారమై పోయితివా? ౨

క॥ నీచుఱుకు, నీదుచకచక
నీచతురత, నీదునేర్పు, నీధాటియు, నీ
ధీచాతుర్యము, నీతో
నే చనెనా? లేక యిచటనే దిగఁబడెనా? ౩

గీ॥ నిన్నగాక మొన్నటిదాఁక నిన్ను గుఱించి
దీవనలు వల్కు నానోట దిటవు దప్పి
నేఁడు నీ మరణమ్ము వర్ణింపవలసె
మూఁడునాళ్ళ ముచ్చటవయి పోయితమ్మ. ౪

గీ॥ ఐనఁ గానిమ్ము; పాపీ చిరాయు వనుట
ఎన్న సుకృతీ గతాయు వంచన్నకతనఁ
బాపులము గాన మేమిట్లు బ్రదికియుంటి
మీవు పుణ్యాత్మురాలవే యెంచిచూడ. ౫

దువ్వూరి సూర్యనారాయణశాస్త్రి.

శ్రీతిరుమల శ్రీనివాస త్రిలింగ మహావిద్యాపీఠము, బెజవాడ

సానుభూతి సభ

వయోవృద్ధులును, జ్ఞానవృద్ధులును, కర్మజ్యేష్ఠులును నగు బ్రహ్మశ్రీ మల్లాది రామకృష్ణ విద్వచ్ఛ్రయనులుగారి యొక్క నిర్యాణమునకును, కాకినాడ హిందూసుందరీ పత్రికా సంపాదకురాలు బాలాంత్రపు శేషమ్మగారి ఏకపుత్రికా రత్నము శ్రీమతి కాళ్ళకూరి మహాలక్ష్మి సుందరమ్మ, ఎమ్. ఏ.,ఎల్. టి. గారి యకాలమరణమునకును వారివారి కుటుంబములకు సానుభూతిని వెలిబుచ్చు నిమిత్తమై శ్రీ తిరుమల శ్రీనివాస త్రిలింగ మహా విద్యాపీఠము పక్షమున 27-7-41 తేదీ ఆదివారము సాయంకాలము 5 గంటలకు పీఠభవనమున పౌరమహాసభ గావింపబడెను. స్త్రీపురుషులు పెక్కండ్రు సభకు విచ్చేసిరి. బోధానంద తీర్థస్వామివారా సభ కధ్యక్షత వహించిరి.

విద్వాన్ దంటు పార్థసారథిగారు ప్రసంగించుచు, 'మాయీపీఠమున నొకటిన్నర సంవత్సరమునకుఁ బైగా బ్రహ్మశ్రీ పండితప్రవర మల్లాది రామకృష్ణ విద్వచ్ఛ్రయనుల వారు భాష్యప్రవచనము గావించియుండిరి. వారినిర్యాణము వలన వారి కుటుంబమునకు శిష్యగణమునకేగాక యాంధ్ర దేశమునకే తీరనిలోటు వాటిల్లినది. ఆసేతుహిమాచలము తమ ప్రతిభావిశేషము వలన దమకును, దమ యాంధ్ర దేశమునకును గీర్తిగడించిన మహాపురుషులు. ఇట్టివారినిర్యాణమునకు మనము వగచుచు వారి కుటుంబమునకు సానుభూతిఁ దెలుపవలసి యున్నదనియు—

శ్రీమతి మహాలక్ష్మి సుందరమ్మగారు పిన్నవయస్సు ననే సంస్కృతము నందును, తెనుగు నందును, ఎం ఏ. పరీక్షలనిచ్చి యల్. టీ. పరీక్షయందు త్తీర్ణురాలగుటయే గాక, కవితిలక, కవితావిశారద, విద్వాన్ కాంచనపల్లి కనకాంబ గారివలనఁ దత్త్వరహస్యముల నెఱింగి, పతిభక్తి, దైవభక్తి, యార్యసంప్రదాయములయందు రక్తి,గలదై వెలసెను. ఈవిదుషీ మణికిఁ జక్కని సంస్కృతకవితయుఁ జేకూరినది. ఈమె తన కైతవలన నాంధ్ర స్త్రీ లోకమునకును, భారత రమణులకు నాయకమణియై వన్నెగాంచు నను నాశకుఁ దావు చేకూరు సమయమున విషజ్వర పీడితయై స్వర్గస్థురా లగుటవలనను దేశము నకు వాటిల్లిన విపత్తునకు వగచుచు వృద్ధురాలైన వారితల్లి గారికిని సానుభూతిని దెలుపవలసి యున్నదనియును దీర్మా నము నుపపాదించిరి.

అటుపై మహారాజశ్రీ చోడవరపు దేవశరాజు పంతులుగారు చయనులు గారికిని దమకునుగల చిరకాల పరిచయ మును వారి ప్రతిభావిశేషమును గూర్చియు ముచ్చటించిరి. అటుతరువాత మహాలక్ష్మి సుందరమ్మగారు పీఠము గోష్ఠుల యందు జరిపిన ప్రసంగములను దాము స్వయముగ విని యున్నామనియు, వీరిరువురియొక్క కుటుంబములకు సాను భూతిని దెలుపుట ముఖ్యకర్తవ్యమని తీర్మానమును బలపరచిరి.

అటుపై శ్రీయుత దాసు త్రివిక్రమరావుగారు ప్రసం గించుచు శ్రీచయనులుగారు కేవలశాస్త్రపాండిత్యమునందే గాక

రాజకీయ రంగము నందును అసమానమైన ప్రజ్ఞా విశేష ముతోఁ జేసియుండిన యుపన్యాసములను దాము వినియున్నా మనియుఁ, దా మెుక్కపరి, జ్ఞానవాసిష్ఠమును వారివలన విని చిత్తశాంతిని పొందఁగల్గితి మనియుఁ జెప్పిరి. మహాలక్ష్మీ సుంద రమ్మగారు అమృతసందేశ పత్రికకు ఆంగ్ల భాషలో రచించిన వ్యాసములను దాము చూచి యాంధ్రదేశమున నిట్టి విదుషీ మణులు వెలసిరికదా యని గర్వించితి మని చెప్పిరి. ఇట్టివారు గతించిన వెలితి తీరి మన ఆర్యవిద్యలు పునరుద్ధరింప బడవల యునని వీరమువారు చేయు కృషి హర్షింపఁ దగినదనియుఁ జెప్పిరి. శ్రీయుత చుండూరి వెంకటరెడ్డిగారు శ్రీచయనులగారియొక్కయు సుందరమ్మ గారియొక్కయు గుణగణములను గూర్చి ప్రశం గించుచు, మహాభారతరంగమున భీష్మాభిమన్యులవలె, నొక వారములోనే పడిపోవుట దేశమునకు తీరని వెలితి. తిరిగి అట్టి విద్వాంసులు, విదుషీమణులు ఆంధ్రదేశమునఁ గొఱత లేకుండ వెలయుదురుగాక యని దైవమును ప్రార్థింత మనిరి.

సభవారు సానుభూతిని వారివారి కుటుంబములకు తెలుప వలసినదిగా ఏకగ్రీవముగాఁ దీర్మానించిరి.

శ్రీమతి కనకాంబగారు, సుందరమ్మగారిని గూర్చి రచించిన పద్యములు సభలోఁ జదువఁబడినవి.

వందనములతో సభ ముగిసెను.

శ్రీమతి ఆదుర్తి భాస్కరమ్మగారు, రాజమండ్రి.

మహాలక్ష్మీసుందరిని నేను పుట్టుకనుండియు నెరుగుదును. ఆమె యనిన నా కమితమగు ముద్దు, ప్రేమ. తనకు చిరకాలమునకు జనించిన యొక్కతెయే బిడ్డకదా యని యామెను అర్థములేని గారాబము చేయక చక్కని క్రమశిక్షలో పెంచి యిట్టి విద్యావిశారదగా, అపర సరస్వతిగా తయారు చేసిన శేషమ్మగారనిన నా కమిత గౌరవము. నిజముగా నామె యాదర్శక భార్య, సంఘసేవా పరాయణయే గాదు, ఆదర్శ మాత. ఆమెకు తనవారు, పెఱవారు అను భేదము లేదు. అందఱను సమానదృష్టితో చూచు ప్రేమస్వరూపిణి. ఆమె బిడ్డను చూచి పై వార మందఱము గర్వపడెడువారము. కాని యామె కిసుమంతయు గర్వ ముండెడిది కాదు. తన బిడ్డ యొక్క బుద్ధివైభవములను ఎవరి యొద్దను ప్రశంసించెడిది కాదు. ఇతరులు ప్రశంసించుచుండ నమ్రత జూపెడిది.

మహాలక్ష్మీసుందరి తల్లియొక్క కీర్తిని చిరస్థాయి చేస్తుందనుకొన్నాము. ఆమెచే నడుపఁబడుచున్న హిందూ సుందరి పత్రిక, విద్యాలయము, స్త్రీ సమాజము మొదలగు వానిని వేయిరెట్లు సమర్థతతో నడపి లోకమున కాదర్శప్రాయ యగు ననుకొన్నాము. ఆంధ్రదేశ స్త్రీలకు వన్నె దెచ్చుచు నాంధ్రలోకములో నొక వెలుగు వెలుగు ననుకొన్నాము. ఉన్నత విద్యావంతురాండ్రగు స్త్రీ లెట్లుండ వలయునో మార్గము చూపు ననుకొన్నాము. మా యాశ లన్నియు నొక త్రుటిలో భగ్నమై పోయినవి. ఆమె సూచనలను మాత్రమే చూపి వెడలిపోయినది. ఈ దుఃఖము వృద్ధురాలగు తల్లి

యొక్క ర్తక భరించి జీవించుట కష్టమని యాంధ్రలోక మంతయు పంచుకొన్నది. ఇంతకు ఇది ఆంధ్రదేశముయొక్క దౌర్భాగ్యము. బాల్యము నుండియు వేదాంతములోనే పెరిగిన తన బిడ్డయే శేషమ్మగారికి వేదాంతోపదేశము చేసియుండును. ఆమెకు వేరొకరు చెప్పవలసిన యగత్యము లేదు. శ్రీ శేషమ్మగారికి సమాన దుఃఖభాగురాల నగు నా యొక్క హృదయపూర్వక సానుభూతి.

కీ. శే. కా. మ. సుందరమ్మ, ఎం. ఏ., యల్. టి., గారి
చెన్నపురి మేరీరాణీ కళాశాలలో సానుభూతిసభ

శ్రీమతి గుమ్మడిదల దుర్గాబాయి, ఎం. ఏ., బి. యల్ గారి యుపన్యాసము:

మహాలక్ష్మి సుందరమ్మకు ఐదేండ్లు వచ్చునప్పటికే తల్లి సంస్కృతపాఠశాల స్థాపించినది. ఆ పాఠశాలలోనే సుందరమ్మ విద్యాభ్యాస మొనరించెను. ఆ కాలమందు కాళిదాస భవభూతి విరచితములగు శాకుంతల, ఉత్తర రామచరితము మొదలగు నాటకములలో శకుంతల సీత మొదలగు పాత్రల ధరించుచు వానిని కడునేర్పుతో నటించుచుండెడిది. రంగస్థలము లందు నిలువబడి తన నటనాకౌశలము సంస్కృతవాగ్ధాటి చూపుచున్న యా బాలికం జూచి ప్రేక్షకు లామె బాలసరస్వతియని యాశ్చర్యపడుచుండెడివారు. మా కాకినాడలో నింత చక్కదనము నింత చదువు కల బాలిక లేదనుకొనుచుండు వారము. అటుపిమ్మట కాశీ విశ్వవిద్యాలయమందు చెన్నపురి విశ్వవిద్యాలయమున రాజధానికళాశాలయం దామె యున్నత విద్య నభ్యసించి, సంస్కృతభాషయం దానర్సు పరీక్షలోను,

పిమ్మట నాంధ్రభాషలో ఎం. ఏ., పరీక్షలోను కృతార్థురాలైన దనుట జగద్విదితము. రాజధాని కళాశాలలో జరుపఁబడిన సంస్కృత వ్యాస పోటీపరీక్షయందు ప్రథమ బహుమాన మామెకే యొసగఁబడెను.

మహాలక్ష్మీసుందరమ్మగారు తల్లిదండ్రుల కల్లారు ముద్దుబిడ్డగా భర్తకు ప్రేమగల పతివ్రతాశిరోమణిగా, పెద్ద లకు ప్రమాణబుద్ధిగల యాస్తికశిరోమణిగా విద్యార్థినుల కుత్తమబోధకురాలుగా, పూర్వాపర ధర్మస్వరూప మెరిగి, సభా ముఖమున ప్రబోధము కావింపఁగల మహాప్రవక్త్రిగా నన్నిట పూర్ణతఁ జూపి ఇదిసుమా మార్గమని ఆదర్శగృహిణిగా నుండి యిరువదియైదుసంవత్సరములకే పరమపదమున కేగినది. ఇన్ని సులక్షణములు ఇంత సమగ్రమైన విద్యాసంపత్తి యొక్క చోట దొఱకుట దుర్లభము.

ఇంత విద్యావతి నని యామె యే మాత్రము గర్వ పడలేదు. ఆర్యాచారములను బూర్వపద్ధతులను వదల లేదు. ఆమె కామెయే సాటి. ఆమె యందుఁ బూర్వాచార పరా యణత్వము కానిపించినను సుందరమ్మగారు ఆశయముల యందు చాల ముందంజవేసి యవి సాగించుటకు ప్రయత్నించి నది. 'విద్య యొసగును వినయం'బను పెద్దలు చెప్పిన దామె యందు నిజమైనది. అట్టి యామెను గోలుపోవుట భారతదేశ స్త్రీల దౌర్భాగ్యము. స్త్రీలలో దేశభాషావ్యాపకమున నామె ఆశయములు గొన్నింటినైన మనము నెరవేర్చి భారత విజ్ఞానము స్త్రీలలో వ్యాపకముచేసి ధన్యులుకావలెనని చెప్పిరి.

శ్రీ మహాలక్ష్మి సుందరాంబాస్మృతి పద్యరత్నములు

(కవిరత్న శ్రీ దోమా వేంకటస్వామి గుప్తగారు)

శా॥ శ్రీక్ష్మానీలల నేలు దైవతము వర్ధిష్ణు ప్రభావప్రభా
సూక్ష్మస్థూల విరాజమానము కృపాశోభాయమానత్వ భా
గ్లక్ష్మంబై తగు వేంకటేశ్వర పరబ్రహ్మాంబికాసంగుఁ మహా
లక్ష్మీసుందరమాంబికాత్మకు నలోలంబైన శాంతత్వముఁ.

ఉ॥ మంచికులంబునన్ బొడమి, మంచితనంబులకెల్ల నెల్లయం
దంచితమైన పేరు కడు నాటలపాటలనాడె గాంచి రా
ణించి వయోధికన్ మతిగడించి త్రిలింగ సురాంగ్లభాషలన్
మించిన శ్రీమతిన్ దొఱసి మేకొను సెట్లల సుందరాంబికన్.

సీ॥ జననంబు చెందుటా యనఘానఘుం బంచు
నలువుగాంచిన బ్రాహ్మణకులమందు?
రూపం బటందమా ప్రాపుగా బంగారు
బొమ్మ నీకును సాటిఁ బోలగలదె?
ప్రాయంబఁటన్న నీ ప్రాయంబువారి కో
నామాలకుం బది యామడలగు
నేర్చిన విద్యయా? నిరుపమత్రైలింగ్య
మమరాంగ్లభాష లనన్యగరిమ

తే॥ గీ॥ మగనితోఁ గాఁపురమునకు దిగియు దిగక
మునుపె యకట నూతేండ్లు నీ కొనరె నోళ్ళ?
పాపికలియుగంబున నుండఁ బట్టలేదు?
శోభితమతీ! మహాలక్ష్మి సుందరాంబ!!

శా॥ చీకుం జింతయు లేక చిన్నయప్పుడే శ్రీ వేంకటాద్రీశ్వర
శ్రీకృత్సన్నిధిఁ జేరువారుగద నీచెల్లైన వారల్ కరం
బోకల్యాణి! మముంబలెం దనరు పాపోపేతులీ యుర్విలో
గాకుంగాంతురుఁ బెద్దకాలమును వీఁకన్ సుందరాంబామణీ!!

॥ నీవాత్మన్ సుఖియించుచుంటి వల శ్రీనీరేజపత్రాక్షుశో
భావిన్యాససదంతికంబున; నినున్ భావంబునన్ గాక ప
ద్యావేశాకృతినెంచికోలు తగునాయంచింత యోచింపుచున్
భావంబందున నిన్ను నెంతు శుభభావా! సుందరాంబామణీ!

శ్రీ తిరుమల శ్రీనివాస త్రిలింగ మహావిద్యాపీఠమువారి

సా హి త్య శా ఖ

క వి తి ల క గ్రం థ మా ల

శ్రీ పీఠస్థాపనాచార్యులగు నమృతానందనాథస్వామివారి బోధములు

శ్రీమతి కవితిలక, కవితావిశారద

కాం చ న ప ల్లి క న కాం బ గా రి చే

నాంధ్రప్రబంధరూపమున రచింపఁబడినవి

1. శ్రీ జీవయాత్ర	...	2– 8–0
2. అమృత సారము	...	1– 0–0
3. ఆనందసారము	...	1– 4–0
4. హంసవిజయము (అద్వైతప్రతిపాదక మహానాటకము. సర్వ సమన్వయ సమగ్రము)	...	1– 8–0
5. శ్రీ తోమాలియ (అపూర్వ మనోహరమగు ప్రాస్తావిక పద్యప్రబంధము)	...	1– 4–0

క వి తి ల కా ను వా ద ము

6. అభిజ్ఞాన శాకుంతలము (నాటక లక్షణాలతోఁ గూడిన యుపోద్ఘాత మున్నది)	...	1– 4–0
7. కందరామాయణ సంగ్రహము		1– 4–0
8. రాధ—వచనము (ఇదియొక కథ. ద్రావిడభాషనుండి ఛాయానువాదము. ఆధునిక ద్రావిడదేశ పరిస్థితులను దెలియపఱచును.)	...	0–15–0
9. గౌతమ చరిత్ర (వచనము)		0–10–0